

UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ V BRNĚ

FAKULTA FILOZOFOFICKÁ

BALTSKÉ JAZYKY

BALTŲ KALBOS
BALTU VALODAS

Adolf Erhart

Státní pedagogické nakladatelství
Praha

Ú V O D

BALTOVÉ A BALTSKÉ JAZYKY

O Baltskými jazyky mluví dva malé národy ve východní Evropě: Litevci a Lotyši. Názvy "baltské jazyky" a "Baltové" byly vytvořeny uměle (← Baltské moře; 1845). Do dějin vstupují Baltové velmi pozdě: teprve v 13. stol.n.l. Prehistorické období tu trvá až do konce 1. tisíciletí; období 1000-1200 lze označit jako protohistorické.

0.1 Prehistorii Baltů lze rekonstruovat jednak z archeologických nálezů, jednak z lingvistického rozboru místních názvů, hlavně názvů řek a jezer. Podle jejich svědectví obývaly baltské kmeny (v době kolem zač.n.l.?) rozsáhlá území mezi dolní Vislou na západě, horním Dněprem na východě, mořem a dolní Dvinou na severu a Pripjatí na jihu. Do tohoto řídce osídleného území pronikaly z jihu a východu slovanské kmeny, čímž se původní baltský areál postupně zmenšoval. Severním směrem došlo naopak k expanzi Baltů do oblasti původně osídlené ugrofinskými kmeny (pozdější Lotyšsko). V písemných pramenech se objevují jen ojedinělé zmínky, jež se patrně týkají baltských kmenů. Je to zejména kmenový název Aistiové, který se poprvé objevuje u římského historika Tacita^{**} (Aesti-orum gentes), pak v 6. stol. u historika Gótů Jordana, v 9. stol. u Einharda (Životopisce Karla Velikého) aj. Vztahuje se patrně k západobaltskými kmenům, tj. Prusům. Toto jméno je poprvé doloženo u tzv. bavorského geografa (9. stol.) a pak u arabského cestovatele Ibrahima ibn Jakuba (10. stol.).

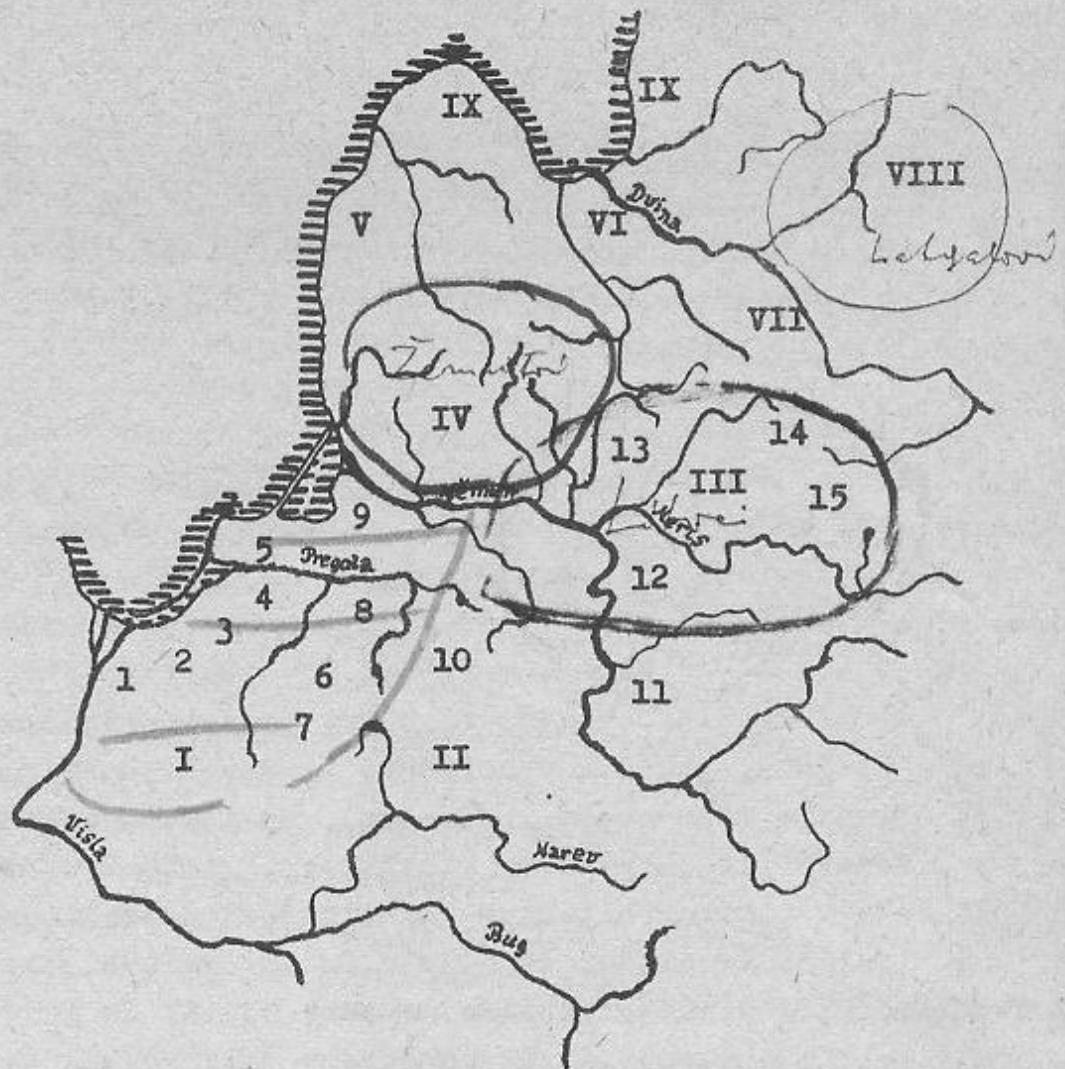
Mnohem starší je zpráva antického geografa Klaudia Ptolemaia (2. stol. n.l.), který uvádí kmenová jména Galindai a Soudinoi, dobře známá z pozdější doby (§§ 0.2.1-2). Z 9. stol. jsou doložena jména dvou východobaltských kmenů – pozdějších Kurů a Zemgalů.

0.2 Historické zprávy z období 1000-1200 jsou již mnohem četnější a konkrétnější. Vztahují se především k vojenským výpravám sousedů – Poláků, Rusů a severních Germánů do baltské oblasti, příp. k odvetným výpravám Baltů. Nejvíce těchto zpráv se týká Prusů, jejichž jméno se často objevuje v polských a německých pramenech z této doby (Pruzze, Pruzzia apod.). Jméno Litvy se poprvé připomíná k r. 1009 v Quedlinburských análech (Litua). Důležitým zdrujem informací o Baltech je Nestorova kronika a pozdější ruské kroniky: k r. 1040 a 1139 je u Nestora připomínána **ЛИТВА**, k r. 1110 **КОПСЬ ЗИМБЕГОЛА** a **ЛІТВОЛА** atd. V této fázi došlo k definitivnímu rozkladu prvobytně pospolné společnosti a ke vzniku raněfeudálních politických celků – kmenových knížetství ("zemí") a později kmenových svazů. Přitom se baltské kmeny houževnatě držely svého původního náboženství, spočívajícího – jako u všech starých Indoevropanů – v uctívání zosobněných přírodních sil (nejvyšším bohem byl Perkūnas, vládce hromu a blesku atd.). Pokusy o christianizaci se yesměs setkaly s neúspěchem (misie sv. Vojtěcha!). Kolem r. 1200 byly již zformovány nebo spěly ke konečnému zformování hlavní baltské kmenové svazy (čísla v následujících §§ se vztahují k mapce na str. 5).

0.2.1 Prusové (Prūsai) mezi dolní Vislou a dolním Němenem (I). Z pramenů jsou známa i jména jednotlivých pruských zemí (uvádíme je v podobách rekonstruovaných litevskými jazykovědci): Pamedē (1), Pagudē (2), Varmē (3), Notanga (4), Semba (5), Barta (6), Galinda (7), Nadruva (8) a Skalva (9) (poslední dva kmeny bývají někdy počítány k Litevcům).

0.2.2 Jatvijazi (Jotvingiai) v oblasti mezi horní Pregolou, Narevem a středním Němenem (II): země Sūduva (10), Dainava (11) aj.

0.2.3 Litevci (Lietuviai), jejichž kmenový svaz

zahrnoval původně čtyři (?) země (III): Lietuva (12), Uptye (13), Deltuva (14) a Nalšia (15). Lietuva (původně snad jméno řeky, srov. Litava apod.) se patrně rozkládala při dolním toku řeky Neris, ostatní tři země s ní hraničily na severu a východě.

0.2.4 K litevskému kmenovému svazu se patrně záhy připojily země na západ od řeky Nevežis (IV): Karšuva, Knituva, Šiauliai aj. Souhrnně se označují názvem Žemaitové (Žemaičiai - srov. dále § 0.5.1).

0.2.5 Na pobřeží Baltského moře na sever od ústí Němenu a v jihozápadní části Kuronského poloostrova (jeho severovýchod obývali ugrofinští Livové!) žili Ku r o v é (Kuršiai - V).

0.2.6 Na východ od Kurù až k dolnímu toku Dviny žili
Zemgalovery (Žiemgaliai - VI), kteří tvořili šest (?)

drobných zemí (Duobē, Tervetē, Upmalē aj.).

0.2.7 Území mezi Litevci a řekou Dvinou obývali S ē l o - vě (Sēliai - VII).

0.2.8 Lat galové (Latgaliai - VIII) severovýchodně od dolní Dviny (pobřeží však obývali Livové - IX); země Kuoknesē, Talava, Jersika aj.

0.3 Proces konzolidace baltských kmenů ve větší politické celky byl záhy narušen invazí německých feudálů. Ta nejdříve postihla severní kmeny: již koncem 12. století se objevili první němečtí kolonisté při ústí Dviny, r. 1201 bylo založeno město Riga a současně vznikl řád mečových rytířů (později livonský řád), který pod záminkou šíření křesťanství zotročil během poměrně krátké doby (do r. 1290) kmeny Kurů, Zemgalů, Sélů a Latgalů, jakož i ugrofinské Livy a Estonce (severní část Estonska však obsadili Dánové). Na tomto území vznikl tzv. řádový livonský stát, který trval až do 16. století. Sjednocením těchto baltských kmenů v jednom politickém celku, byť i ovládaném cizími feudály a duchovenstvem, byl položen základ ke vzniku lotyšského národa. Od 16. do konce 18. století bylo ovšem toto území rozděleno mezi Polsko a Švédsko (později Rusko). Teprve na konci 18. století se všichni Lotyši znova sjednotili v rámci ruské říše. Za těchto podmínek se dovršilo v 2. polovině 19. století formování lotyšského národa. Teprve v této době národního probuzení se vžily názvy Latvija a Latvieši jako označení celé země a národa: názvy Letthi a Lettia se sice objevují už v dokumentech 1. poloviny 13. století (vznikly snad zkrácením starého kmenového názvu Latgalů), později se však zpravidla užívalo názvů Livonsko (něm. Livland), příp. Kuronsko (Kurland). Po VŘSR vznikl první samostatný lotyšský stát, vlády v něm se však záhy zmocnila buržoazie. Její vláda skončila až v r. 1940, kdy se Lotyšsko změnilo v socialistickou republiku a vstoupilo do svazku SSSR.

0.4 O něco později došlo k porobení západních Baltů. R. 1226 povolal polský údělný kníže Konrád Mazovský z Palestiny řád Německých rytířů na pomoc v boji proti Prusům a daroval jim tzv. Kulmskou zemi. Němečtí rytíři si - za vydatné pomoci

feudálů ze západní a střední Evropy (Přemysl Otakar II!) – porobili v urputných bojích do konce 13. století všechny pruské kmene (§ 0.2.1). Tak vznikl řádový pruský stát, který se záhy stal vážnou vojenskou hrozbou pro okolní země (Polsko, Litva, Rus). Vedle německých rytířů a duchovenstva přišlo do země i mnoho dalších německých kolonistů (do nově založených měst i na venkov) a původní obyvatelstvo bylo většinou odsouzeno k údělu nevolníků, udrželo si však svůj jazyk až do konce 17. století (viz § 0.7). V 16. století se řádový stát změnil ve světské vévodství (protestantské), jež pak dědictvím splynulo s braniborským markrabstvím. Takto vzniklý stát – od r. 1701 pruské království (Preussen) – sehrál, jak známo, klíčovou úlohu při sjednocení německých zemí v 19. století (buržoazní německá říše). Jméno Prusy zůstalo rovněž zachováno jako název nejvýchodnějších německých provincií (Westpreussen a Ostpreussen) až do konce 2. světové války, kdy byla tato oblast rozdělena mezi PLR a SSSR. Tím teprve vyšlo z užívání jméno, jež původně příslušelo západobaltským kmeneům, obývajícím kdysi tuto oblast.

0.5 Na zbývajícím baltském území se před polovinou 13. století zformoval feudální litevský stát. Tento proces byl nepochybně urychljen dvojím nebezpečím: ze severu ohrožovali Litevci Mečoví (Livonští) rytíři, ze západu Němečtí rytíři. Základem vznikajícího státu byla vlastní Lietuva (§ 0.2.3), s níž se spojila ostatní knížetství litevská a žemaitská, dále části Kurů, Sélů a Zemgalů. K Litvě připadla též část území Jatvagů, jimž v letech 1278–83 zasadil zdrcující úder německý řád (Sūduva připadla k řádovému státu, Dainava k Litvě). Zejména je však třeba připomenout, že součástí litevského státu se postupně stávaly i západoruské země: oslabení moci ruských velkoknížat po tatarských vpádech vedlo k tomu, že se jednotlivá údělná knížata dostávala dobrovolně nebo nuceně do svazku vznikajícího litevského státu. Ten měl v důsledku toho již od prvopočátku smíšený – litevskoslovanský charakter. Slovanské obyvatelstvo, už dávno christianizované, v něm představovalo kulturnější složku a slovanský jazyk (církevní slovanština běloruského zabarvení) záhy začal fungovat jako jazyk úředních dokumentů litevského velkoknížetství

drobný
0.2.7
vé (S
0.2.8
od do
Kuokn
0.3
celky
posti
první
no m
livo
čil
galů
vern
vzni
let:
cel
pol
18.
Švě
ni
mír
ské
ná
ce
už
ce
vi
(
v
č
r
(
:

První historická osobnost na litevském trůně byl Mindaugas (v pramenech Mendog, Mindowe apod.). Úspěšně odrážel nápor Německých rytířů: již ve 13. století se hranice mezi Litvou a livonským řádovým státem ustálila přibližně na té linii, jež dodnes tvoří hranici mezi Litvou a Lotyšskem. R. 1251 přijal Mindaugas křest a r. 1253 královský titul, později se však znova vrátil k původní víře. Po jeho násilné smrti (1263) se svazky mezi jednotlivými částmi velkoknížetství patrně uvolnily. Definitivní konzolidace Litvy nastala až za vlády Vytenise (1295-1316) a Gediminase (1316-1341). G. čelil na západě náporu Německých rytířů, na východě však uplatňoval expanzívní politiku (Bílá Rus, Polesí). V této politice pokračovali i jeho synové Algirdas (1345-1377) a Kęstutis (za jejich vlády podnikli Němečtí rytíři přes 100 vpádů na Litvu, na druhé straně však byl připojen Kijev, Černigov, Volyně, Podolí a další ruské země). Sporů mezi Algirdasovým synem Jogailou a Kęstutisovým synem Vytautasem využili Němečtí rytíři k ovládnutí Žemaitiska (1382-1409). Trvající ohrožení přimělo litevské feudály k definitivnímu přijetí křesťanství a k unii s Polskem: r. 1386 se Jogaila oženil s dědičkou polského trůnu Hedvikou (Jadwigou) a přijal při křtu jméno Vladislav. Stal se tak zakladatelem jagellonské dynastie, která vládla až do r. 1572 v Polsku a v letech 1471-1526 i v Čechách. Litva si ovšem zpočátku uchovávala téměř samostatné postavení: Jogailův bratranc Vytautas (Vitold) si tu počínal jako samostatný velkokníže (1392-1430). Oba společně zlomili r. 1410 v bitvě u Grünewaldu (lit. Žalgiris) moc Německých rytířů a zbavili se této trvalé hrozby. Litevští feudálové si ovšem rychle osvojovali polské mravy a polský jazyk a Litva postupně ztrácela svou samostatnost: r. 1569 se polští a litevští feudálové v Lutlině dohodli na vytvoření jednotného státu. Tento stát (zahrnující na východě rozsáhlá území běloruská a ukrajinská) trval až do konce 18. století. Litva se pak stala součástí ruské říše. K obnovení litevské samostatnosti došlo až po VŘSR. Litevská sovětská republika měla ovšem jen krátké trvání: vlády na Litvě se záhy zmocnila buržoazie. Historické hlavní město Vilnius (Vilno) bylo odtrženo od Litvy a přivtěleno k Polsku, na druhé straně však Litva dostala do správy část území německé

provincie Ostpreussen - tzv. Memelsko (Memelgebiet, Memel = Klaipēda). Po socialistické revoluci v r. 1940 vstoupila Litva do svazku SSSR. Hlavním městem se opět stal Vilnius, jejž sovětská vláda po rozpadu Polska r. 1939 vrátila Litvě (hlavním městem buržoazní litevské republiky byl Kaunas).

0.5.1 Závěrem tohoto přehledu politických dějin Litvy je třeba ještě vysvětlit termíny Malá a Velká Litva. Velkou Litvou se rozuměla oblast osídlená Litevci v polskolitevském a později ruském státě, Malou Litvou ta část Východních Prus, kterou obývali Litevci. Toto litevské obyvatelstvo ("Lietuvinkai") bylo snad zčasti potomky kmenů, které měly blízko k vlastním Litevcům (Nadruva, Skalva?), zčasti šlo o kolonisty, kteří v 14.-16. století osídlili bývalé území Sudů, zpustošené a vyplidněné na konci 13. století (§ 0.5). Malá Litva sehrála významnou úlohu v litevském národním obrození (§ 0.8.1). Zvláštní politické postavení mělo ovšem i Žemaitsko: na konci 14. století bylo odtrženo od Litvy, křesťanství přijalo oficiálně až r. 1413, jistou autonomii si pak uchovávalo až do 19. století (někdy se dokonce setkáváme s formulací "Litva a Žemaitsko", jako by šlo o dva rovnocenné celky!).

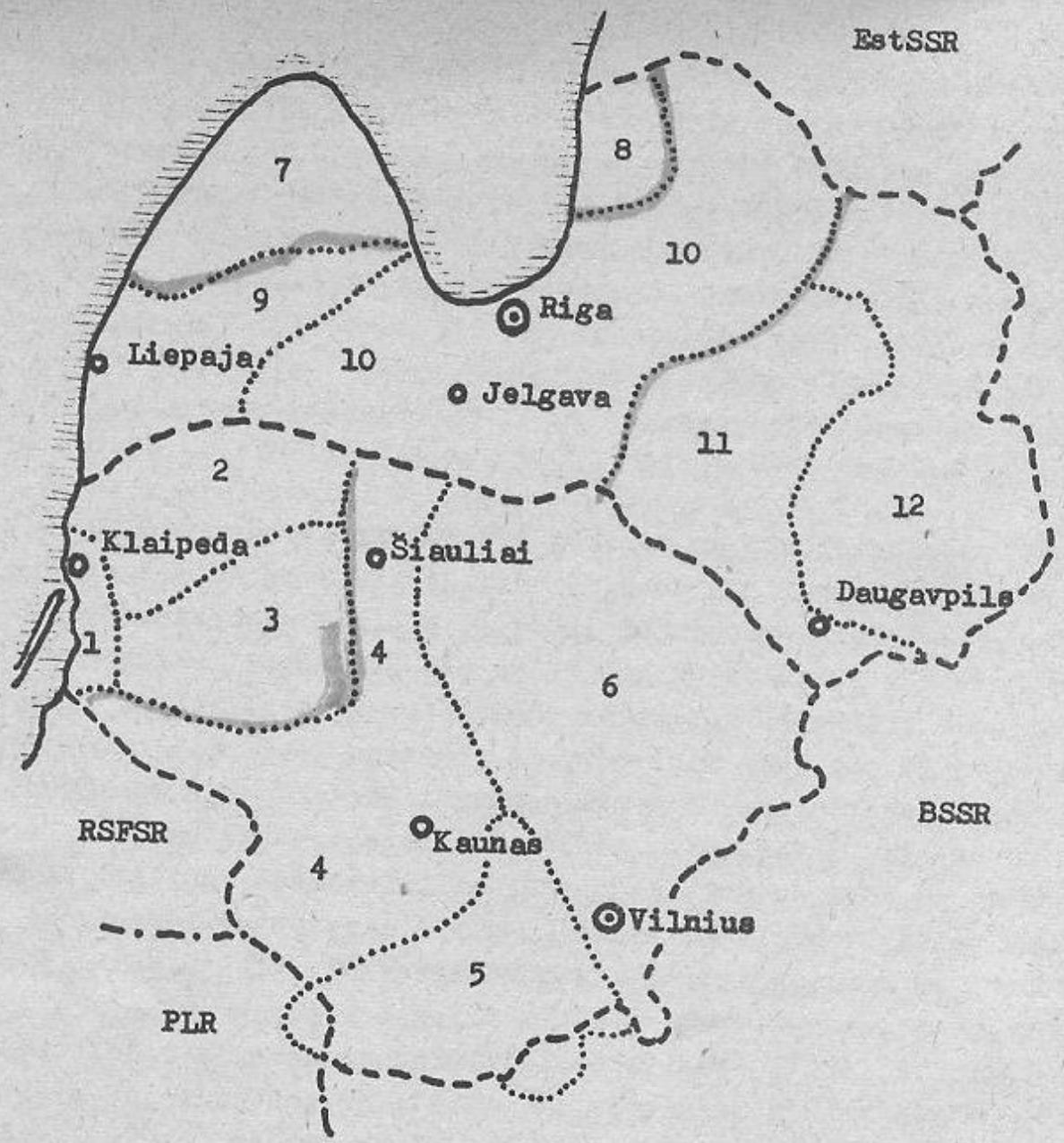
0.6 Jazyky Baltů tvoří samostatnou větev indoevropské jazykové rodiny. Vyznačují se dvěma specifickými rysy: archaičností (litevština má ze všech současných jazyků nejstarobylejší ráz) a dále tím, že jsou velmi blízké slovanským jazykům (laikovi se litevština jeví jako slovanský jazyk s latinskými koncovkami!). O příčinách této blízkosti byly vysloveny různé domněnky. Podle tzv. baltoslovanské teorie (dříve obecně rozšířené) tvořily obě skupiny původně jednu ide. větev ("baltoslovanský prajazyk"), jež se teprve později rozdělila na větev baltskou a slovanskou. Jiní však možnost jednotného baltoslovanského prajazyka popírali a tvrdili, že nápadné shody mezi oběma větvemi jsou důsledkem jejich dlouhodobého kontaktu. Některí jazykovědci hledali kompromisní řešení. Sem patří i teorie (zastávaná dnes zejména litevskými jazykovědci), jež operuje s pojmem "protobaltský jazykový areál". Tento areál vznikl někdy v polovině 2. tisíciletí př.n.l. rozpadem západoodievropského areálu (k němuž na

druhé straně patřily jazyky keltské, germánské, italické a většina ide. jazyků Balkánu). Protobaltský areál zahrnoval množství drobných kmenových dialektů, lišících se od sebe jen v detailech. Jižní dialekty se během doby dostaly do intenzivního kontaktu s jazyky východoindoevropské skupiny: s íránskou (s jazyky Skythů a Sarmatů), ale snad již předtím s jazyky Thráků a Dáků. Tyto kontakty urychlily jazykový i společenský vývoj a vedly tak k vydělení (před)slovanštiny z protobaltského celku: slovanština vykristalizovala na jižním okraji protobaltského areálu. Šířila se pak především v rámci tohoto areálu, na úkor příbuzných protobaltských dialektů, teprve v další fázi pak i do sousedních oblastí, na úkor jiných indoevropských a ugrofinských jazyků. Tento proces lze srovnat s osudy latiny: také latina představovala od původu okrajový dialekt italického areálu, byla v intenzivním kontaktu s jinými jazyky (etruskou, řečtinou), překryla postupně příbuzné italické jazyky a posléze se rozšířila daleko za hranice původního areálu. Na rozdíl od tohoto vývoje ovšem slovanština nepřekryla celý protobaltský areál. Protobaltské dialekty, jež nebyly překryty slovanštinou, tvoří baltskou větev ide. jazykové rodiny. Ta není zdaleka tak kompaktní jako slovanská větev: zatímco rekonstrukce praslovanské nečiní žádných potíží (praslovanský stav se jen málo lišil od staroslověnského), je rekonstrukce prabaltštiny značně problematická. Rozdíly mezi dochovanými východobaltskými jazyky a západobaltskými (pruskými) jazykovými zbytky jsou překvapivě hluboké. Vysvětlení této situace skýtá svrchu načrtnutá hypotéza: po vydělení slovanštiny žily zbyvající protobaltské kmeny na poměrně rozsáhlém a řídce osídleném území v izolaci a bez významnějších kontaktů s jinými etnickými celky. Tím se značně zpomalil jak vývoj jazykový, tak i společenský.

0.7 Jazyky baltských kmenů, o nichž jsme psali v §§ 0.2.ln., známe velmi nedokonale. Jediným zdrojem informací o jazycích Latgalů, Sélů, Zemgalů, Kurů, Jatvagů a litevských kmenů jsou vlastní jména osobní a místní, obsažená v památkách slovanských, německých a latinských. Z nich lze dělat jisté závěry, zejména o hláskových rozdílech mezi těmito jazyky.

Poněkud lépe jsme informováni o kmenových dialektech starých Prusů. Jedním z hlavních zdrojů informací o těchto dialektech ("staropruštině") je tzv. Elblągský vokabulář, německo-prusky slovníček, sestavený patrně ve 14. století pro soudní potřebu. Většina slov v něm obsažených je z pomesanského dialektu (Pamedē). Jiný dialekt (semský) zřejmě reprezentují souvislé pruské texty, vzniknuvší v 16. století: tři překlady luteránských katechismů. Spolu s dalšími drobnými jazykovými památkami nám tyto texty skýtají obraz (ovšem značně zlomkovitý) západobaltského jazykového stavu.

0.8 V souvislosti se vznikem litevského národa (§ 0.5) se postupně formoval litevský národní jazyk. Jeho základem byly kmenové dialekty vlastních Litevců, s nimiž se postupně integrovaly v jeden celek zbytky nářečí jiných baltských kmenů, částečně vtělených do litevského státu: Sélů, Zemgalů, Kurů a Jatvagů. Do jaké míry souvisí současné teritoriální dialekty litevštiny se starými kmenovými dialekty, je vzhledem k nedostatku informací o těchto dialektech těžko posoudit, přece jen však se zdá, že rozdelení litevských dialektů do dvou velkých skupin má aspoň do jisté míry staré kořeny. Obecně se rozlišují dialekty hornolitevské (aukštaitské) a dolnlitevské (žemaitiské); srov. mapku na str. 12. Areál žemaitských dialektů se nekryje s politickým celkem zvaným Žemaitija (§ 0.5.1): je značně menší a zaujímá i území původně nelitevské. Je možno se domnívat, že při formování žemaitských dialektů sehrály jistou úlohu jazyky staršího baltského obyvatelstva - Kurů, příp. Zemgalů. Současná litevská dialektologie rozlišuje sedm žemaitských dialektů, jež tvoří tři podskupiny: západní (1), severní (2) a jižní (3). Aukštaitských dialektů rozlišuje celkem 26 a dělí je do tří podskupin: západní (4), jižní (5) a východní (6). Starší práce dělí litevské (zejména aukštaitské) dialekty jinak: důležitou podskupinu tu tvoří tzv. dzūkijský dialekt, zabírající celý jihovýchod litevského území. K hláskovým rozdílům mezi litevskými dialekty srov. §§ 1.4.1.4, 1.4.3.1, 1.4.3.5, 1.4.4.1 aj.

0.8.1 V době největšího rozkvětu litevského státu nefungovala ještě litevština jako psaný jazyk. Stala se jím teprve v době, kdy litevsky mluvily už jen nižší vrstvy litevské společnosti (srov. § 0.5). První souvislý litevský text je ze začátku 16. století (tzv. dzūkijské modlitby), první litevská kniha vyšla r. 1547: protestantský katechismus M. Mažvydase. Litevské písemnictví 16.-18. století mělo téměř výhradně náboženský charakter (catechismy, zpěvníky, překlad bible aj.), světská literatura se začala rozvíjet teprve v 19. století, zejména v jeho druhé polovině. Až do této doby

neměli Litevci jednotný spisovný jazyk: psalo se různými dialekty aukštaitskými (dialektem Malé Litvy, vilenským) i žemaitskými. Jednotný litevský spisovný jazyk se definitivně ustálil ve 2. polovině 19. století na základě jihozápadního aukštaitského nářečí. V této souvislosti je třeba znova připomenout úlohu, kterou sehrála pruská Malá Litva v kulturním vývoji litevského národa: v Prusech vyšla první litevská kniha (Mažvydasův katechismus), zde žil a působil první významný litevský básník Ch. Donelaitis (2. pol. 18. stol.), v Prusech vycházely první litevské časopisy Aušra a Varpas (2. pol. 19. stol.) atd. Nemalou zásluhu o ustálení litevského spisovného jazyka měli ovšem také jezykovědci, zejména J. Jablonskis (1860-1930) a K. Būga (1879-1924): dovršili gramatickou kodifikaci a obohatili litevskou slovní zásobu o množství zdařilých neologismů, aby litevština mohla sloužit potřebám moderního života. Vymýtili přitom z litevského slovníku množství německých a polských výpůjček, jimiž byla díla starší doby přímo přeplněna. Tento purismus šel ovšem někdy až do extrémů: litevskými výrazy byly nahrazeny i některé obecně rozšířené europeismy (škola aj.). - Litevsky dnes mluví přes 2,5 mil. osob v Litevské SSR, asi 0,1 mil. v ostatních částech SSSR, asi 20 tis. v Polsku (v pohraniční oblasti), dále přes 0,5 mil. v USA, Kanadě, Brazílii, Austrálii, NSR aj.

0.9 Vznik dvou baltských národních jazyků byl převážně důsledkem politického vývoje: z východobaltských dialektních teritorií samostatné Litvy (později polskolitevského státu) se zformoval litevský jazyk, z dialektních teritorií porobeném Livonskými rytíři vznikl národní jazyk lotyšský. - Na rozdíl od pruského řádového státu zde ekonomický a kulturní útlak trvající plných sedm století nevedl k zániku jazyka porobeného obyvatelstva. Zatímco šlechta ("baltští baroni") a měšťané mluvili německy, mluvil nevolný venkovský lid dále jazyky svých předků; ty se postupně sbližovaly a daly posléze vznik národnímu jazyku lotyšskému, jejž přijali za svůj jazyk i ugrofinské Livové (původním livským jazykem mluví dnes už jen asi 300 osob). Lotyšské dialekty se dělí do tří skupin (viz mapku na str. 12): livonské, středolotyšské a hornolotyšské. Livonská nářeční skupina zahrnuje dialekty támský

drobn
0.2.7
vé (:
0.2.8
od d.
Kuok:

0.3
celk
post
prv
no i
liv
čil

gal
ver
vzn
let
cel
pol
18
Šv
ni
mí
sk
né
ce
u:
c:
v
(
v
č
1

(7) a vidzemský (8), středolotyšská dialekty kuronský (9) vlastní středolotyšský (10) a hornolotyšská dialekty sélský (11) a latgalský (12). I zde je patrná jistá souvislost se starými kmenovými dialekty (§§ 0.2.ln.). Základem současné spisovné lotyštiny je vlastní středolotyšský dialekt, tedy dialekt oblasti, kterou ve 13. století obývali Zemgalové, resp. Livové. Naproti tomu hornolotyšské dialekty oblasti, která dala jméno národu i jazyku (Latgalsko - § 0.3), se o spisovného jazyka dost liší. Také spisovná lotyština se uskutečnila teprve v 2. pol. 19. století zásluhou jazykovědců K. Mühlenbacha, J. Endzelina aj. Souvislými texty je lotyština doložena až od 16. století; první lotyšská kniha vyšla r. 1585. Starší písemnictví má ráz převážně náboženský, světská literatura se rozvíjí až v době národního obrození v 19. století. Lotyšsky dnes mluví asi 1,3 mil. osob v Lotyšské SSR, asi 0,1 mil. v ostatních částech SSSR, dále asi 0,15 mil. osob v USA, Kanadě, Švédsku, NSR aj.

0.10 Rozdíly mezi třemi známými baltskými jazyky (viz přeslušné odstavce hláskosloví a tvarosloví) jsou dány několika faktory. Některé z nich jsou nepochybně starého data - vyplynvají z rozdílů mezi baltskými kmenovými dialekty, z nichž se doložené jazyky vyvinuly. To platí v první řadě o rozdílech mezi západobaltským jazykem (nebo jazyky) pruských památek na jedné straně a východobaltskými jazyky (litevštinou a lotyštinou) na straně druhé. Méně snadné je rozhodnout, které z rozdílů mezi litevštinou a lotyštinou jsou primární (tj. vyplývají z jejich rozdílné nářeční báze) a které jsou sekundární, tj. způsobené jinými faktory: politickým rozdělením, které vedlo k formaci dvou různých národů, a kontaktním působením jiných jazyků. Staré jsou nepochybně některé rozdíly hláskové (lot. s,z proti lit. š,ž, lot. ā proti lit. o aj.) a lexikální (lot. govs - lit. karvė, lot. sāls - lit. druska aj.), naproti tomu rozdíly v gramatické oblasti budou mladšího data. Velmi důležitou úlohu tu nepochybně sehrál třetí faktor - vlivy cizích jazyků, s nimiž baltské jazyky přišly do kontaktu, jazyků ugrofinských, slovanských a němčiny.

0.10.1 Jak už bylo naznačeno v § 0.1, došlo už v prehistorické době k posunu baltských kmenů severním směrem - na území původně osídlené ugropinskými kmeny. Tento posun pokračoval i v historické době postupnou asimilací Livů (§ 0.9). Baltské j. byly přitom spíše dávajícím partnerem (v ugrdin-ských j. je nemálo slov baltského původu), na druhé straně však i přijímajícím, jak o tom svědčí jistý počet slov ugropinského původu (námořnické a rybářské výrazy apod.). Ale také některé morfologické zvláštnosti by se případně daly vysvětlit působením ugropinských jazyků: vznik nových lokálních pádů (§ 2.1.12), aglutinační rysy v konjugaci (§ 6.1.1) aj. Vliv ugropinského substrátu se přirozeně projevil v daleko větší míře v lotyštině a přispěl k její diferenciaci od litevštiny. Vedle lexikálních výpůjček tu jde i o některé frazeologické obraty a syntaktické vazby. Rovněž některé hláskové jevy by se daly příp. vysvětlit působením ugropinského substrátu. To platí v obzvláštní míře o livonském dialektru lotyštiny, kde je vliv ugropinské livštiny zcela evidentní.

0.10.2 Mnohem důležitější úlohu sehrál ovšem ve vývoji baltských j. kontakt s jazyky slovanskými. Se silným vlivem slovanských jazyků na jazyky baltské počítají shodně všichni jazykovědci, ve vymezení jednotlivých fází kontaktů mezi oběma větvemi se však jejich stanoviska značně liší (§ Q.6). Za nejstarší fázi tohoto procesu bychom mohli pokládat kontakty předslovanštiny se zbyvajícími dialekty protobaltského areálu; jejich stopy jsou ovšem těžko postižitelné. Poté snad následovalo delší období vzájemné izolace, které trvalo až do poloviny 1. tisíciletí n.l. Teprve velká migrace Slovanů vedla k obnovení kontaktů, jež od té doby trvají nepřetržitě až do současnosti. Zatímco v první fázi tohoto dlouhého období byly slovanské j., s nimiž se baltské j. dostávaly do kontaktu, ještě málo differencovány, lze v jeho další fázi již zřetelně rozlišit vlivy jednotlivých slovanských jazyků. V první řadě to byla východoslovanština běloruského zabarvení: její vliv se projevil zvláště v litevštině (kancelářský slovanský jazyk - § 0.5), méně v lotyštině, kde byl východoslovanský vliv záhy vystřídán vlivem německým. Naproti tomu pruské dialekty podlehly v této fázi spíše vlivu polštiny.

drobn
0.2.1
vé (:
0.2.1
od d
Kuok
0.3
celk
post
prv
no i
liv
čil
gal
ver
vzn
let
cel
pol
18.
Šv
ni
mí
sk
ná
ce
uz
ce
v:
(
v
č
r

Její vliv se po vzniku polskolitevské unie projevil i v litevštině a trval až do 19. stol. (v menší míře podlehla i lotyština). Poslední fázi tohoto dlouhodobého procesu představuje vliv ruštiny (od 18. stol.).

0.10.3 Důležité místo ve vývoji baltských jazyků přísluší posléze i německému vlivu. Ten přirozeně postihl v největší míře pruské dialekty, kde nakonec vedl k jejich úplnému zániku. Jeho skutečnou hloubku lze ovšem z dochovaných památek těžko posoudit: pruské katechismy představují otrocké překlady německých originálů, pořízené německými kazateli, kteří neovládali dobře jazyk lidu a používali služeb nevzdělaných tlumočníků (nelze tedy např. usuzovat, že by syntax mluveného jazyka byla tak ovlivněna němčinou, jak tomu nasvědčují texty). Poměrně málo podlehla německému vlivu litevština: památky z Malé Litvy (§ 0.5.1) se sice hemží germanismy lexicálními i syntaktickými, puristické tendence (§ 0.8.1) je však ze současné spisovné litevštiny z největší části vymýtily. V oblasti zvukové stavby a morfologie není téměř nic, co by se dalo připsat německému vlivu (výjimku ovšem tvoří dialekt klaipedské oblasti). Daleko hlubší stopy zanechal německý vliv (dolnoněmecký i hornoněmecký), trvající nepřetržitě sedm století (§ 0.3) v lotyšském jazyce. Nejde jen o oblast lexika (i zde se ovšem projevil purismus, ale zdaleka ne v takové míře jako u Litevců) a syntaxe, vliv německého superstrátu zde zjevně zasáhl i zvukovou stavbu (hláskový systém): tomuto vlivu snad můžeme připsat fixaci přízvuku na první slabice slova, souvztažnost kvantity vokálů a konsonantů, zánik zékkostní korelace, redukci a apokopu koncovek aj. (srov. §§ 0.2.1n.).

0.10.4 Lze tedy závěrem konstatovat, že rozdíly mezi litevštinou a lotyštinou jsou značným dílem dány různou povahou a různou mírou cizích vlivů. Lotyština, jejíž kontakty s jinými jazyky (germánskými, ugrofinskými) byly daleko intenzivnější, se vyvíjela rychleji než litevština. To se týká především hláskových změn: většina lotyšských slov a tvarů se dá odvodit z arhaičtějších slov a forem litevských.

I

FONOLOGIE

1.1 LITEVŠTINA

1.1.1 Samohlásky

Samohlásky spisovné litevštiny jsou rozlišeny co do výšky (vysočé - střední - nízké), timbru (palatální = přední, ne-palatální = zadní) a kvantity (krátké - dlouhé; srov. však § 1.1.4). Samohláskový pod systém zahrnuje 12 fonémů:

i	u	ii	uu
e	o	ee	oo
<u>æ</u>	a	<u>ææ</u>	aa

Fonemy e, o zaujímají v systému okrajové postavení: vyskytuji se jen ve slovech cizího původu, příp. (o) v domácích slovech expresivní povahy (citoslovcích apod.). Protiklady æ : a , ææ : aa jsou relevantní jen v iniciální pozici (tj. v ne-kryté pozici na začátku slov), v ostatních pozicích jsou příslušné samohlásky v komplementární distribuci (po palatalizované souhlásce je æ, ææ, po nepalatalizované a, aa). Relevance protikladů a : aa, æ : ææ podléhá omezením v souvislosti s přízvukem (§ 1.1.6.1).

1.1.2 Souhlásky

Litevské souhlásky jsou rozlišeny co do místa artikulace (labiálny - dentálny - palatálny - veláry), co do způsobu artikulace (okluzívny - semiokluzívny - frikativy - sonanty), co do nosovosti (nenosové - nosové), co do vedlejší artikulace (nepalatalizované - palatalizované) a co do znělosti (neznělé

- znělé). Souhláskový podsystém současného spisovného jazyka zahrnuje 45 fonémů:

	okl.	semiokl.	frik.	sonanty
drobi	labiálny	p b	f v	m
0.2.	dentálny	t d	s z	n r l
vé (palatálny	c dz	š ž j	
0.2.	veláry	č dž	ch h	
od č				

Všechny tyto souhlásky (kromě j) mají palatalizované protějšky: p', b', t', d', k', g' atd.

Jen ve slovech cizího původu se vyskytují souhlásky f, p', ch, ch', h, h' (ve starších výpůjčkách byly nahrazeny okluzivami nebo vypuštěny). Měkkostní protiklad (k : k' atd.) je relevantní pouze v pozici před nepalatálními samohláskami; v pozici před palatálními samohláskami se vyskytuje jen palatalizované souhlásky, na konci slov jen nepalatalizované. V souhláskových skupinách rozhoduje poslední souhláska. Znělostní protiklad podléhá neutralizaci v souhláskových skupinách (regresivní asimilace) a na konci slov (neznělá souhláska!).

1.1.3 A b e c e d a, pravopis

Až do konce 19. století se litevské texty psaly převážně kurentem, příp. cyrilicí. V textech psaných latinkou se uplatňoval polský spřežkový pravopis. Dnešní pravopis byl definitivně kodifikován teprve r. 1917. Litevská abeceda se skládá ze 32 grafémů:

a	ą	b	c	č [cz]	d	e	ė	ę	f	g	h	i
ି	ୟ	ଜ	କ	ଲ	ମ	ନ	୦	ପ	ର	ସ	ୟେଶ୍ବରୀ	ତ
u	ୱ	୻	v [w]	ଜୁଣ୍ଡା	ଶୁଣ୍ଡା	ଶୁଣ୍ଡା						

(samohlásky s různými diakritickými znaménky se při řazení hesel ve slovnících apod. nerozlišují; totéž platí o ୟ a ଚ - je třeba hledat pod ି a ୯!)

Litevský pravopis je převážně fonématický; uplatňuje se v něm však též historický a morfématický princip.

1.1.3.1 Samohláskové grafémy mají tyto fonemické hodnoty:

a = /ə/ /æ/ /aa/ /ææ/	i = /i/
ä = /aa/ /ææ/	ɛ, y = /ii/
e = /æ/ /ææ/ /e/	o = /oo/ /o/
ɛ = /ææ/	u = /u/
ɛ = /ee/	ü, ū = /uu/

Výslovnost písmen a, ä, e je dána povahou předcházející souhlásky (po palatalizované souhlásce se vyslovuje æ, ææ) a přízvukem (§ 1.1.6.1). Písmena e, o mají fonemické hodnoty /e/, /o/ jen ve slovech cizího původu a v domácích slovech expresivní povahy (citoslovcích apod.). Označení kvantity je, jak se lze snadno přesvědčit, nedokonalé a nedůsledné: zčásti mu slouží historické psaní (ä, ɛ, ɿ, ɿ - bývalé nosovky, změnivší se v dlouhé ústní samohlásky - § 1.4.3.5), zčásti diakritická znaménka (ɛ, ū), příp. přebytečný grafém y, v řadě případů však není označena vůbec (a, e, o označují krátkou i dlouhou samohlásku!).

Upozornění: Z technických důvodů budou v dalším textu bývalé nosovky psány jako ə, ɛ, ɿ, ɿ !!!

1.1.3.2 Souhláskové grafémy označují v pozici před a,o,u nepalatalizované souhlásky, v pozici před i (y), e palatalizované. V pozici před nepalatální samohláskou se označují palatalizované souhlásky spřežkami s i: grafém i nemá v pozici mezi souhláskou a samohláskou a,o,u zpravidla vokalickou hodnotu a označuje pouze měkkost předcházející souhlásky (tedy ka = /ka/, kia = /k'æ/, ke = /k'æ/, kio = k'oo/, ku = /ku/ apod.). Při psaní slovesných tvarů a složenin se uplatňuje morfématický princip: na švu morfů se tu píše neznělá nebo znělá souhláska podle etymologie, nikoli podle skutečné výslovnosti (§ 1.1.2): dirbtı, degtı, bēgsiu, sukdamas, išduoti, užpirktı apod. Z téhož důvodu se píše znělá souhláska na konci některých příslovčí, předložek a spojek: daug, už, kad apod.

1.1.4 Slabika

Obligátní součástí slabiky je vrchol. V litevštině se roznavají slabičné vrcholy jednomórové, dvoumórové a příp. tří-

mórové. Jednomórový vrchol slabiky tvoří jakákoli krátká samohláska. Dvoumórový vrchol tvoří: 1° jakákoli dlouhá samohláska (litevské dlouhé samohlásky lze hodnotit jako sled dvou krátkých - § 1.1.1), 2° diftong, tj. spojení dvou různých samohlásek (ai, ei, ui, au, ie, uo), 3° spojení krátkých samohlásek a,e,i,u se sonantami m,n,r,l (ar, er, ir, ur atd.). Třímórové vrcholy se vyskytují hlavně v koncových slabikách slov: některých adverbii (vél, kol, perdēm aj.), koncovkách dativu pl. deklinací IIa,b (-oms, -ems) aj. Dále též na morfemickém švu složenin: dienraštis, storpilvis apod. - Okrajové části slabiky jsou iniciála a kód (mohou chybět). Iniciálu tvoří: 1° jakákoli jednoduchá souhláska, 2° spojení dvou souhlásek (p,b + r,l; t,d + v,r; k,g + v,n,r,l; s,š + p,t,k,v,m,n,r,l; z,ž + v,m,n,l; č,dž + v), 3° spojení tří souhlásek (skl, skr, skv, spr, str). - Kód tvoří jednoduchá okluzíva, semiokluzíva nebo frikativa (kromě v,j) a dále souhlásková spojení ps,pš,ks,kš. Na konci slova jsou ve spisovné litevštině přípustné toliko kódy -k, -t, -p, -č, -s, -š, -ks, -ps. Pokud se uvnitř slov setkáváme i s jinými (složitějšími) kombinacemi souhlásek, musíme je interpretovat jako spojení kódů + iniciál. Ve všech souhláskových skupinách platí pravidlo o regresívní asimilaci: souhlásky tvořící skupinu se musí shodovat co do znělosti/neznělosti a palatalnosti/nepalatalnosti. - Ve slovech cizího původu a cito-slovcích se vyskytuje i souhláskové skupiny neodpovídající uvedeným pravidlům (-kšt apod.). V hovorovém jazyce (a nářečích) se v důsledku apokopy koncové samohlásky mohou objevit takovéto skupiny i v domácích neexpresivních slovech (-kt, -pk apod.).

1.1.5 Přízvuk

Litevský přízvuk je volný a pohyblivý: není vázán na určitou slabiku slova a při jeho flexi často mění své místo. O distinktivní funkci litevského přízvuku svědčí např. tyto slovní páry: árti "orat" - artì "blízko", kalba "mluví" - kalbà "řeč" apod. Vedle slovního přízvuku má ovšem v litevštině distinktivní funkci také slabičný přízvuk, tzv. intonace. Ve dvoumórových (příp. třímórových) slabikách je nositelem důrazu buď první, nebo druhá móra. Tento rozdíl latentně.

existuje ve všech slabikách s dvoumórovým (třímórovým) vrcholem, vnímatelný je však pouze ve slabikách, jež nesou slovní přízvuk. V běžných litevských textech se přízvuk a "intonace" neoznačují. V mluvnicích a textech pro speciální účely se používá těchto znamének:

znaménko ' ("gravis") označuje jednomórovou slabiku, jež nese slovní přízvuk;

znaménko ' ("akút") označuje přízvučnou slabiku s "intonací raženou", tj. takovou vícemórovou slabiku, v níž je důraz na první móre (litevský termín je "tvrdě začínající" = klesavá intonace);

znaménko ~ ("cirkumflex") označuje přízvučnou slabiku s "intonací taženou", tj. takovou vícemórovou slabiku, v níž je důraz na druhé móre (lit. "tvrdě končící" = stoupavá intonace).

U diftongů nese znaménko ' první samohláska, znaménko ~ druhá samohláska: ái, éi, áu, íe, úo - a᷑, e᷑, a᷑, i᷑, u᷑. Podobně je tomu u slabičních vrcholů se sonantami, s tím rozdílem, že samohlásky i, u mají místo akútu znaménko gravis: ár, ér, ír, úr - a᷑r, e᷑r, i᷑r, u᷑r apod. Funkční zatížení těchto "intonačních" rozdílů je ovšem malé. Slovních dvojic, rozlišených jen intonačně je nevelký počet: káltas "dláto" - káltas "vinný", míelas "míly" - miělas "sádra", ántis "kachna" - aňtis "podpaždí" aj. Nářečí se co do místa přízvuku a povahy "intonací" značně liší od spisovného jazyka. Obecně lze konstatovat, že v severních nářečích (žemaitských i aukštaitiských) dochází k posunu přízvuku směrem k iniciální slabice (přechod k lotyštině!). Žemaitská nářečí se liší od aukštaitiských co do povahy "intonací": taženým (cirkumflexovým) slabikám tu zpravidla odpovídají slabiky s "lomenou" intonací apod.

1.1.6 Kořen, alternace

Kořen má v domácích litevských slovech podobu slabiky: skládá se ze souhláskové iniciály (jež může chybět), vrcholu a příp. souhláskové kódy. Iniciálu tvoří jedna souhláska nebo skupina 2-3 souhlásek (§ 1.1.4). Rovněž o vrcholu kořenové slabiky platí to, co bylo řečeno v § 1.1.4. Kódu tvoří jednoduchá souhláska nebo souhlásková skupina, a to v některých přípa-

dech taková, kde druhou souhlásku musíme - z hlediska dělení slabik - počítat k následující slabice (hranice morfů se nekryjí s hranicemi slabik: drask-au X dras=kau, resp. dra=skau). - Pro klasifikaci kořenů je rozhodující povaha vrcho-
lu, zčásti též kódy:

I Kořeny s monoftongickým vrcholem a kódou:
es, deg, tek, neš, plet, kvep

II Kořeny s vrcholem tvořeným dvojháskou nebo spojením vokálu se sonantou + kóda :

- a) liek, leid, snieg
- b) aug, lauk
- c) alk, kert, serg, velk, skelb
- d) ang, temp, renk, blend, tēs

III Kořeny s vrcholem tvořeným dvojháskou nebo spojením vokálu se sonantou, ale bez kódy:

- a) ei, lie
- b) au, krau
- c) ar, ver, vel, tver
- d) em, lem, gem, men, žen

1.1.6.1 Vrchol kořenové slabiky podléhá alternaci, jež je větším dílem podmíněna morfoloicky, menším dílem foneticky. Morfoloicky podmíněná alternace ("ablaut") doprovází jmennou i slovesnou derivaci, jakož i slovesnou flexi (§§ 6.1.3n.). Foneticky podmíněná alternace samohlásek doprovází pohyb přízvuku ve jmenných a slovesných paradigmatech; v některých případech souvisí s fonemickým složením sufixu. Jednotlivé podoby kořenového vrcholu označujeme jako plný stupeň (PS), plný stupeň zdloužený morfoloicky (PSD), plný stupeň zdloužený foneticky (PSd), o-stupeň (OS), o-stupeň zdloužený morfoloicky (OSD), o-stupeň zdloužený foneticky (OSd), redukovaný stupeň (RS) a redukovaný stupeň zdloužený morfoloicky (RSD). U jednotlivých tříd litevských kořenů se střídají tyto podoby vrcholu ("ablautové stupně"):

	PS	PSd	PSD	OS	OSd	OSD	RS	RSD
I	e	ẽ	ë	a	ã	o,uo	i	
II a)	ie,ei			ai,ie			i	y

	PS	PSd	PSD	OS	OSd	OSD	RS	RSD
b)	au			au			u	ū
c)	er, el			ar, al			ir, il	
d)	em, en			am, an			im, in	
	ø			ø			j	
III a)	ie						i	y
b)	au			au	uo, ov	u	ū	
c)	er, el ěr, ěl ěr, ěl			ar, al ěr, ěl or, al	ir, il yr, yl			
d)	em, en ěm, ěn ěm, ěn			am, an ěm, ěn om, on	im, in ym, yn			

Střídání PS ~ PSd, OS ~ OSd je - jak už bylo naznačeno - podmíněno přízvukem: kořeny tříd I, IIIC a IIId dlouží v PS a OS kořenovou samohlásku, je-li nositelem slovního přízvuku. V akcentovaných textech je tato délka označena cirkumflexem, v neakcentovaných zůstává bez označení (§ 1.1.3.1). Z toho pravidla jsou ovšem četné výjimky, zejména ve slovesné flexi (slovesné formy tvorené od infinitivního kmene - § 6.1.24.1 aj.). - Příklady (jen menší počet kořenů je doložen v několika ablautových podobách, většina kořenů má jen 2-3 podoby, některé pak vůbec nepodléhají alternaci):

I	plečiù - plěčia - plětē - platùs - plătų - plôtis - plito
	stěbti - stěbo - stabýti - stābas - stuobrýs
	drebiù - drěbia - drěbē - drabnùs - drábsto - dröblius - drìbti
II a)	snéigēti - sniēgas - snaigýti - snigti - snýgurioti teisùs - tiěsti - taisýti - ištisas - týsoti keǐsti - kiěsti - kaitýti - kítas skíesti - skáidytı - skisti - skýsti
b)	láukti - lùktelēti - lük̄eti daūžti - dúožis - dùžti - dūžis daubà - duōbē - dùbti
c)	melžiù - malžýti - milžti kerpù - karpýti - kiřpti velka - válkioti - vîlkti, vîlkstine seřga - sarginti - siřgti
d)	tempiù - tampaň - tìmptelēti

dengiù - dängà - diňgti
reňka - rankà - riňkti
blendžiù - blěsti - blandýti - bliňdo - blísti

- III a) lieti - láistyti - lìs, lìjo - lýti
siěti - saistýti, atsajà - sijà
báimē - bijóti
- b) piáuti - pióvè - piudýti - piúvis,
sraunùs - sravéti - pasrùvës - srùti
kráuti - króviau - krúvà
- c) sveriù - svěria - svěrè - svarùs - sváras - svöris
- sviro - svýra
berià - běria - běrè - barstaü - báras - biro -
býra
skeliù - skělia - skéliau - skalà - skálä - skolà
- skilo - skýla
táldyti - tìlti - tylà
- d) remiù - rěmia - rěmè - ramùs - rãmy - romùs - rìmti
gemù - gěma - gěmas - gímsata - gýmis
menù - měna - manaü - māno - sámone - miněti -
mynià
genù - gěna - gāno - giňti - gyněti

1.1.6.2 Alternaci podléhá též koncová souhláska (kóda) kořene, příp. začáteční souhláska sufiku. Časté je střídání znělé a neznělé souhlásky podle pravidla o regresívní asimilaci; grafika je většinou nerespektuje (§ 1.1.3.2). Nápadnější jsou alternace s dentálními a palatálními souhláskami, s nimiž se setkáváme zejména v substantivní deklinaci 1b, 2b, 3, adjektivní deklinaci III a v konjugaci třídy 2 :

t ~ t' ~ č' (grafika: t ~ či)

d ~ d' ~ dž' (" : d ~ dži)

Příklady: jautis - jaučio, žodis - žodžio, bitē - bičiu,
širdis - širdžiù, platus - plati - plačios, saldus - saldi -
saldžios, verti - verčia, sédeti - séđiu, spaudē - spaudžiau
apod. Dentály t,d se dále střídají se sykavkou s a s nulou:
met-u - mes-ti - me-siu, ved-u - ves-ti - ve-siu apod.

Jestliže před t,d předchází nosovka n, je alternace t,d ~ s doprovázena alternací n ~ 0 : kand-u - kas-ti apod. Často

se alternační řady s dentálami kombinují: verti - verčiu - versti - versiu, leidi - leidžiu - leisti - leisiu apod.

1.1.6.3 Alternaci podléhají také slabičné přízvuky (intonace): při derivaci a kompozici se nezřídka mění klesavá intonace kořenové slabiky ve stoupavou, příp. naopak ("metatonie"). Příklady: (subst. → subst.) kūrpēs - kuřpius, gérve - geřvinas, ántis - aňtinas, vičkas - vilkē; (adj. → subst.) áukštas - aükštas, júodas - juðdis; (sloveso → subst.) běgti - běgis, tráukti - traūkas, válgysi - vaīgis; (sloveso → sloveso) alpti - álpeti, var̄gti - várginti, liňkti - linktelēti, mirti - mérđeti; (adj. → sloveso) báltas - bałtucti, kal̄tas - káltinti; (nomen + nomen) ámžius - ilga-āmžis, šīrdj - minkštašiřdis; (předložka + nomen) I - ívykis, nuō - núomonē, pō - pósūnis, priē - priespaudē, priēš - priešdinis, prō - prótēvis, peř - pérmainē, dárbas - bedařbis, láisvē - belařvis, kraňtas - pakrántē, kálnas - pakaňnē aj. K metatonii ve slovesné flexi srov. §§ 6.1.24.1-5.

1.2 LOTYŠTINA

1.2.1 Samohlásky

Samohlásky spisovné lotyštiny jsou rozlišeny co do výšky (vysoké - střední - nízké), timbru (palatální = přední - nepalatální = zadní) a kvantity (krátké - dlouhé). Samohláskový podsystém zahrnuje 12 fonémů:

/i/	/u/	/ii/	/uu/
/e/	/o/	/ee/	/oo/
/æ/	/a/	/ææ/	/aa/

Protiklady e : æ, ee : ææ jsou funkčně zatíženy jen málo; v mnoha pozicích podléhají neutralizaci: v koncových slabikách je jen e (ee), podobně i ve vnitřních slabikách, následuje-li palatální souhláska nebo tvoří-li vrchol následující slabiky samohlásky i (ii), e (ee) apod. Samohláska o (oo) se vyskytuje jen v mladších výpůjčkách. Kvantita samohlásek je distinktivní ve všech pozicích (srov. však § 1.2.2).

1.2.2 Souhlásky

Lotyšské souhlásky jsou rozlišeny co do místa artikulace (labiálny - dentálny - palatálny - veláry), co do způsobu artikulace (okluzívny - semiokluzívny - frikativívny - sonanty), co do nosovosti (nenosové - nosové) a co do znělosti (neznělé - znělé). Spisovná lotyština nemá měkkostní korelacii. Souhláskový pod systém zahrnuje 26 fonémů:

p	b		f	v	m		
t	d	c	ž	s	z	n	l r
č	đ	č	ž	š	ž	ň	l' j
k	g			h			

V pozici mezi přízvučnou krátkou samohláskou a nepřízvučnou samohláskou se většina souhlásek vyslovuje zdvojeně (především to platí pro okluzívny a frikativívny). Existuje tudíž souvztažnost mezi kvantitou samohlásky a následující souhlásky (podobná situace je v němčině, švédštině aj.). K neutralizaci znělosti dochází v souhláskových skupinách, nikoli však na konci slov. V souhláskových skupinách dochází k regresívní asimilaci, grafika ji však často nerespektuje (morfématický princip).

1.2.3 Abeceda, pravopis

Až do první světové války užívali Lotyši téměř výhradně kurent; pravopis byl převážně spřežkový. Po vzniku samostatného lotyšského státu byla zavedena latinka. Pravopis je diakritický, ale odlišný od litevského (v // jsou uvedeny fonemické hodnoty lotyšských grafémů):

a /a/ ā /aa/ b /b/ c /c/ č /č/ d /d/ dz /ž/ dž /ž/ e /e, æ/ ē /ee, ææ/ f /f/ g /g/ ġ /đ/ h /h, ch/ i /i/ ī /ii/ j /j/ k /k/ ķ /č/ l /l/ ļ /l'/ m /m/ n /n/ ń /ň/ o /uo, o, oo/ p /p/ r /r/ s /s/ š /š/ t /t/ u /u/ ū /uu/ v /v/ z /z/ ž /ž/

Grafém o se v domácích lotyšských slovech a ve starších výpůjčkách vyslovuje jako dvojhláska uo, jen v mladších výpůjčkách mírá hodnotu o (oo).

1.2.4 Struktura slabiky, alternace

O struktuře slabiky v lotyštině platí mutatis mutandis to, co

bylo řečeno v § 1.1.4 o litevské slabice (vrchol slabiky může tvořit jednoduchá samohláska nebo diftong, resp. spojení samohlásky se sonantou ...). Rovněž samohláskové alternace jsou obdobou litevských (§ 1.1.6.1). Nejčastější jsou tyto:

e ~ ē ~ a ~ ā ~ o (= uo)
ie, ei ~ ai ~ i ~ ī
er ~ ēr ~ ir ~ īr
au ~ u ~ ū ~ o (= uo)

Na rozdíl od litevštiny nedochází v lotyštině k fonetickému dloužení samohlásek e, a v přízvučné otevřené slabice.

Ze souhláskových alternací jsou pro lotyštinu zvláště typické a důležité tyto: k ~ c, g ~ dz, t ~ š, d ~ ž, s ~ š, z ~ ž, n ~ ņ, l ~ ļ, c ~ č, dz ~ dž, p ~ pj, b ~ bj, m ~ mj, v ~ vj (příklady v oddílech o jmenné a slovesné flexi).

1.2.5 Přízvuk

Domácí nesložená slova mají pevný přízvuk na první slabice. Novější výpůjčky často uchovávají místo přízvuku; ve složených slovech vzniká hierarchie přízvuků (nositelem hlavního přízvuku může být druhá složka). Lotyšský stav tedy silně připomíná situaci v současných germánských jazycích (němčině, švédštině aj.). Slabiky s dvoumorovým vrcholem jsou i v lotyštině nositeli slabičních přízvuků ("intonací"). Dobře slyšitelé a relevantní (ale jen v omezené míře) jsou tyto rozdíly jen v první (přízvučné) slabice slova. Označují se pouze v textech pro speciální účely:

~ tažená (stoupavá) intonace
` klesavá intonace
^ přerývaná (lomená) intonace

Většina nářečí však rozlišuje jen dvě intonace.

1.3 PRUŠTINA

Zachované pruské texty (§ 0.7) nedovolují zjednat si přesný obraz o fonologickém systému. Příčiny toho jsou několikerého druhu. Především se zdá, že památky nejsou nářečně jednotné a že jsou dokonce v jednotlivých památkách (zejména ve voka-

buláři z Eblag) pomíchány prvky různých nářečí. Zápis y zjevně pocházejí od osob nedokonale znalých pruského jazyka; překlady katechismů pořizovali němečtí pastoři, používajíce přitom služeb negramotných pruských venkovánů. Další chyby se zjevně vloudily při opisování, resp. při tisku. Tuto situaci názorně ilustruje šesteré různé psaní jediného slova (gen.pl.): grikan, grijkan, grikan, grecon, griquan, grecun.

1.3.1 Největší problémy skýtá pruský vokalismus. Nepochyb-
ně zahrnoval fonémy a, i, u, aa, ii, uu, dále patrně e, ee; fonologický status samohlásky o, resp. oo je však nejistý. Tyto fonémy jsou psány různými způsoby: /i/ se píše jako i, y, j, /ii/ jako i, y, j, ie, ij apod., /ee/ jako e, ae, ea, ē apod. Existovala distinktivní kvantita, její označení je však nedůsledné: někdy je označena diakritickým znaménkem – (§ 1.3.3), jindy spřežkou (ie = ii), často však zůstává bez označení. Někdy je naopak signalizována krátkost samohláska zdvojeným psaním následující souhlásky (srov. § 1.2.2). Vedle monoftongů měla pruština též diftongy: /ai/ = ai, ay, /oi/ = oy, oay, /ei/ = ei, ey, /au/ = au a další (?).

1.3.2 Lepší představu si lze učinit o pruských souhláskách, i když i zde psaní často kolísá: /b/ = b, bh, /c/ = c, ts, tz, /j/ = y, i, yi, g, /k/ = k, c, ck, /ks/ = x, xs, ks, /s/ = s, z, cz, /š/ = sch, /v/ = w, u, /z/ = s apod. Patrně existovala měkkostní korelace (§ 1.1.2), ale palatalizovanost souhlásky byla označována nedůsledně: piēncts, pyienkts /p'ēncts/ aj.

1.3.3 Přízvuk byl patrně volný a pohyblivý. Označen je pouze v katechismu III, a to u dlouhých vokálů a diftongů: u monoftongů označuje znaménko – zároveň délku a přízvučnost (tāwan), u diftongů přízvučnost a "intonaci" (āusins X aīnan, srov. § 1.4.5.1).

1.4 VÍVOJ ZVUKOVÝCH SYSTÉMŮ BALTSKÝCH JAZYKŮ

Konzervativní charakter baltských jazyků (§ 0.6) spočívá do značné míry v tom, že jejich zvuková struktura se proti předpokládanému indoevropskému stavu změnila poměrně málo – daleko méně než v blízce příbuzných jazyčích slovanských a nepří-

liš vzdálených jazyčích germánských. To platí jak po stránce paradigmatické, tak i syntagmatické: jazyk našich davných předků před 3-4 tisíci let zněl asi podobně jako současná litevština (struktura slabiky, distinktivní kvantita, mórový princip, volný a pohyblivý přízvuk, slabičné přízvuky ...). Více se změnila lotyština, ale většinou tu jde o změny pozdního data.

1.4.1 Samohlásky (v nekoncových slabikách)

1.4.1.1 Ide. samohlásky a, o splynuly už v protobaltském období: > balt. a, sl. o. Rovněž samohláska e tendovala ke splynutí s a (depalatalizace!), tento proces však nikde nedospěl až k úplné defonologizaci rozdílu a(o) : e. Nejdále pokročil v litevštině, kde je rozdíl e / æ / : a relevantní jen v iniciální pozici. Ale i v jiných pozicích odpovídá varianta [æ], psaná jako e většinou indoevropskému e, varianta [a] indoevropskému a, o. Došlo ovšem k jistému posunu ve prospěch [a]: v pozici po w, v diftonzích ei, eu (§ 1.4.1.3), dále u tematického vokálu (§ 6.4.2). Některé případy tohoto druhu lze zaregistrovat i v iniciální pozici. Co se týká pruštiny, svědčí grafika dochovaných textů o podobné situaci (§ 1.3.1). V lotyštině je rozdíl e : a (o) uchován lépe (souvisí to snad se zánikem měkkostní korelace?). Původní e se tu dokonce rozštěpilo ve dva fonemy (§ 1.2.1). Zavřené (vysoké) e vzniklo jako varianta působením palatální samohlásky v následující slabice (ale i působením jiných faktorů); zánikem koncových slabik se pak rozdíl æ : e fonologizoval.

Příklady: lit. āsis, lot. ass, pr. assis - stsl. os̥, lat. axis, ř. axōn atd.; lit. akis, lot. acs, pr. ackis - sl. oko, lat. oculus, ř. osse atd.; lit. esti, lot. esi, pr. ast, est - stsl. jest̥, lat. est, ř. esti atd.; lit. naktis, lot. nakts, pr. naktin (ak.) - stsl. nošt̥, lat. nox atd.; lit. medus, lot. medus, pr. meddo - stsl. med̥, ř. methu, sti. madhu; lit. vakaras, lot. vakars - stsl. večerb̥; lit. (lot.) vasara - stsl. vesna, ř. ear; lit. aš, lot. ea, pr. as, es - lat., ř. egō, gót. ik; lit. ežeras, lot. ezera, pr. assaren - stsl. jezero, ř. ozero.

Ide. samohlásky i, u jsou ve spis. lit. a lot. uchovány beze

změn: lit. migla, lot. migla - stsl. m̄gla, ř. omikhle; pr. widdewū - stsl. v̄dova, gót. widuwo, lat. vidua; lit. duktē, pr. duckti - stsl. d̄sti, sti. duhitr- atd. V žemait-ských nářečích lit. (a zčásti snad i v pruštině) se i,u změnilo v e,o.

1.4.1.2 Ide. samohláska ā je uchována v lot., v lit. > o /oo/. V pruštině je zčásti uchována, jinde je za ni psané ū nebo oa. Za ide. ō je v lit. a lot. uo (v lot. psané o!), v pruštině psané o, ō, oa nebo ou. Srov. dále § 1.4.1.4. Ke zdánlivému uchování ō v některých lit. formách srov. § 1.4.6. Ide. ē je v lit. uchováno jako ē (žemait. > ie), v lot. se - podobně jako e - rozštěpilo ve dva fonémy. V části pr. textu ē > I.

Příklady: lit. motē, lot. māte, pr. mothe, mūti - stsl. mati, lat. māter, sti. mātr-; lit. duoti, lot. dot, pr. dāt - stsl. dati, ř. didomi; lit. sēmenys, pr. semen - stsl. sēmę, lat. sēmen atd.

Ide. ī,ū jsou všude uchovány: lit. gyvas, lot. dzīvs, pr. gijwans - stsl. žīv, lat. vīvus, sti. jīva-; lit. būti, lot. būt, pr. bouton - stsl. byti, lat. fūi, sti. bhū- atd.

1.4.1.3 Uchování ide. diftongů představuje jeden z důležitých archaismů baltských jazyků. Ide. u-ové diftongy au, ou, eu splynuly v balt. au (§ 1.4.1.1), měkčení předcházející souhlásky však v některých případech ukazuje, že šlo o původní eu: lit. augti, lot. augt, pr. auginnons - lat. augeō, gót. aukan, ř. auxanō; lit., lot. tauta, pr. tauto - gót. biuda, osk. touta; lit. liaudis, lot. laudis - stsl. ljudbje, sthn. liut, ř. eleutheros atd.

Ide. i-ové diftongy ai, oi, ei jsou v pruštině uchovány jako klesavé diftongy ai (ay), ei (ey), v lit. a lot. zčásti jako klesavé diftongy ai, ei, zčásti však jako stoupavý diftong ie (starý pravopis: ē): lit. veidas, lot. veids - stsl. vid, ř. (v)eidos; lit. vaikas, pr. waix - stsl. čelo-věk; lit. lieku, at-laikas, pr. po-lāikt - stsl. otb-lěk, ř. leipō, loipos; lit. dievas, lot. dievs, pr. deiws - stsl. dīv, lat. dīvus, sti. deva-; lit. žiema, lot. ziema, pr. semo - stsl. zima, sti. hemanta-; lit. sniegas, lot. sniegs, pr. snaygis -

stsl. sněg, gót. snáiws atd.

O příčinách tohoto dvojího různého vývoje i-ových diftongů v baltštině byla již vyslovena řada domněnek: jedni přisuzují rozhodující úlohu přízvuku, druzí povaze následující slabiky (její samohlásky), třetí pak připisují střídání ie slovanskému vlivu na baltské j. (sl. ě = lit. ie). Nejpravděpodobnější je působení přízvuku: v přízvučných slabikách vznikl stoupavý diftong, v nepřízvučných zůstal uchován klesavý diftong (srov. např. lit. diēvas - deivē, piētūs - peitvīs, niēkas - neivienas apod.). Původní distribuce však byla záhy narušena jednak analogií (tendencí k vyrovnání paradigm), jednak vznikem nových diftongů ei, ai v rámci ablautové řady (§ 1.4.6). V důsledku toho nacházíme diftong ie hlavně v primárních útvarech jmenných a slovesných, ei, ai naproti tomu hlavně v sekundárních odvozeninách a odvozených slovesech.

1.4.1.4 Vývoj dlouhých samohlásek a diftongů v baltských j. představuje cyklickou mutaci podobného druhu jako ve staré češtině, střední němčině, angličtině aj. V první (obecně baltské) fázi byla mezera v systému dlouhých samohlásek vyplňena částečnou monoftongizací i-ových diftongů:

Ještě v této fázi se podstatně zvýšila frekvence fonémů ē, ā morfologickým dloužením krátkých e, a (< o); srov. § 1.4.6. V druhé fázi se zavřené ē, ā změnily ve stoupavé diftongy ie, uo. V litevštině se na jejich místo v systému posunuly původní (otevřené) ē, ā (> o):

V pozdější fázi se obnovilo ē, ā jednak druhotným dloužením pod přízvukem (§ 1.1.6.1), jednak změnou bývalých nosových samohlásek ə > ē, ə > ā (§ 1.4.3.5). V žemaitských dialektech pokročila tato mutace do další fáze: za spis. (aukšt.) ē, o je tu ie, uo, za spis. ie, uo je v jižní skupině žemait.

nářečí y, ū, v severní skupině ei, ou a v západní o, ē (ale zde by mohlo jít o uchování starého stavu!). Nadto tu dochází k nové monoftongizaci ai > ā, ei > ē. Příklady:
spis. lit. pienas, žem. j. pynas, záp. pēns; spis. duona, ž. j. dūna, sev. douna, záp. dona; spis. koja, stoti, žem. kuoja, stuoti; spis. bēgti, dēti, žem. biegti, dieti; spis. vaikas, žem. vaks; spis. reikalas, svečiai, žem. rēkals, svetē apod.

V lotyštině byla mezera vzniknulou diftongizací ē > ie zřejmě vyplněna fonologickým rozštěpením původního otevřeného ē (§ 1.4.1.1). K zaokrouhlení původního ā tu nedošlo; ō představuje v lotyšském vokalickém podsystému pozdní přírůstek: ještě v poměrně nedávných výpůjčkách bylo nahrazováno diftongem uo (dlouhé o má tedy v lotyšském vokalickém podsystému podobné postavení jako v českém!).

1.4.1.5 Slabičné sonanty r, l, n, m se v baltských jazycích vokalizovaly vsunutím opěrného vokálu: lit. mirtis - stsl. s̥-mr̥t̥s̥, lat. mors, sti. m̥rti-; lit. širdis, lot. sirds (pr. seyr) - stsl. sr̥d̥ce, lat. cōr, ř. kardiā; lit. vilkas, lot. vilks, pr. wilxis - stsl. vl̥k̥s̥, sti. vr̥ka-; lit. at-mintis - stsl. pa-mēt̥s̥, gót. ga-munbs, lat. mens, sti. mati-; lit. šimtas, lot. simts; gót. hund, lat. centum, sti. sata- atd.

1.4.2 Souhlásky (v nekoncových slabikách)

Souhláskový podsystém protobaltských dialektů byl proti předpokládanému indoevropskému značně jednodušší: tzv. aspiráty splynuly se znělými okluzívami, labioveláry s čistými velárami s palatální veláry se změnily v sykavky. Rozdíly ve střídnicím za ide. palatální veláry ukazuje následující tabulka (závěry o stavu ve východobaltských dialetech vycházejí z onomastického materiálu):

ide.	lit.	lot.	kur.	sél.	zemg.	pr.	slov.
k'	š	s	s	s	s	s	s
g' (g'h)	ž	z	z	z	z	z	z

Příklady: lit. širdis, lot. sirds, pr. seyr - stsl. sr̥d̥ce, lat. cōr, ř. kardiā; lit. žiema, lot. ziema, pr. semo - stsl. zima, lat. hiems, sti. hemanta- atd.

1.4.2.1 Ide. sykavka s je v baltských j. zčásti zachována: lit. sēdēti, lot. sēdēt, pr. en-sadints - stsl. sēdēti, lat. sedeō; lit. ausis, lot. auss, pr. ausins - stsl. uchō, lat. auris, gót. ausō atd. V pozici po r se staré s v lit. zpravidla změnilo v š: lit. viršus, lot. virsus - stsl. vr̥chъ, sti. varšīyas-; lit. širšuo, lot. sirsins, pr. sirsilis - stsl. sr̥šenъ, lat. cr̥abrō atd. Po k, i, u nastala tato změna jen sporadicky (většinou je i v lit. uchováno s): lit. maišas, lot. maiss, pr. moasis - stsl. měchъ; lit. aušra, lot. austra - lat. aurōra, sti. ušas- atd. V některých případech nacházíme před původním s epentetické k: lit. auksas pr. ausis - lat. aurum; lit. ankštas - stsl. qz̥kъ, lat. angustus atd.

1.4.3 Syntagmatické změny

Také v baltských j. docházelo ke vzájemnému působení hlásek na syntagmatické ose. Tyto syntagmatické (kombinatorní) změny však neměly zdaleka tak radikální důsledky jako v jazycích slovanských aj.

1.4.3.1 Nejdůležitější případ syntagmatických změn představuje kontaktní působení souhlásky j (= ide. y) na předcházející souhlásku. V pozici mezi souhláskou a přední samohláskou toto j zjevně záhy vypadlo (srov. dále § 1.4.3.2). V lit. později vypadlo i v pozici před zadními vokály, palatalizujíc předtím předcházející konsonant (s výjimkou iniciálních skupin pj-, bj-). V aukštaitských dialektech se tj, dj změnilo v č', dě', žemaitské dialekty mají naproti tomu většinou palatalizované t, d: spis. lit. jautis, jaučiai, jaučiams - žem. jaut'is, jaut'ē, jaut'ems ..., spis. media, medžiai, medžiams - žem. med'is, med'ē, med'ems ... V lot. nastaly radikálnější změny: tj > š, dj > ž, kj > c (č), gi > dz (dž), sj > š, zj > ž, nj > n, lj > ł. Po labiale (p, b, v, m) je j uchováno, s výjimkou iniciál pj-, bj- (> pł-, bł-; srov. slovanské epentetické ł). Pruština uchovala - pokud se dá ze zápisů soudit - skupiny s j beze změn, jen sj > š (sch). Příklady: lit. bitē, bičių - lot. bite, bišu; lit. kenteti, kenčiu - lot. ciest, ciešu; lit. širdis, šir-džių - lot. sirds - siržu; lit. austi, audžiu - lot. aust, aužu; lit. džiūti - lot. žūt; lit. tikiu, regiu - lot. ticu,

redzu; lit. lokys, lokio - lot. lācis, lāča; lit. ežys, ežio - lot. ezis, eža; lit. siūti - lot. šūt; lit. būsiu - lot. būšu; lit. žirnio - lot. zirpa; lit. spiauti, biaurus - lot. splaut, blaurs apod.

1.4.3.2 Palatalizované souhlásky vznikaly též v pozici před palatálními samohláskami e, i. V litevštině se rozdíl mezi nepalatalizovanými (tvrdými) a palatalizovanými (měkkými) souhláskami fonologizoval: tzv. měkkostní korelace představuje příznačný rys všech litevských dialektů (§ 1.1.2). Podobná situace snad byla v pruštině (§ 1.3.2). Ve spis.lo-tyštině (ale ne ve všech dialektech!) naproti tomu měkkostní korelace zanikla (vlivem němčiny?): lot. souhlásky se i v pozici před e,i vyslovují "tvrdě". Staré k', g' (tj. k,g v pozici před původními předními samohláskami) se však změnilo v c,dz, v pozici po sykavce pak v k,g (= t,č): lit. akys - lot. acis; lit. kepti - lot. cept; lit. gervē - lot. dzervē; lit. gyvas - lot. dzīvs (tato změna však nastala ještě před monooftongizací ai > i apod.: vilki, draugi); lit. skirti - lot. škirt; lit. rezgis - lot. režgis (sekundárně i v jiných pozicích a v mnoha výpůjčkách: generālis apod.). V litevštině je pravidlem regresívni asimilace co do palatalizovanosti (§ 1.1.4), v lotyštině regresívni i progresívni asimilace co do palatálnosti (projevuje se na rozdíl od lit. i v grafice): sł > šł, zł > żł, sp > šp, zp > żp, lp > łp; sk > šk, zg > żg, lk > łk, nk > ńk, js > jš, ls > łš, ps > ńš, zs > rš. Příklady: pūšla (pūslis), krāšnu (krāsns), vilna (vilnis), vilkis (vilkt), vējs (lit. vējas), celē (lit. kelias), viņš (viņa), kurē (lit. kuris) apod.

1.4.3.3 Zmínky si zaslouží též asibilace dentál v pozici před i (y, j, ie) v jižních a z části i východních aukštait-ských dialektech litevštiny (tzv. dzūkijeských): spis. lit. tik, tylus, dienas, dvylika - dzük. cik, cylus, dzienna, dzvylika apod.

1.4.3.4 Další skupinu tvoří syntagmatické změny ve skupinách s dentálními okluzívami a sykavkami: t,d + t > st (podobně sl., ř., íráñ.!), t,d + d > zd, t,d + s > z, š,ž + s > ś, t,d + l > kl,gl (jen východobalt.).

Příklady: lit. (arch.) duostí, pr. dāst - estsl. dastē ("dōd+ti"); lit. vesdamas, lot. vezdams (= ved+damas); lit. siesmē, lot. dziesma (= gied+sm-); lit. ženklas, eglē - pr. eb-sentliuns, addle apod.

1.4.3.5 Samostatnou kapitolu představuje vývoj dvoumórových slabičných vrcholů s nosovkou, tj. tautosylabických skupin V + m,n. Na rozdíl od slovanských j. jsou v baltských j. tyto skupiny do značné míry uchovány a změny, jež tu nastaly, jsou většinou až pozdního data. To platí zejména o skupinách s m: ty jsou všude uchovány s výjimkou lotyštiny, kde se v pozici před labiálou měnily stejně jako skupiny s n (viz dále). Tautosylabické skupiny (slabičné vrcholy) s nosovkou n uchovává pruština intaktní (jen někde, jak se zdá, došlo k modifikaci samohlásky). Všechny litevské dialekty je uchovávají intaktní v pozici před okluzívou, v pozici před neokluzívou (frikativou, sonantou) však jen část žemaitiských dialektů (některé dialekty přitom modifikují předcházející samohlásku). Ostatní litevské dialekty (všechny aukštaitské a část žemaitiských) změnily vokály + n v pozici před neokluzívou v nazální vokály, jež se pak dále měnily v dlouhé orální vokály. Tento vývoj je zjevně nedávného data, což dosvědčuje grafika textů 16.-17. století. Také současná spisovná litevština uchovává historický pravopis: ą (= aa), ę (= ee), į (= ii), ų (= uu). V jižních a východních aukštaitiských dialektech se nosové a změnilo v ū, nosové e v y (= ī). Lotyština změnila všechny tautosylabické skupiny s n (bez ohledu na následující souhlásku): anC > uo, enC > ie, inC > ī, unC > ū. Lot. slova, kde jsou skupiny s n uchovány, bývají pokládána za přejatá z jazyka Kurů. Skupiny s m jsou v lot. uchovány před nelabiální souhláskou, kdežto před labiálou se měnily stejně jako skupiny s n.

Příklady: lit.spis. ranka, aukšt.vých. runka, lot. roka, pr. rancko; lit.spis. žasis, aukšt.vých. žūsis, žem.již. žones, žem.sev. žoses, lot. zoss, pr. sansy; lit.spis. langas, aukšt.vých. lungas, žem.j. lonks, lot. logs; lit.sp. penki, aukšt.vých. pink(i), lot. pieci, pr. pentas; lit.spis. spręsti, aukšt.vých. sprist', žem. sprenstę, spręste, lot. spriest; lit. linkti, lot. līkt; lit. jungas - lot. jūgs;

lit. tampu, lot. topu; lit. šimtas, lot. simts apod.

1.4.4 Konec slova

Také v baltských j. se měnily samohlásky a souhlásky v koncových slabikách radikálněji než v jiných pozicích, i když ne v takové míře, jako tomu bylo jinde (slov., germ.). Krátké samohlásky jsou v pruštině a litevštině ve většině případů uchovány, jistá tendence k jejich apokopě (synkopě) je však zřejmá (v nářečích, v běžně mluveném jazyce): v koncovce nom.sg. -as (pr., lit.), v gen.sg. a nom.pl. konsonantických kmenů -es (ve spis.lit. > -s), v lok.sg. i pl. (lit. -oje, -ose > -oj, -os apod.), v instr. sg. i pl. (lit. -imi > -im, -omis > -oms apod.) aj. V lotyštině byly původní krátké vokály koncových slabik apokopovány (synkopovány) až na u (a,e,i > \emptyset). - Dlouhé samohlásky jsou v pruštině uchovány v přízvučných koncových slabikách, v nepřízvučných se patrně krátily (-ē > -i, -ō > -u apod.). Litevština uchovala původní dlouhé samohlásky a diftongy v koncovkách s "taženou intonací", kdežto v koncovkách s "raženou intonací" došlo k jejich krácení, resp. monoftongizaci (-ie > -i, -uo > -u; v jednoslabičných slovech je však diftong uchován!). V lotyštině se na konci víceslabičných slov zkrátily všechny dlouhé samohlásky a dvojhlásky se monoftongizovaly (-ie,-ai > -i, -au, -uo > -u); v jednoslabičných slovech však zůstaly původní délky a diftongy uchovány.

1.4.4.1 Důležitý archaismus baltských j. představuje uchování koncového -s ve všech případech. Koncové -r se snad uchovalo v jednoslabičných slovech. Koncové okluzívy zjevně odpadly už v protobaltské fázi (jde zejména o -t, velmi frekventované v ide. morfologii). Koncové -m se zřejmě změnilo v -n (podobně jako např. v řečtině, kde vývoj koncových souhlásek probíhal téměř stejně). Toto koncové -n je uchováno v pruštině a v části žemaitiských dialektů litevštiny. Jinde zaniklo, ovšem s nazalizací předcházejícího vokálu. Tyto nazální vokály (uchované patrně ještě i v aukštaitiských dialektech 16.-17. století) se pak v lit. koncových slabikách s taženou intonací změnily v prosté délky (psané -ą, -ę, -į, -ų; srov. § 1.4.3.5), ve slabikách s raženou intonací v krátké -a, -e, -i, -u. V lot. se dlouhé samohlásky a diftongy,

vzniknuvší z nazálních samohlásek podobně jako uvnitř slov
(§ 1.4.3.5) vesměs zkrátily (monoftongizovaly).

Co se týká příkladů, odkazujeme na oddíly o vývoji deklinace
(§§ 2.4n.) a konjugace (§§ 6.4n.).

1.4.5 Přízvuk, intonace

Volnost a pohyblivost přízvuku v litevštině (do svědčená aspoň zčásti i pro starou pruštinu) představuje dědictví z protobaltského období: setkáváme se s ní také ve východoslovenských a do jisté míry i v jihoslovanských jazycích. Např.:

lit. <u>rankà</u>	- rus. <u>рукá</u> , sch. <u>rúka</u>
<u>reñka</u>	<u>rúku</u> , <u>rûku</u>
<u>prašýti</u>	<u>prosít'</u>

1.4.5.1 Rovněž "intonační" rozdíly existovaly zřejmě už v protobaltském období: existují nejen ve všech baltských j., ale také v srbocharvátštině a slovinštině a jejich stopy se uchovaly i v ostatních slovanských j. Litevské stoupavé intonaci (˘) odpovídá v lot. intonace klesavá (˘), v nejroz-sáhlejším pruském textu (kat. III) pak znaménko - na první složce přízvučného diftongu. Litevské klesavé intonaci (˙) odpovídá v těchto případech pruský diftong se znaménkem - na druhé složce, v lotyštině pak intonace tažená (˘) nebo lomená (˘). Lot. lomená intonace představuje inovaci: vznikla zpravidla posunem slovního přízvuku na předcházející slabiku. Příklady:

lit. <u>reñka</u>	- lot. <u>rùoku</u>	- pr. <u>rānkan</u>
<u>aūsj</u>	<u>ausis</u>	<u>āusins</u>
<u>mūsu</u>	<u>mūsu</u>	<u>nōūson</u>
<u>víenä</u>	<u>viēnu</u>	<u>aīnan</u>
<u>gývas</u>	<u>dzīvs</u>	<u>geīwans</u>
<u>buti</u>	<u>büt</u>	<u>bōt</u>
<u>eit</u>		<u>ēit</u>

Ve slovanských j. odpovídá litevskému cirkumflexu intonace tažená (klesavá) a litevskému akútu intonace ražená (stoupavá). Rozdíl mezi taženými a raženými slabikami se nápadně projevuje v akcentuaci ruského plnohlasí, dále v kvantitě českých samohlásek, zejména však v intonačních rozdílech v srbocharvátštině:

lit. vařnas	- rus. vóron	- sch. vrán
pařšas		prâše
draūgas		drûg
béržas	beréza	brèza
gérvē	žurávl'	žérav
lot. saīms	solóma	sláma

1.4.5.2 Z ostatních ide. jazyků má intonační rozdíly ještě řečtina, ale rozdíl mezi akútem a cirkumflexem je tu relevantní jen v koncové slabice. V jistém počtu případů si litovské a řecké intonace odpovídají:

lit. mergà	- ř. timé (sg.nom.)
mergōs	timēs (sg.gen.)
mergū	timēn (pl.gen.)
mergàs	timēas (pl.ak.)

Zatímco dříve se obecně uznávala souvislost mezi baltoslovenským stavem na jedné straně a řeckým na straně druhé a počítalo se s indoevropským původem intonačních rozdílů, tvrdí v současné době někteří jazykovědci, že tyto rozdíly vznikly až sekundárně, nezávisle na sobě. Jakkoli je uváděna řada vážných argumentů ve prospěch této teze, přece jen se zdá, že intonační rozdíly mají aspoň zčásti starý původ a souvisí s různým původem délek, tj. slabik s dvou-, resp. třímorovým vrcholem. Slabiky s dlouhou samohláskou vzniknuvší náhradním dloužením (tj. náhradou za zaniknuvší laryngálu nebo nosovku) mají (v lit., ř.) intonaci akútovou, slabiky s dlouhou semohláskou, jež vznikla až druhotně - kontrakcí - mají intonaci cirkumflexovou. Tomu odpovídají např. poměry ve výše uvedené ukázce deklinace ā-kmenů: v nom.sg. a ak.pl. jde o staré délky (-ā < -eH, -ās < -eHms), v gen.sg. a gen.pl. došlo naproti tomu ke kontrakci vokálů (-ās < ā + es, -ōm < ā + om). Diftongy a tautosylabické skupiny se sonantou mají normálně cirkumflexovou intonaci; akútová intonace svědčí o tom, že původně následovala laryngála:

lit. aūšra	- sti. ušas-
miřti	mṛta-
béržas	bhūrja- (rH)
žénklas	ř.gignōskō (nH)

lit. vīlna	- lat. lēna (1H)
sáulē	sti. sūrya-, ř. hēlios

Tento původní stav byl ovšem záhy narušen působením řady faktorů: došlo k četným záměnám intonací, tzv. metatoniím (§ 1.1.6.3). Podrobnější výklad o vzniku a vývoji baltských a slovanských intonací není v rámci této příručky možný (této problematice byla už věnována řada knižních prací a množství studií v odborných časopisech).

1.4.5.3 Jak už bylo naznačeno, představuje pohyblivost přízvuku v litevských paradigmatech zděděný rys, byla však původně příznačná jen pro část jmenné a slovesné flexe (souhláskové, i- a u-kmeny, atematická slovesa ...). K jejim rozšíření přispěly v pozdější fázi některé posuny přízvuku v baltských a slovanských j., zejména posun podle zákona, zformulovaného téměř současně F.F. Fortunatovem a F.de Saussurem. Podle tohoto zákona přešel slovní přízvuk z tažené (circumflexové) nebo krátké předposlední slabiky na raženou (akutovou) poslední slabiku (ta se pak v litevštině krátila - § 1.4.4):

rātas	rankà (< - ^ā)
rāto (< - ^ā)	raňkos (< - ^ā s)
rātā (< - ^ā m)	raňkā (< - ^ā m)
ratù (< - ^ā)	rankà (< - ^ā m)
rātu (< - ^ā m)	raňku (< - ^ā m)
ratùs (< - ^ā s)	rankàs (< - ^ā s)

Srov. dále §§ 2.1.3, 6.1.24n.)

1.4.6 Alternace

Co se týká struktury kořenů, uchovávají baltské j. velmi dobře pozdněindoevropský stav (na rozdíl od jazyků slovanských, germánských aj.). Souhláskové alternace, jimž kořeny podléhají, jsou většinou pozdějšího původu (jsou důsledkem kombinatorních změn, popsaných v §§ 1.4.3n.), zato samohláskové alternace představují značným dílem indoevropské dědictví. Úloha ablautu v průběhu vývoje baltských j. dokonce ještě vzrostla: vedle zděděných samohláskových alternací povstaly druhotně ještě další (podobně tomu bylo i v jazycích slovanských a germánských). Nejstarší vrstvu představuje střídání

plného stupně (PS) s oslabeným stupněm (RS): ide. e ~ Ø (^e). U kořenů třídy I je toto střídání uchováno jen v několika případech jako e ~ i, hojně zato u kořenů tř. II c,d, III c, d (er ~ ir,ur; em ~ im,um apod.). Poněkud mladšího data bude střídání plného stupně s e a stupně s o (PS ~ OS): lit. e ~ a, er ~ ar, el ~ al, em ~ am, en ~ an. Paralely z jiných ide. jazyků: ř. petomai - eptomēn - poteomai, gót. sitan - sat, stsl. nesti - nositi, berq - bərati - sþ-borq, ř. derkomai - edrakon - dedorka, gót. bindan - bundum - band apod. U kořenů tř. II a, III a byl původní obraz narušen změnou ei,ai > ie (§ 1.4.1.3), u kořenů tř. II b, III b splynutím původního e- a o-stupně (eu,ou > au). Příklady z jiných ide. jazyků: ř. leipō - elipon - leloipa, gót. steigen - stigum - staig, ana-biudan - ana-budum - ana-baup, stsl. bljudq - bəděti - buditi apod. Alternaci i ~ ie můžeme pozorovat především ve starých útvarech (v pádových koncovkách i-kmenů, v konjugaci ...), kdežto při derivaci se u produktivních typů setkáváme téměř výhradně se střídáním i ~ ei ~ ai. K expanzi této alternační řady na úkor střídání i ~ ie došlo zřejmě napodobením řad ir ~ er ~ ar apod. – Indoeuroropského původu může být v některých případech i střídání se zdlouženým stupněm (e ~ ē, o ~ ō). K velké expanzi tohoto typu ablautu však zřejmě došlo až v jednotlivých ide. jazyčích nezávisle na sobě. V baltských j. začal tento proces zřejmě až po změně o > a. Morfologicky motivovaným dloužením tu vzniklo ā, jež se pak v litevštině změnilo v ō. Tak vysvětlíme, že v DS kořenů tř. I bývá zpravidla o, málokdy uo (staré případy!). Podle vzoru alternací e ~ ē, a ~ ā vznikly druhotně alternace i ~ ī, u ~ ū (podobně ve slovanštině: ě ~ ī, ě ~ y, např. dbrati - dira, dəchn̥ti - dychati apod.). Kuriózní je vznik nového OS a DS u některých kořenů tř. I, III d aj., kde i bylo chápáno jako RS tř. IIa: bredu, bristi → brysti, braidžioti; genu, ginti → gynēti, gainioti aj.

II

D E K L I N A C E S U B S T A N T I V

2.1 LITEVŠTINA

U litevských substantiv se uplatňují gramatické kategorie rodu, čísla a pádu. Kategorie rodu zahrnuje jen dva gramémy: mask. a fem. Kategorie čísla zahrnovala ve starším jazyce tři gramémy: singulár, plurál a duál. V současném spisovném jazyce představuje duál archaismus (ve školních mluvnicích nebývá ani uváděn) a v jeho hovorové formě se už vůbec neužívá. V živém úzu je ještě v některých nářečích, zejména žemaitských. Kategorie pádu zahrnuje sedm gramémů: nom., gen., dat., ak., vok., lok., instr. (v litevských příručkách bývají uváděny v pořadí: nom., gen., dat., ak., instr., lok., vok.). Ve starším jazyce a zčásti i v současných nářečích existují ještě další pády: illativ, adessiv a allativ. Srov. dále § 2.1.12.

2.1.1 Funkce litevských pádů v podstatě odpovídají funkcím pádů ve starších slovanských jazycích. V současné litevštině jsou ještě živé vazby bezpředložkových pádů (genitivu, dativu, lokativu, instrumentálu), jež byly v novějších slovanských j. nahrazeny předložkovými vazbami. V následujícím stručném přehledu upozorníme hlavně na ty případy, kdy se litevština liší od češtiny.

2.1.1.1 Genitiv funguje především jako závislý (akcesorní) člen nominálních grup (srov. § 7.3) – jako výraz

přivlastňování, příslušnosti, původu, látky, vlastnosti, určení apod.: kaimyno vištos "sousedovy slepice", žmonių gi-minė "lidské pokolení", lango stiklas "okenní sklo", rudens diena "podzimní den", Lenino aikštė "leninovo náměstí", pietu véjas "jižní vítr", Vilniaus universitetas "vilenská univerzita", Lietuvių kalba "litevský jazyk", pasaulio karas "světová válka", Birutės daina "písň o Birutě", Raseinių Magdė "Magda z Raseiniai", aukso žiedas "prsten ze zlata", akmenų sienai "kamenná zeď", mokslo raštai "vědecké spisy", šešiolikos metų mergaitė "šestnáctiletá dívka", dantų gydytojas "zubní lékař" aj. Zvláštní zmínku si zaslouží tzv. genitiv vysvětlující: Kauno miestas "město Kaunas", Kalėdų šventė "vánoční svátky" apod. Jak v nominálních, tak i verbálních vazbách je hojný tzv. genitiv partitivní: duok man vyno "dej mi vína", pirkau duonos "koupil jsem chleba" apod. Setkáváme se s ním též ve vazbě číslovek (§ 4.1.1) a superlativu (§ 3.1.10). Partitivní genitiv dále tvorí součást existenčních predikátů: miške yra vilky "v lese jsou vlci", nėra pinigu kasoje "v pokladně nejsou peníze" apod. S partitivní funkcí genitivu zřejmě souvisí jeho užívání po záporných tvarech přechodných sloves (genitiv záporový). Se záporovým genitivem se ovšem setkáváme i ve vazbách nepřechodných sloves (§ 2.1.1.3). Akuzativ při nepřechodném slovese se v záporné větě mění v genitiv: nė triju dienu nedirbo "nepracoval ani tři dny", jis koju nešala "na nohy mu není zima" apod. I v nezáporných větách mají předmět v genitivu slovesa s významy "přát si, hledat, čekat, ptát se, vzpomínat, zapomínat" apod.: prašyti knygos "prosít o knihu", laukti draugo "čekat na přítele", paklausime tą žmogų kelio "zeptejme se toho člověka na cestu", atsimink savo galo "vzpomeň si na svůj konec", užmiršti brolio "zapomenout na bratra" apod. Častý je genitiv odlukový (po slovesech významů "ztrájet, postrádat, vyhýbat se" apod.): netekti turto "pozbýt majetek", jem trūksta pinigu "nedostává se mu peněz", vengti žmonių "vyhýbat se lidem" aj. S touto funkcí genitivu patrně souvisí jeho užívání v pasivních konstrukcích ve funkci agentu (§§ 7.4.1-2): kaimynų suspaustas "utlačován sousedy", motinos pabučiuotas "pocelován matkou" apod.

S genitivem se pojí tyto lit. předložky: ant "na", bè "bez",

děl "kvůli, pro", iki "až k", iš "z", nuo "od, s", po "po, za", prie "u, při, před (v přítomnosti), k", tarp "mezi", ùž "za (čím), mimo, po (čas.)". S genitivem se dále pojí většina druhotných předložek: artì "poblíž", lig(i) "až do", netoli "nedaleko", vidùj "uvnitř", virš, viršù(j) "nad" aj.

2.1.1.2 Dativ funguje především jako závislý (akcesorní) člen verbálních grup ("nepřímý předmět"); označuje zde osobu (věc) částečně dějem zasaženou, osobu, v jejíž prospěch/neprospěch děj probíhá apod.: saulē visiems šviečia "slunce svítí pro všechny", pritariau tavo projektui "souhlasil jsem s tvým projektem", nusikalsti kam "provinit se na někom" apod. Dativ osobních zájmen často slouží jako výraz přivlastňování: tolus man kelias "mám dalekou cestu", man néra kada "nemám kdy", jam trisdešimt metu "je mu třicet let" apod. Jako příslovečné určení označuje dativ čas (trvání), účel apod.: vienai nekčiai "na jednu noc", ilgesniams laikui "na delší dobu", pietums mēsa pirkti "koupit maso na oběd", gavau biliety koncertui "dostal jsem lístky na koncert" apod.

Infinitiv přechodného slovesa pojící se jako výraz účelu (určení) mívá při sobě předmět v dativu (vazba dativu s infinitivem - § 7.4.1). Jako výraz logického činitele (subjektu) funguje dativ ve spojení s neosobními slovesy (man reikia keltis "musím vstávat", man gaila "je mi líto"), dále ve vazbách s infinitivem vyjadřujícím nutnost nebo možnost (kā man daryti? "co mám dělat?"), s gerundivem (§ 7.4.1) a s absolutivem (dativ absolutní - § 7.6.3). Vedle zmíněných dvou vazeb se může dativ adjektiva pojít s infinitivem jako doplněk (predikátové jméno): geram būti "být dobrý", žmogui reikia būti teisingam "člověk má být spravedlivý" apod. Druhotně funguje dativ též jako člen nominálních grup: meilē artimui "lásku k bližnímu", malonus draugams "přívětivý k druhům", geras darbui "dobrý na práci" apod.

2.1.1.3 Akuzativ funguje výhradně jako závislý člen verbálních grup, a to především jako (přímý) předmět v nezáporných větách s přechodným slovesem (v záporných větách ho v této funkci zpravidla zastupuje genitiv). Slovesa

s významy "vidět, slyšet, najít, dělat (někoho něčím), nechat (někoho nějakým)" apod. mohou být spojena s dvěma akuzativy: ji pirmą pamačiau "spatřil jsem ho jako prvního", padarė mane laimingą "učinil mne šťastným", paliko ji gyva "nechali ho na živu" apod. Také nepřechodná slovesa mohou být spojena se jménem v akuzativu: akuzativ směrový (eiti mokalus "jít do učení", jis ējo dvyluktus metus "šel do dvanáctého roku" apod.), akuzativ vztahový (šalū rankas "mrznou mi ruce", man skauda dentj "bolí mě zub" apod.). Jak po přechodných, tak i po nepřechodných slovesech může dativ fungovat jako příslovečné určení času: rytā "réno", vasara "v létě", visa dienā "celý den", dvejus metus "dva roky" apod.

S akuzativem se pojí tyto lit. předložky: apie "o, kolem, okolo", į "do", pas "u, k", per "přes, během", po "po", prieš "proti, před", pro "přes, skrze", uz "za (někoho, něco)". Sekundární předložky: aplink "kolem", pagal "podle, podél", paskui "po (čas.)" aj.

2.1.1.4 Lokativ funguje výhradně jako příslovečné určení: místa (namuose "v domě", saulēje "na slunci", žmonēse "mezi lidmi"), času (spalyje "v říjnu", vestuvēse "na svatbě", dienoje viena karta "jednou za den"), způsobu, stavu (tvarkoje "v pořádku") apod. Lit. lokativ se nikdy nespojuje s předložkami.

2.1.1.5 Instrumentál funguje převážně jako závislý člen verbálních grup, u některých sloves dokonce i jako předmět: abejoti jo žodžiais "pochybovat o jeho slovech", domētis menu "zajímat se o umění", džiaugtis laimējimais "radovat se z úspěchů", naudotis proga "využít příležitost", skystis oru "stěžovat si na počasí", stebētis tokiu elgesiu "divit se takovému chování", tikēti žmonijos ateitimi "věřit v budounost lidstva" apod. Častěji však funguje instrumentál jako příslovečné určení: vyjadřuje nástroj nebo prostředek (groti smuiku "hrát na housle", važiuoti arkliais "jet s koňmi"), cestu, čas (tais metais "toho roku"), způsob nebo přirovnání (tarnauti vežēju "sloužit jako vozka", žibēti auksu "třpytit se jako zlato") apod. Instrumentál vyjadřující vlastnost (vlastnictví) může fungovat i jako člen nomináln-

ní grupy (přívlastek): vyras didele barzda "muž s dlouhou bradou". Ve spojení se slovesy významů "ustanovit, jmenovat, změnit, pokládat, změnit se, zůstat, stát se" aj. funguje instrumentál jako doplněk: ožj daržininką dėti "dělat kozla zahradníkem", laikyt i ka doru žmogumi "pokládat někoho za řádného člověka", sniegas paviršta vandeniu "sníh se mění ve vodu", eiti vėjais "jít do větru", tapti gydytoju "stát se lékařem" apod. Podobně jako ve slovanských j. může i v litevštině fungovat jméno v instrumentálu ve spojení se sponou "býti" jako predikát.

S instrumentálem se pojí tyto lit. předložky: po "pod", sù "s", ties "u, na".

2.1.2 Litevská substantiva se dělí do pěti dekлинаčních tříd. Toto dělení se zakládá na původním kmenovém zakončení: do tř. Ia patří staré o-kmeny (ze současného hlediska a-kmeny), do tř. IIa staré ā-kmeny (ze současného hlediska o-kmeny), do tř. IIb ē-kmeny, do tř. III i-kmeny, do tř. IV u-kmeny a do tř. V souhláskové kmeny.

(pádové koncovky jednotlivých dekлинаčních tříd jsou uvedeny v tabulce na str. 46)

2.1.3 Podle pohybu přízvuku v deklinaci se litevská substantiva dělí do čtyř akcentuačních tříd:

A 1 Substantiva s pevným přízvukem. Dvojslabičná substantiva této třídy mají akút na kořenové slabice, víceslabičná akút na předposlední slabice nebo jakýkoli přízvuk na třetí (čtvrté ...) slabice od konce slova.

A 2 Dvojslabičná substantiva této třídy mají cirkumflex nebo gravis na kořenové slabice, v pádech označených v tabulce + však přízvuk přechází na koncovku. U víceslabičných přechází přízvuk mezi předposlední slabikou (~) a koncovkou.

A 3 Dvojslabičná substantiva této třídy mají akút na kořenové slabice, v pádech označených + se akcentuje koncovka. U víceslabičných substantiv této třídy je v pádech, jež ne-akcentují koncovku, buď akút na druhé od konce, nebo jakýkoli přízvuk na třetí (čtvrté ...) slabice od konce slova.

A 4 Tato třída zahrnuje téměř výhradně jen dvojslabičná substantiva s cirkumflexem nebo gravisem na kořenové slabice; ve většině pádů je ovšem akcentována koncovka (+).

LITEVSKÉ PÁDOVÉ KONCOVKY

	I		II		III	IV	A			
	a	b	a	b			1	2	3	4
sg.nom.	as	is					- - - -			
		ys		š	is	us	- - + +			
			a				- + + +			
gen.	o	= (i)o					- - - -			
			os	ës	ies	aus	- - + +			
dat.	ui	= (i)ui	ai	ei	(i)ai	ui	- - - -			
ak.	ą	į	ą	ę	į	ų	- - - -			
vok.	e	i	a	e			- - - -			
		y			ie	au	- - + +			
lok.	e						- + + +			
		yje	oje	ëje	yje	ūje	- - + +			
instr.	u	= (i)u	a	e			- + - +			
					imi	umi	- - + +			
pl.nom.	ai	= (i)ai					- - + +			
			os	ës	ys	ūs	- - - -			
gen.	ų	= (i)ų	ų	= (i)ų	= (i)ų	ų	- - + +			
dat.	ams	= (i)ams	oms	ëms	ims	ums	- - + +			
ak.	us	= (i)us	as	es	is	us	- + - +			
lok.	uose	= (i)uose	ose	ëse	yse	uose	- - + +			
instr.	ais	= (i)ais	omis	ëmis	imis	umis	- - + +			

Pozn.: (i) označuje měkčení předcházející souhlásky (§ 1.1.2); ve tvarech označených = dochází k alternaci t ~ č, d ~ dž (§ 1.1.6.2).

POHYB PŘÍZVUKU V LÍTEVSKÉ DEKLINACI SUBSTANTIV

dvojslabičná troj- a víceslabičná slova

A 1	/		/		ꝑ	
A 2	ꝑ	ꝑ	ꝑ	ꝑ		
A 3	/	ꝑ	/	ꝑ	ꝑ	ꝑ
A 4	ꝑ	ꝑ				

2 1 2 1 2 1

2.1.4 Deklinace Ia

Do této deklinace patří substantiva mask. s nominativem sg. zakončeným na -as. Předkoncovková souhláska je většinou tvrdá (nepalatalizovaná); ve vok.sg. a lok.sg. ovšem podléhá měkčení. Menšina substantiv této třídy má ve všech pádech měkkou (palatalizovanou) souhlásku (kelias apod.).

	A 1	A 2	A 3	A 4
sg.nom.	výras	pir̄štas	lángas	vāikas
gen.	výro	pir̄što	lángo	vāiko
dat.	výrui	pir̄štui	lángui	vākui
ak.	výr̄a	pir̄št̄a	lánḡa	vāk̄a
vok.	výre	pir̄še	lánge	vāke
lok.	výre	pir̄št̄e	lanḡe	vaik̄e
i.	výru	pir̄št̄ù	lángu	vaik̄ù
pl.nom.	výrai	pir̄štai	langai	vaikai
gen.	výry	pir̄št̄y	lanḡy	vaik̄y
dat.	výrams	pir̄štams	langáms	vaikáms
ak.	výrus	pir̄št̄us	lángus	vaik̄us
lok.	výruose	pir̄štuoſe	languoſe	vaikuoſe
i.	výrais	pir̄štais	langaſis	vaikaſis

Substantiva s předkoncovkovým j (kraujas, véjas apod.) mají v lok.sg. delší koncovky -yje, -uje: kraujyjè, kraujujè apod. Ve vok.sg. mívají tato substantiva koncovku -au: véjau, mo-kytojau apod. Vlastní jména a některá apelativa mívají ve vok.sg. koncovku -ai: Petrai, tévai apod. Vyskytuje se též bezkoncovkové vokativy (zejména u vlastních jmen): Povil (Povilas), Joniuk (Joniukas) apod.

2.1.5 Deklinace Ib

Do této deklinace patří substantiva mask. s nominativem sg. zakončeným na -is nebo -ys a genitivem sg. na -(i)o; předkoncovková souhláska je vždy měkká (palatalizovaná).

	A 1	A 2	A 3	A 4
sg.nom.	brólis	veršis	žaltýs	gaidýs
gen.	brólio	veršio	žálčio	gaídžio
dat.	bróliui	veršiui	žálčiui	gaídžiui
ak.	bróli	verši	žalti	gaídī
vok.	bróli	verši	žaltý	gaidý
lok.	brólyje	veršyje	žaltyjè	gaidyjè
i.	bróliu	veršiu	žálčiu	gaídžiu
pl.nom.	bróliai	veršiai	žalčiai	gaidžiai
gen.	brólių	veršių	žalčių	gaidžių
dat.	bróliams	veršiams	žalčiáms	gaidžiáms
ak.	brólius	veršiùs	žálčius	gaidžiùs
lok.	bróliuose	veršiuose	žalčiuosè	gaidžiuosè
i.	bróliais	veršiaiſ	žalčiaiſ	gaidžiaiſ

Ve vok.sg. se vyskytují též bezkoncovkové formy, příp. formy s koncovkou -au: bróli, brólau, bról (brólis), vaikel (vai-kelis) apod.

2.1.6 Deklinace IIa

Do této deklinace patří substantiva s nom.sg. na -a (výjimečně na -i); jsou zpravidla fem. (mask. jen ta, jež označuje mužské bytosti: elgeta, vaidila apod.). Předkoncovková souhláska je většinou tvrdá (nepalatalizovaná).

	A 1	A 2	A 3	A 4
sg.nom.	líepa	rankà	galvà	valdžià
gen.	líepos	raňkos	galvōs	valdžiōs
dat.	líepai	raňkai	gálvai	valdžiai
ak.	líepà	raňkà	gálvà	valdžià
vok.	líepa	raňka	gálva	valdžia
lok.	líepoje	raňkoje	galvojè	valdžiojè
i.	líepa	rankà	gálva	valdžià

pl.nom.	līepos	raňkos	gálvos	valdžios
gen.	līepu	raňkų	galvū	valdžiū
dat.	līepoms	raňkoms	galvóms	valdžiōms
ak.	līepas	rankas	gálfas	valdžias
lok.	līepose	raňkose	galvosè	valdžiosè
i.	līepomis	raňkomis	galvomis	valdžiomis

Dvě substantiva mají v nom.sg. koncovku -i: marti (gen. marčiōs) a pati (pačiōs); ve starších textech a nářečích se vyskytuje ještě další substantiva tohoto typu.

2.1.7 Deklinace IIb

Do této deklinace patří substantiva s nom.sg. na -ē; jsou zpravidla fem. (mask. jen názvy mužských osob: dēdē, dailidē aj.). Předkoncovková souhláska je vždy měkká (palatalizovaná)

	A 1	A 2	A 3	A 4
sg.nom.	dulkē	draūgē	giesmē	kēdē
gen.	dulkēs	draūgēs	giesmēs	kēdēs
dat.	dulkēi	draūgei	giesmei	kēdei
ak.	dulkę	draūgę	giesmę	kēdę
vok.	dulkē	draūge	giesme	kēde
lok.	dulkēje	draūgēje	giesmējē	kēdējē
i.	dulkē	draugē	giesme	kēdē
pl.nom.	dulkēs	draūgēs	giesmēs	kēdēs
gen.	dulkīų	draūgių	giesmiū	kēdžiū
dat.	dulkēma	draūgēma	giesmēms	kēdēms
ak.	dulkēs	draugēs	giesmes	kēdēs
lok.	dulkēse	draūgēse	giesmēsē	kēdēsē
i.	dulkēmis	draūgēmis	giesmēmis	kēdēmis

2.1.8 Deklinace III

Do této deklinace patří substantiva s nom.sg. zakončeným na -is, gen.sg. na -ies. Jsou většinou fem., jen v několika případech mask. (vagis, dantis, žveris aj.).

	A 1	A 3	A 4
sg.nom.	ánkštis	žvēris	pirtis
gen.	ánkšties	žvēriēs	pirtiēs
dat.	ánkščiai	žvēriui	pirtčiai

ak.	ánkštíj	žvěří	piřtí
vok.	ánkštie	žvěřie	pirtiš
lok.	ánkštýje	žvěryjè	pirtyjè
i.	ánkštimi	žvěrimì	pirtimì
pl.nom.	ánkštys	žvěrys	piřtys
gen.	ánkščių	žvěrių	pirčių
dat.	ánkštims	žvěrime	pirtims
ak,	ánkštis	žvěris	pirtis
lok.	ánkštýse	žvěrysè	pirtyse
i.	ánkštimis	žvěrimis	pirtimis

V dat.sg. mají fem. koncovku -(i)ai, mask. -(i)ui. V gen.pl. nedochází u některých substantiv k měkčení souhlásky (k alternaci t ~ č, d ~ dž): ausy (ausis), danty (dantis), naktu (naktis) aj.

2.1.9 Deklinace IV

Do této deklinace patří substantiva mask. s nominativem sg. zakončeným na -us.

	A 1	A 2	A 3	A 4
sg.nom.	ámžius	tuřgus	sūnus	viršus
gen.	ámžiaus	tuřgaus	sūnaus	viršaus
dat.	ámžiui	tuřgui	sūnui	viršui
ak.	ámžių	tuřgy	sūnų	viršų
vok.	ámžiau	tuřgau	sūnaū	viršau
lok.	ámžiuje	tuřguje	sūnujè	viršujè
i.	ámžiumi	tuřgumi	sunumì	viršumi
pl.nom.	ámžiai	tuřgūs	sūnūs	viršūs
gen.	ámžių	tuřgy	sūnū	viršū
dat.	ámžiams	tuřgums	sūnūms	viršūms
ak.	ámžius	turgus	sūnus	viršus
lok.	ámžiuose	tuřguose	sūnuosè	viršuosè
i.	ámžiais	tuřgumis	sūnumis	viršumis

V plurálu si původní u-kmenovou deklinaci uchovala jen substantiva IV. deklinace s tvrdou (nepalatalizovanou) souhláskou, kdežto substantiva s měkkou (palatalizovanou) souhláskou přešla do deklinace Ia (ámžius apod.). Substantivum žmogùs přechází v plurálu do deklinace IIb: žmónës, žmonių atd.

2.1.10 Deklinace V

Do této deklinace patří substantiva mask. s nominativem sg. zakončeným na -uo, jakož i feminina sesuo a duktē. Původní koncovky souhláskové deklinace uchovává současný spisovný jazyk jen v nom.sg., gen.sg. a gen.pl., v ostatních pádech mají mask. koncovky deklinace III (resp. Ib), fem. koncovky deklinace III (resp. IIa). Co do akcentuace, patří tato substantiva (až na šuo) do třídy A 3 (víceslabičná!).

sg.nom.	akmuō	šuō	sesuō	duktē
gen.	akmeňs	šuňs	seseršs	dukteřs
dat.	ākmeniui	šuniui	sēseriai	dùkteriai
ak.	ākmenj	šuni	sēserj	dùkterj
vok.	akmeniē	šuniē	sēseriē	dukteriē
lok.	akmenyjè	šunyjè	seseryjè	dukteryjè
i.	ākmeniu	šuniù	sēseria	dùkteria
pl.nom.	ākmenys	šunys	sēserys	dùkterys
gen.	akmený	šuný	selerý	dukterý
dat.	akmenìms	šuniìms	selerìms	dukterìms
ak.	ākmenis	šunis	sēseris	dùkteris
lok.	akmenysè	šunysè	selerysè	dukterysè
i.	akmenimis	šunimis	selerimis	dukterimis

Ve starším jazyce měl nom.pl. podoby ākmens, šuns, sēsers, dükters.

2.1.11 Duál

V duálu (srov. § 2.1) se rozlišují pouze dvě pádové formy: nom-ak-vok. a dat-instr.:

	Ia	Ib	IIa	IIb	III	IV	V m.	f.
nom.-ak.	u	(i)u	i	i	i	u	(i)u	i
dat.-instr.	am	(i)am	om	ēm	im	um	im	im

Nom.-ak. duálu má stejnou akcentuaci jako ak.pl., dat.du. jako dat.pl.; u substantiv tříd A 3, A 4 se instrumentál liší od dativu intonací (dat. ' , instr. ~).

Příklady:

	A 1	A 4	A 2	A 3	A 4	A 4	A 2
nom.-ak.	výru	vaikù	žodžiù	gálvi	katì	aki	turgù
dat.	výram	vaikám	žodžiam	galvòm	katém	akím	tuřgum
instr.		vaikäm		galvoň	katém	akím	

2.1.12 Lokální pády

Jak už bylo uvedeno v § 2.1, vyskytuje se ve starých litevských textech a zčásti i v současných nářečích vedle vlastního lokativu (= inessivu) ještě další lokální pády: illativ ("do domu"), adessiv ("u domu") a allativ ("k domu").

Koncovky i l l a t i v u vznikly aglutinací postpozice "en(e) k akuzativním formám (tato postpozice je obsažena též v koncovkách inessivu, tj. paradigmatického lokativu — §§ 2.4.ln.):

I	-an (sg.)	-uosna (pl.)
IIa	-on	-osna
IIb	-ən	-əsna
III	-in	-ysna
IV	-un	-uosna

Příklady: langaň, mokýklon, trobósna, ùpēn apod. Illativní formy se sporadicky vyskytují i v současném spisovném jazyce.

Koncovky a d e s s i v u (-iep, -aip, -semp aj.) vznikly aglutinací postpozice p(i) k lokativním formám: arkliep, miškiepi, svetimaip momaip, laukuosemp apod.

Koncovky a l l a t i v u (-op, -osp, -esp, -iesp, -ausp, -ump aj.) vznikly aglutinací postpozice p(i) ke genitivním formám: dievop, motinosp, alторiausp, miškumpi apod.

2.1.13 Derivace

Nejdůležitější způsoby tvoření substantiv derivací jsou v současné litevštině tyto:

Deminutiva:

- élis, -élē (od jednoslabičných základů): sūnelis (sūnus), seselē (sesuo)
- élis, -élē (od víceslabičných základů): ąžuolélis (ąžuolas), motinélē (motina)
- ytiš, -ytē: brolytiš (brolis), saulytē (saulē)

- utis, -utė : vaikutis (vaikas), senutė (senė)
- (i)ukas, -ukė : nemukas (namas), arkliukas (arklys)
- užis, -užė : vėjužis (vėjas), giružė (giria)
- užėlis, -uželė : bernužėlis (bernas), mergužėlė (merga)

Názvy osob odvozené od jmen:

- eivis, -eivė : kareivis (karas), moksleivė (mokslas)
- ietis, -ietė : Vilnietis, -ė (Vilnius), kaimietis (kaimas)
- inas, -ina : milžinas, motina; katinas (katė)
- ininkas, -ininka : darbininkas (darbas), ūkininkas (ūkis)
- uolis, -uolė : jaunuolis (jaunas), drasuolis (drasus)
- aitė, -utė, -yte (příjmení svobodných žen) : Tumaitė (Tuma), Augustaitytė (Augustaitis)
- ienė (příjmení vdaných žen) : Tumienė, Augustaitienė

Názvy osob odvozené od sloves (jména činitelská):

- tojas, -toja : mokytojas a (moktyti), tarnautojas a (tar-
nauti)
- ėjas, -ėja : vedėjas a (vesti), teisėjas a (teisti)
- ikas, -ika : vežikas (vežti), bėgikas (bėgti)

Názvy věcí (nástrojů, výrobků apod.) odvozené od sloves:

- iklis : variklis (varyti)
- yklė : rodyklė (rodyti)
- inys : dirbinys (dirbti), pirkinys (pirkti)
- tukas : plaktukas (plakti), pieštukas (piešti)
- tuvas : lēktuvas (lēkti), šaldytuvas (šaldyti)

Názvy míst odvozené od jmen:

- idė : arklidė (arklys)
- iена : dobiliena (dobilai), rugienna (rugiai)
- inė : kavinė (kava), ligoninė (ligonis), stiklinė (stiklas)
- ynas, -ynė : molynė (molis), tėvynė (tēvas), sniegynas (sniegas)
- uma : lyguma (lygus), sausuma (sausas)

Názvy míst odvozené od sloves:

- ykla : ganykla (ganyti), skalbykla (skalbtu)

Abstrakta odvozená od jmen:

- ystė : draugystė (draugas), daržininkystė (daržininkas)
- ybė : brolybė (brolis), tamsybė (tamsus), daugybė (daug)
- umas : sunkumas (sunkus), atvirumas (atviras), tolumas (toli)

-imas : jaunimas (jaunas)

Abstrakta odvozená od sloves:

- yba : valdyba (valdyti), statyba (statyti), galybė (galėti)
- esys : liūdesys (liūdēti), gailesys (gailēti)
- tuvės : vestuvės (vesti), sukaktuvės (sukakti)
- estis : rūpestis (rūpēti), mokestis (mokēti)
- imas : laukimas (laukti), klausimas (klausti)
- ymas : statymas (statyti), tvarkymas (tvarkyti)

Kolektiva:

- ija : valstietija (valstietis), draugija (draugas)
- ynas : salynas (sala), žodynas (žodis)
- (i)uomenė : visuomenė (visas), kariuomenė (karys)

2.1.13.1 Od složených sloves (§ 6.1.23) se tvoří substantiva (abstrakta i konkreta) pouhým -as, -a, -is, -ė (prefixy mívají přitom plnější podobu):

įsakas (įsakyti), intakas (įtekėti), nuorašas (nurašyti),
sarašas (surašyti),
atranka (atrinkti), apybraiža (apibrėžti), priežiūra (prižiūrēti), sėlyga (sulygti),
uždarbis (uždirbt), indėlis (įdėti), pokalbis (pakalbēti),
sandėlis (sudėti),
apylinkė (aplenkti), nuomonė (numanyti), prievolė (privalyti)

2.1.14 Kompozice

Důležitým slovotvorným prostředkem je v litevštině kompozice (vytváření složených jmen). Podobně jako v jiných ide. jazyčích klasifikujeme také litevské složeniny především na základě toho, jaké syntaktické spojení zastupují:

1° K o p u l a t i v n í složeniny zastupují koordinační spojení substantiv nebo adjektiv. Tento typ je v litevštině velmi vzácný.

2° D e t e r m i n a t i v n í složeniny zastupují nominální grupy různých druhů, jakož i spojení predikátu s objektem nebo determinantem. Dělí se dále takto: a) Složenina zastupuje spojení se shodným přívlastkem, příp. se substantivem fungujícím jako apozice nebo přirovnání (nejčastěji adj. + subst.). b) Složenina zastupuje spojení s neshodným přívlastkem nebo příslovečným určením – pádovou vazbu (první člen je vždy sub-

stantivum). c) Složenina zastupuje spojení s adverbiálním determinantem (první člen bývá předložka, záorka apod.). d) Složenina zastupuje vazbu slovesa (prvním členem je jméno nebo předložka, druhým členem slovesné jméno, zpravidla takové, které neexistuje v nesložené podobě).

3° Atributivní (posesivní) složeniny jsou determinativní složeniny se substantivním druhým členem, užité ve funkci shodných přívlastků a vyjadřující "vlastnictví" toho, co označuje (co by označovala) odpovídající determinativní složenina. Dělí se podobně jako determinativní složeniny (a, b, c).

Příklady:

- 2a juodvarnis, senamiestis, pirmadienis, trečdalis, didvyria, senmergė
2b darbadienis, šonkaulis, piliakalnis, kalnapievi, medvilnė,
veiksmažodis, dienraštis, žemėlapis, broliavaikis,
vasarvietė, vynuogė
2c posūnis, irankis, pamiškė, apybaltis, poaukštis (srov.
též § 2.1.13.1), pusrytis, pusiaunaktis
2d žmogėdys, jukdarys, laikrodis, angliakasys
3a ilgakojis (ē), didžianosis (ē), trikampis (ē), storpilvis
baltabarzdis, minkštasis (ē), geltonplaukis (ē),
mažažemis, dvisparnis, vienakis (ē)
3b ožkabarzdis, akmenširdis (ē), pienburnis (ē)
3c begalvis, bekojis

Jak je z uvedených příkladů patrné, ztrácí první člen složeniny často své kmenové zakončení, příp. je mění; druhý člen má nejčastěji zakončení -is (-ys), -ė (Ib, IIb).

2.2 LOTYŠTINA

U lotyšských substantiv se uplatňují kategorie rodu, čísla a pádu. Kategorie rodu zahrnuje mask. a fem., kategorie čísla sg. a pl. (duál je uchován jen v nepatrných zbytočích). Lotyšské gramatiky uvádějí zpravidla sedm pádů, skutečná situace je však jednodušší. Instrumentál má v sg. vždy shodnou formu s akuzativem, v pl. s dativem. Vokativ se v pl. vždy shoduje

s nominativem, v sg. má zvláštní formu jen u některých jmen osob (vlastních i apelativ). Ta se tvoří u maskulin odsunutím nominativního -s, u feminin apokopou koncové samohlásky: tēv! (tēvs), skolotāj! (skolotāja), brāl(i)!(brālis), Veronik!, meiten! (meitene) apod. U víceslabičných jmen je toto krácení pravidlem.

2.2.1 Co do funkcí se lotyšské pády neliší nijak podstatně od litevských (§§ 2.1.ln.). Hlavní rozdíly vyplývají z formalního splynutí instrumentálu s akuzativem (sg.), resp. s dativem (pl.): ve funkci příslovečného určení odpovídají lit. instrumentálu většinou lot. vazby s předložkou ar, ve funkci doplňku vazby s předložkou par nebo nominativ: rakstīt ar spalvu "psát perem", ar katru dienu "každý den", nomirt ar sirds trieku "umřít na srdeční mrtvici", strādāt par skolotāju "pracovat jako učitel" (lit. dirbtī mokytoju) apod.

2.2.1.1 Lotyšské předložky se v plurálu vesměs pojí s dativem. V sg. se pojí s genitivem tyto předložky: aiz "za, od", apakš "pod", ārpus "vně, za", bez "bez, kromě", no "od, z, s", pēc "po (čas.), přes, za", pie "u, k, při", pirms "do (čas.), před", virs "nad", uz "za", zem "pod" a dále postpozice dēļ a labad "kvůli, pro". S dativem sg. se pojí předložky līdz "do" a pa "po". S akuzativem sg. se pojí předložky ap "kolem, okolo", ar "s", caur "přes", gar "pod, mimo", pa "po, do", par "o, za", pār "přes, nad", pret "proti, k", starp "mezi", uz "do, na".

2.2.2 Lotyšské gramatiky rozlišují šest deklinací:

	nom.sg.	gen.sg.	rod
I	-s	-a	m.
II	-is	-a	m.
III	-us	-us	m.
IV	-a	-as	f.(m.)
V	-e	-es	f.
VI	-s	-s	f.

Vzhledem ke srovnávacímu charakteru této příručky dáváme přednost klasifikaci, jež odpovídá litevské. Jednotlivé

deklinace mají tyto pádové koncovky (srov. § 2.1.2):

	Ia	Ib	IIa	IIb	III	IV
sg.nom.	s	is	a	e	s	us
gen.	a	+a	as	es	s	us
dat.	am	im	ai	ei	ij	um
ak.	u	i	u	i	i	u
lok.	ā	ī	ā	ē	ī	ū
pl.nom.	i	+i	as	es	is	i
gen.	u	+u	u	+u	+u	u
dat.	iem	+iem	ām	ēm	īm	iem
ak.	us	+us	as	es	is	us
lok.	os	+os	ās	ēs	īs	os

Znaménkem + jsou v tabulce označeny koncovky vyvolávající měkčení předcházející souhlásky (tj. alternace uvedené v § 1.2.4). U některých substantiv tříd Ib a III však k tomuto měkčení nedochází: viesu (viesis), acu (acs), ausu (auss) aj.

2.2.3 Vzory deklinací Ia, Ib

sg.nom.	tēvs	celš	brālis	akmens (!)	suns (!)
gen.	tēva	cela	brāla	akmens (!)	suṇa
dat.	tēvam	celam	brālim	akmenim	sunim
ak.	tēvu	celu	brāli	akmeni	suni
lok.	tēvā	celā	brālī	akmenī	suni
pl.nom.	tēvi	celi	brāli	akmeṇi	suṇi
gen.	tēvu	celu	brālu	akmeṇu	suṇu
dat.	tēviem	celiem	brāliem	akmeṇiem	suṇiem
ak.	tēvus	celus	brālus	akmeṇis	suṇis
lok.	tēvos	celos	brālos	akmeṇos	suṇos

Substantiva tř. Ia s palatální souhláskou mají v nom.sg. koncovku -š. Lotyšské gramatiky řadí do deklinace 2 (= Ib) zbytky souhláskových kmenů (lit. V): akmens, asmens, rudens, ūdens, zibens, suns a mēness (zvláštní tvary v nom.sg. a většinou také v gen.sg.).

2.2.4 Vzory deklinací IIa,b, III, IV

sg.nom.	māsa	zeme	sirds	tirgus
gen.	māsas	zemes	sirds	tirgus
dat.	māsai	zemei	sirdij	tirgum
ak.	māsu	zemi	sirdi	tirgu
lok.	māsā	zemē	sirdī	tirgū
pl.nom.	māsas	zemes	sirdis	tirgi
gen.	māsu	zemju	siržu	tirgu
dat.	māsām	zemēm	sirdīm	tirgiem
ak.	māsas	zemes	sirdis	tirgus
lok.	māsās	zemēs	sirdīs	tirgos

Maskulina deklinace IIIa mají v dat.sg. koncovku -am.

Deklinace III (i-kmeny) a IV (u-kmeny; staré koncovky však jen v sg., v pl. koncovky deklinace Ia!) zahrnují v současné lotyštině už jen zcela malý počet substantiv.

2.2.5 Derivate

Nejdůležitější způsoby tvoření substantiv derivací jsou v současné lotyštině tyto:

Deminutiva:

- inš, -ina: dēlinš (dēls), zirdziņš (zirgs), galviņa (galva), rocīņa (roka)
- tiņš, -tiņa, -sniņa : ūdentinš (ūdens), lietutinš (lietus), actiņa (acs), gosniņa (gofs)
- ītis, -īte : brālītis (brālis), upīte (upe)

Názvy osob odvozené od jmen (názvy obyvatel, příslušníků ap.):

- (i)nieks, -(i)niece : darbinieks, darbiniece (darbs), zemnieks (zeme), Jelgavnieks (Jelgava)

- ītis, -īte : Latvietis, Latviete (Latvija), komjaunietis komjauniete (Komjaunatne)

Názvy osob odvozené od sloves (jména činitelská):

- ējs, -ēja : audejs, audeja (aust)
- ājs, -āja : arājs, arāja (art)
- tājs, -tāja : krāsotājs, krāsotāja (krāsot)

Názvy míst odvozené od sloves:

- tava, -tuva : lasītava (lasīt), peildētava (peildēt),

ceptuva (cept), pārceļtuva (pārceļt)

Abstrakta odvozená od jmen:

- ums : aklums (akls), skaistums (skaists)
- ība : jaunība (jauns), draudzība (draugs)

Abstrakta odvozená od sloves :

- šana : lemšana (lemt), domāšana (domāt)
- ums : atradums (astrast), uzdevums (uzdot)
- ība : mācība (mācīt), ticība (ticēt)

2.3 PRUŠTINA

Pruská substantiva jsou trojího rodu: vedle mask. a fem. je ještě v plném rozsahu uchováno neutrum. Vedle singuláru a plurálu existoval snad i duál (jen stopy!). Z pádů jsou doloženy nom., gen., dat., ak. a vok., existence lokativu je nejistá. Jednotlivé pádové koncovky mají řadu grafických podob, takže je někdy nesnadné rekonstruovat skutečnou podobu (k příčinám srov. § 1.3). Proto neuvádíme koncovky, ale cítujeme vybrané tvary z textů. Deklinace jsou očíslovány stejně jako v litevštině (§ 2.1.2).

2.3.1 Deklinace Ia (o-kmeny)

- mask. sg.nom.: deiws (deiwas, deywis), wirds
 gen.: deiwas, grīkas
 dat.: grīku, sīru
 ak.: grīkan, tāwan, deicton, butten
 vok.: deiwe, thawe (deiwa, tāwa)
 ntr. sg.nom.: assaran, buttan
 mask. pl.nom.: wijrai, grīkai, wirdai
 gen.: grīcan (grecun atd. - § 1.3), wirdan
 dat.: malnijkikamans, wurdemmans
 ak.: deiwans, tāwans, grīkans

2.3.2 Deklinace Ib (iyo-kmeny)

- mask. sg.nom.: rikijs (reykeis), cuylis, geits
 gen.: rikijas
 ak.: rikijen (rekian, reykyen), geitin

ntr. sg.nom.: median, wargien
mask. pl.nom.: rikijai, kaulei
ak.: rikijans, bīskopins

2.3.3 Deklinace IIa (ā-kmeny)

fem. sg.nom.: galwo (gallū), widdewū, mergo, rancko
gen.: galwas, gennas
dat.: tickray
ak.: gennan, mērgan, rānkan
pl.nom.: lauxnos, maddlas
dat.: gennāmans, mergūmans
ak.: deinans, gennans, rānkans

2.3.4 Deklinace IIb (ē-kmeny)

fem. sg.nom.: semmē, kurpe (kurpi)
gen.: teisis
dat.: semmey
ak.: semmien (semmin)
pl.nom.: peles
ak.: kurpins

2.3.5 Deklinace III (i-kmeny)

sg.nom.: assis
dat.: nautei
ak.: naktin, nautin
pl.nom.: ackis
dat.: crixtiānimans
ak.: akkins, āusins, nautins

2.3.6 Deklinace IV (u-kmeny)

mask. sg.nom.: dangus
gen.: sunos (?)
ak.: sunun, dangon
ntr. sg.nom.: alu, meddo

2.3.7 Deklinace V (souhláskové kmeny)

m.f. sg.nom.: mothe (muti), brote, duckti, smoy, kērmens
gen.: kermenes
dat.: giwāntei

ak.	smunentin, kērmenen
pl.ak.	smunentins
ntr. sg.nom.	semen, seyr

2.4 VÝVOJ DEKLINACE V BALTSKÝCH JAZYCÍCH

Baltský stav je téměř shodný se stavem slovanským. Hlavní baltská inovace se týká kategorie rodu: litevština a lotyština ztratily neutrum (původní neutra zpravidla přešla k maskulinum). Litevština uchovala duál (§ 2.1), lotyština jej až na nepatrné zbytky ztratila; v pruských jazykových zbytcích není duál s jistotou doložen. Litevský systém sedmi pádů se plně shoduje se slovanským systémem. Lokální pády (§ 2.1.11) představují zjevné inovace. Lotyština ztratila hláskovým vývojem instrumentál (v sg. splynul s akuzativem, v pl. s dativem) a do značné míry i vokativ; v pruských památkách není doložen instrumentál, lokativ jen ve stopách. - Z indoevropského období zdědily baltské a slovanské jazyky zřejmě jen pět plně paradigmizovaných pádů: nom., gen., dat., ak. a vok. Lokativ a instrumentál představovaly původně spíše neparadigmatické formy (v řadě ide. jazyků chybějí!), k jejich paradigmaticaci došlo patrně až po oddělení baltských a slovanských jazyků od ostatních dialektů západoevropského areálu (§ 0.6).

2.4.1 Substantiva deklinace Ia představují indoevropské o-kmeny (m., n.). Jde o expanzívní typ, k němuž všude přecházela v rozsáhlé míře substantiva jiných tříd (souhláskové kmeny, u-kmeny apod.). Pádové koncovky:

Nom.sg.m.: lit. -as, lot. -s, pr. -as, -s < *-os. Srov. stsl. -b, sti. -ah, ř. -os, lat. -us.
 Nom.sg.n.: pr. -an < *-om. Srov. sti. -am, ř. -on, lat. -um.
 Gen.sg.: lit. -o, lot. -a < *-ā. Srov. stsl. -a. Odpovídá patrně koncovce ablativu sg. sti. -āt, lat. -ō(d) (ablativní funkce je zřejmě starší). Pr. -as (?) vzniklo nejspíše rozšířením této koncovky o -s podle jiných deklinací.

Dat.sg.: spis.lit. -ui je snad převzato od u-kmenů. Starší bude nář. -uo (pr. -u) < *-ō; srov. lat. -ō, gót. -a. Lot. -am je převzato ze zájmenné deklinace.

Ak.sg.: lit. -a, lot. -u, pr. -an < *-om. Srov. stsl. -b, sti. -am, ř. -on, lat. -um.

Vok.sg.: lit. -e, pr. -e < *-e. Srov. stsl., ř., lat. -e.

Lok.sg.: Původní koncovka -ie (< *-oi, srov. stsl. -ě, sti. -e atd.) je uchována v lit. adverbiích namie, vakarie aj. Jejím spojením s postpozicí *en (§ 2.1.12) snad vznikla koncovka -e (kontrakcí). Lot. -ā je převzato od ā-kmenů.

Instr.sg.: lit. -u (-uo-) < *-ō. Srov. sti. (véd.) -ā, sthn. -u.

Nom.pl.: lit. -ai, lot. -i, pr. -ai < *-oi. Srov. stsl. -i, ř. -oi, lat. -ī (koncovka patrně pochází ze zájmenné deklinace - § 5.4.2).

Gen.pl.: lit. -y, lot. -u, pr. -an < *-ōm. Srov. ř. -ōn, sthn. -o aj. Sl. -b naproti tomu ukazuje spíše na původní *-ōm!

Dat.pl.: lit. -ams vzniklo patrně synkopou staršího -amus, doloženého v památkách 16.-17. století. Tomuto -amus přesně odpovídá stsl. -omъ. Jde o spojení tematického vokálu s pádovou příponou -mu-s; srov. dále gót. -am (jiné ide. jazyky mají v dat.pl. přípony s bh: lat. -bus, stir. -b, sti.-bhyah). V pr. -emans je zakončení -ans patrně převzato z ak.pl. Lot. koncovka pochází ze zájmenné deklinace.

Ak.pl.: lit. -us (-uos-), lot. -us, pr. -ans < *-ō(m)s. Srov. stsl. -y, sti. -ān, ř. (nář.) -ons, lat. -ōs, gót. -ans.

Lok.pl.: Vlastní pádová přípona lok.pl. -se (lot. -s) vznikla patrně spojením staršího -su (dosvědčeného ještě ve starých textech a ve východoaukšt. nářečích; srov. stsl. -chb, sti. -su) s postpozicí *en (§ 2.1.12). Kmenová samohláska je před touto příponou zdloužena (lit., lot. -uo- < *-ō-).

Instr.pl.: lit. -ais < *-ōis. Srov. sti. -aih, ř. -ois (dat.), lat. -īs a stsl. -y (?).

Nom.-ak.du.: lit. -u (-uo-) < *-ō(u). Srov. stsl. -a, sti. -au, ř. -ō.

Dat.du.: lit. -am < *-o-mo nebo -o-mu (liší se od plurální přípony jen chyběním -s). Srov. stsl.-oma.

2.4.2 Původ baltské deklinace Ib není zcela jasný. Jde tu zjevně o substantiva tvořená sufiksem "yo", velmi rozšířeným ve všech ide. jazycích. Zatímco v sti., ř. a lat. se jejich deklinace nikterak neliší od deklinace ostatních o-kmenů, vedl hláskový vývoj v germ., slov. a balt. k vytvoření zvláštní deklinace se zčásti odlišnými koncovkami. Nadto se tu projevily důsledky prastaré fonetické variability sufiksu yo: v pozici po dlouhé (dvoumórové) slabice měl tento ide. sufix podobu iyo (s opěrným vokálem i). Zvláštní koncovky baltské deklinace Ib mají zřejmě svůj původ u těchto iyo-kmenů (kdežto yo-kmeny se v podstatě neliší od ostatních o-kmenů: lit. kelias, svečias apod.):

Nom.sg.: lit. -ys, lot. -is < -iyos (kdežto lit. -is v bro-lis apod. je patrně převzato od i-kmenů)

Ak.sg.: lit. -i, lot. -i < *-iyom.

Vok.sg.: lit. -i < *-iye (?).

Mnoho věcí tu ovšem zůstává nejasných: vztah k i-kmenům (od nichž je dále převzata koncovka lok.sg. lit. -yje, lot. -i), poměry v pruštině aj. Deklinace Ib zřejmě představuje expanzivní typ, k němuž přešla mnohá substantiva i-kmenů a souhláskových kmenů a dokonce i o-kmenů (zejména v kompozici - § 2.1.14).

2.4.3 Substantiva baltské deklinace IIa představují ide. ā-kmeny (v ii. a germ. jen fem., v ř., lat., sl. a balt. vedle fem. též mask. - názvy mužských osob). Kmenotvorné sufixy s ā jsou všude silně produktivní. Pádové koncovky:

Nom.sg.: lit., lot. -a, pr. -o, -ū < *-ā. Srov. stsl. -a, sti. -a, ř. -a, -e, lat. -a, gót. -a.

Gen.sg.: lit. -os, lot., pr. -as < *-ās. Srov. ř. -ās, gót. -os, stsl. -y.

Dat.sg.: lit., lot., pr. -ai < *-āi. Srov. stsl. -ě, ř. -āi, lat. -ae, gót. -ai.

- Ak.sg.: lit. -ą, lot. -u, pr. -an < *-ām. Srov. stsl. -ą,
sti. -ām, ř. -ān, lat. -ām.
- Vok.sg.: lit. -a < *-ā. Srov. stsl. -o, ř. -ă.
- Lok.sg.: lit. -oje (lot. -ā) vzniklo patrně spojením původní
koncovky *-āi (stsl. -ě, sti. -āy-ām atd.) s post-
pozicí *en (§ 2.1.12).
- Instr.sg.: lit. -a (-ą) < *-ān. Srov. stsl. -oję, sti. -ayā.
- Nom.pl.: lit. -os, lot. -as, pr. -ās < *-ās. Srov. stsl. -y,
sti. -āh, gót. -os.
- Gen.pl.: lit. -y, lot. -u, pr. -an < *-ōm. Srov. ř. -ōn,
gót. -o.
- Dat.pl.: lit. -oms (arch. -omus) < *-ā-mus. Srov. stsl. -am
gót. -om (§ 2.4.1). Lot. -ām je zjevně koncovka
dat.du. (lit. -om), pr. -āmans má zakončení ak.pl.
- Ak.pl.: lit. -as (-ąs), lot. -as, pr. -ans < *-ā(m)s.
Srov. stsl. -y, sti. -āh, lat. -ās, gót. -os.
- Lok.pl.: lit. -ose, lot. -ās jsou novotvary (§ 2.4.1). V arch.
lit. textech je -asu, přesně odpovídající stsl.
-achъ a sti. -āsu.
- Instr.pl.: lit. -omis < *-ā-mīs. Srov. stsl. -ami (v ii. je
odpovídající koncovka s -bh-: sti. -ābhih).
- Nom.-ak.du.: lit. -i (-ie) < *-ai. Srov. stsl. -ě, sti. -e.

2.4.4 Substantiva baltské deklinace IIb mají kmenové zakon-
čení ě. Z ostatních ide. jazyků má však ě-kmeny pouze latina
(5. deklinace), a proto většina jazykovědců zastává názor,
že balt. ě tu vzniklo kontrakcí sufíxu iyā (podobně jako i
v deklinaci Ib vzniklo kontrakcí staršího iyo - § 2.4.2).
I když je takovýto vývoj v zásadě možný, přece jen se zdá,
že aspoň část balt. substantiv deklinace IIb reprezentuje
staré (y)ě-kmeny, existující od pradávna paralelně vedle
(y)ā-kmenů. - Struktura pádových koncovek se v podstatě sho-
duje se strukturou koncovek deklinace IIa (gen.sg. -os = -ēs,
dat.sg. -ai = -ei, dat.pl. -oms = -ēms atd.). Podobně jako
u maskulin deklinace Ib představuje u feminin deklinace IIb
expanzívni typ, k němuž druhotně přešla řada jmen jiných tříd.

2.4.5 Substantiva baltské deklinace III představují ide. i-kmeny (všude mask. a fem., v ii., ř. a lat. též neutra). Do i-kmenové deklinace přešlo mnoho starých konsonantických (kořenových) útvarů; v novějších ide. jazyčích je však tato deklinace na ústupu (srov. též slovanský stav!). Pádové koncovky:

Nom.sg.: lit. -is, lot. -s, pr. -is < *-is. Srov. stsl. -b, sti. -ih, ř. lat. -is, gót. -s.

Gen.sg.: lit. -ies, pr. -eis < *-eis. Srov. stsl. -i, sti. -eh, gót. -ais (lot. -s je patrně ze souhláskové deklinace).

Dat.sg.: lit. koncovky -iui (m.), -iai (f.) jsou převzaty z I. a II. deklinace; starší je lit. nář. -ie, pr. -ei (a lot. -ij?) < *-ei (stsl. -i, lat. -i), jež patrně vzniklo haplogonií z *-eyei (sti. -aye).

Ak.sg.: lit. -j, lot. -i, pr. -in < *-im. Srov. stsl. -b, sti. -im, ř. -in, lat. -im.

Vok.sg.: lit. -ie < *-ei. Srov. stsl. -i, sti. -e.

Lok.sg.: lit. koncovka -yje (lot. -i) vznikla zjevně analogií podle koncovky deklinace IIa -oje (§ 2.4.3). Starší je nář. -ie < *-ei (stsl. -i, véd. -ā).

Instr.sg.: lit. -imi představuje spojení kmenového i s pádovou příponou *mi; srov. stsl. -bmb.

Nom.pl.: lit. -ys, lot. -is, pr. -is < *-eyes (synkopa). Srov. sti. -ayah, ř. -eis, lat. -es (taktéž synkopa!), gót. -eis, stsl. -bje.

Gen.pl.: lit. -iy, lot. -u < *(i)yōm. Srov. stsl. -bjb, lat. -ium. Lit. tvary bez měkčení předsufixové souhlásky (danty apod.) pocházejí ze souhláskové deklinace (jde o původní souhláskové kmeny, jež přešly do i-kmenové deklinace).

Dat.pl.: lit. -ims (arch. -imus) < *-i-mus. Srov. stsl. -bmb, gót. -im (§ 2.4.1). Lot. -im je analogické podle deklinace II (-ām, -ēm).

Ak.pl.: lit., lot. -is, pr. -ins < *-ime. Srov. stsl. -i, sti. -in, ř. (nář.) -ins, lat. -is, gót. -ins.

Lok.pl.: lit. -yse, lot. -is jsou novotvary (§ 2.4.3); starší je nář. -isu (srov. stsl. -bchb, sti. -išu).

Instr.pl.: lit. -imis < *-imīs; srov. stsl. -bmi.

Nom.-ak.du.: lit. -i < *-ī; srov. stsl. -i, sti.-ī.

2.4.6 Substantiva balt. deklinace IV představují ide. o-kmeny (ve starších ide. jazycích m., f. i n., ve východobalt. a sl. však jen mask.). V novějších ide. jazycích je tento typ všude na ústupu a to lze pozorovat i v litevštině (k adjektivům srov. § 3.4). Pádové koncovky:

Nom.sg.: lit., lot., pr. -us < *-us. Srov. stsl. -b, sti. -uh, ř., lat., gót. -us.

Gen.sg.: lit. -aus, lot. -us < *-ous. Srov. stsl. -u, sti. -oh, lat. -ūs, gót. -aus.

Dat.sg.: lit. -ui < *-owei. Srov. stsl. -ovi, sti. -ave, lat. -ui. (lot. -um je z deklinace adjektiv).

Ak.sg.: lit. -y, lot. -u, pr. -un < *-um. Srov. stsl. -b, sti., lat. -um, ř. -un.

Vok.sg.: lit. -au < *-ou. Srov. stsl. -u, sti. -o.

Lok.sg.: lit. -uje, lot. -ū jsou novotvary, starší je že-mait. -ou, -ū < *-ōu. Srov. stsl. -u, sti. -au.

Instr.sg.: lit. -umi; srov. stsl. -bmb.

Nom.pl.: lit. -üs, lot. -us < *-owes (synkopa?). Srov. stsl. -ove, sti. -avah, lat. -ūs.

Gen.pl.: lit. -y, lot. -u; patrně z deklinace o-kmenů (I).

Dat.pl.: lit. -ums (arch. -umus); srov. stsl. -bmb, gót. -um (lot. -iem je z deklinace adjektiv).

Ak.pl.: lit., lot. -us < *-ums. Srov. stsl. -y, sti. -ūn, ř. (nář.) -uns, gót. -uns.

Lok.pl.: lit. -uose, lot. -os je převzato od o-kmenů (§ 2.4.1); arch. -usu = stsl. -bchs, sti. -ušu.

Instr.pl.: lit. -umis = stsl. -bmi.

Nom.-ak.du.: lit. -u < *-ū. Srov. stsl. -y, sti. -ū.

Nom.-ak.sg.ntr.: pr. -un, -u; srov. sti. -u, ř. -u, lat. -ū.

2.4.7 Substantiva lit. deklinace V představují zbytky sou-hláskových kmenů. V lit. jsou dobré zachovány n- a r-kmeny, z ostatních typů jen nepatrné zbytky; původní koncovky sou-hláskové deklinace však přežily jen v některých pádech,

kdežto ostatní pády převzaly koncovky i-kmenů (III), resp. iyo-kmenů (Ib). Lotyština vtělila n-kmeny do deklinace Ib (s uchováním několika zvláštních tvarů), r-kmeny do deklinace IIb (nominativ na -e!). Ze staropruských jazykových zbytků lze těžko dělat závěry o stavu souhláskové deklinace (jen několik tvarů).

Nom.sg.: lit. -m̥o < ^x-ō (zdloužený sufixový vokál, po němž už v ide. fázi odpadlo kmenové n); srov. stsl. -y (< -ō + s), sti. -ā (rājā), lat. -ō (homō), gót. -a (guma); lit. -ē, pr. -e, -i < ^x-ēr; srov. stsl. -i (mati), sti. -ā (mātā), ř. -ēr (mētēr), lat. -er (māter).

Gen.sg.: lit. -ens, -ers (arch. a nář. -enes, -eres), lot. -ens, pr. -enes představují spojení kmenového zakončení s genitivní příponou -es. Srov. stsl. -ene, -ere, lat. -inis, -ris, gót. -ins, -rs atd.

Nom.pl.: lit. -ens, -ers (arch. a nář. -enes, -eres) < ^x-en-es, -er-es. Srov. stsl. -ene, -ere, sti. -anah, -arah (mātarah), ř. -enos, -eros, gót. -ins, -rs.

K n-kmenům původně patřilo i důležité substantivum žmogus (pl. žmonēs, § 2.1.7), arch. lit. žmuo, pr. smoy. Vedle n- a r-kmenů jsou v arch. lit. textech a v nářečích uchovány zbytky t-kmenů. Ke zbytkům souhláskové deklinace patří dále zmíněné už genitivy pl. některých substantiv III. deklinace. Nejsou doloženy substantivní nt-kmeny (k participiím srov. §§ 3.1.6, 3.4), jež se ve slovanštině uchovaly jako zvláštní typ (agnē, otročē). Za pozůstatek s-kmenů (stsl. slово, slovese apod.) bývá pokládáno lit. substantivum mēnuo (gen. mēnesio atd. podle Ib).

III

A D J E K T I V A

3.1 LITEVŠTINA

Adjektivum se liší od substantiva po formální stránce 1° rozdíly v gramatických kategoriích, 2° zvláštními koncovkami v některých pádech, 3° vytvářením tzv. složených tvarů (složená deklinace adjektiv) a 4° vytvářením paradigmatických odvozenin, označujících vyšší stupeň vlastnosti (stupňování adjektiv). Co se týká gramatických kategorií, má většina litevských adjektiv zvláštní formu pro neutrum (užívanou ovšem jen predikativně - §§ 7.1-2, 7.4.2); naproti tomu chybí většině adjektiv zvláštní forma pro vokativ sg. (v oslovení se užívá složená forma nom.sg. adjektiva apod.).

3.1.1 Litevská adjektiva se dělí na tři deklinační třídy (adj.I, adj.II, adj.III). Tvary feminina se svými koncovkami neliší od substantiv, kdežto tvary maskulina mají v dat.sg., lok.sg., nom.pl. a dat.pl. (dat.du.) koncovky převzaté z deklinace ukazovacích zájmen. Jak ukazuje následující tabulka pádových koncovek mask., mají jednotlivé třídy adjektiv v řadě pádů společné koncovky:

		adj.I	adj.II	adj.III	A 1	A 2	A 3	A 4
sg.	nom.	as	is		-	-	-	-
			ys	us			+	+
gen.	o	(i)o			-	-	-	-
				aus	-		+	+
dat.	em	(i)em			-	-	+	+
ak.	ę	ị	ụ		-	-	-	-
lok.	ame	(i)ame			-	-	+	+
instr.	u	(i)u			-	+	-	+
n.ak. ntr.	a				-		-	-
			u				+	+
pl.	nom.	i	i		-	-	-	-
				ūs	-		-	-
gen.	ụ	(i)ụ			-	-	+	+
dat.		iems			-	-	+	+
ak.	us	(i)us			-	+	-	+
lok.	uose	(i)uose			-	-	+	+
instr.	ais	(i)ais			-	-	+	+

3.1.2 Akcentuační třídy adjektiv v podstatě odpovídají třídám substantiv (2.1.2):

- A 1 Adjektiva s pevným přízvukem na některé z nekoncových slabik.
- A 2 Víceslabičná adjektiva třídy adj.II s přízvukem ('nebo ~) na některé z nekoncových slabik; v pádech označených + přechází přízvuk na koncovku.
- A 3 Dvojslabičná adjektiva tříd adj.I a adj.III mají akút na kořenové slabice, víceslabičná (adj. I, II) přízvuk na některé nekoncové slabice; v pádech označených + je akcentována koncovka.
- A 4 Dvojslabičná adjektiva (I, III, výjimečně II) mají cirkumflex nebo gravis na kořenové slabice, víceslabičná

adjektiva třídy adj.III (složeniny, adjektiva cizího původu) a komparativy (adj.II) gravis nebo cirkumflex na předposlední slabice. V pádech označených + přechází přízvuk na koncovku.

3.1.3 Deklinace adj.I

Do této třídy patří adjektiva s nom.sg.mask. na -as, fem. na -a. Předkoncovková souhláska může být tvrdá i měkká (palatalizovaná),

	A 1	A 2	A 3
mask. sg.nom.	laimìngas	jáunas	gēras
gen.	laimìngo	jáuno	gēro
dat.	laimìngam	jaunám	geramè
ak.	laimìngą	jáuną	gērą
vok.	laimìngame	jaunamè	geramè
instr.	laimìngu	jáunu	gerù
ntr.	laimìnga	jáuna	gēra
pl.nom.	laimìngi	jauni	geri
gen.	laimìngų	jaunų	gerų
dat.	laimìngiemis	jauníems	geríems
ak.	laimìngus	jáunus	gerùs
lok.	laimìnguose	jaunuosè	geruosè
instr.	laimìngais	jaunaís	geraís
fem. sg.nom.	laimìnga	jaunà	gerà
gen.	laimìngos	jaunòs	geròs
:	:	:	:

Tvary feminina se skloňují zcela jako substantiva tř. IIa (§ 2.1.6).

3.1.4 Deklinace adj.II

Do této třídy patří adjektiva s nom.sg.m. na -is (ve dvou případech na -ys), fem. na -ē. Předkoncovková souhláska je vždy měkká (palatalizovaná). Adjektiva této třídy nemají tvar neutra, zato však mívaly tvar pro vok.sg. Dělí se na dvě podtřídy; do první patří komparativy (§ 3.1.10) a adjektiva dìdelis (ve starším jazyce bylo běžné kratší dìdis, fem. dìdē nebo dìdzià), kairýs a dešinýs.

	A 3	A 4	A 4
mask. sg.nom.	dìdelis	kairýs	gerèsnis
gen.	dìdelio	kařio	gerèsnio
dat.	dideliam	kairiám	geresniám
ak.	dìdelj	kaříj	gerèsnj
vok.	dìdeli	kaři	gerèsni
lok.	dideliamè	kairiamè	geresniame
i.	dìdeliu	kairiù	geresniù
pl.nom.	didelì	kairi	geresni
gen.	didelij	kairij	geresniy
dat.	didelíems	kairíems	geresníems
ak.	didelius	kairiùs	geresniùs
lok.	dideliuosè	kairiuosè	geresniuosè
i.	dideliaiš	kairiaiš	geresniaiš
fem. sg.nom.	dìdelé	kairé	gerèsně
gen.	dideléš	kairéš	geresněš
⋮	⋮	⋮	⋮

Tvary feminina se skloňují zcela jako substantiva třídy IIb (§ 2.1.7).

Většina adjektiv této třídy však v plurálu přechází do substantivní deklinace Ib: mají v nom.pl.m. koncovku -ai a v dat.pl. -(i)ams. Patří sem četná adjektiva odvozená sufiksem -inis (a některými dalšími sufify), jakož i téměř všechna složená adjektiva.

	A 1	A 2
mask. sg.nom.	apýgeris	auksinìs
gen.	apýgerio	auksinìo
dat.	apýgerism	auksinìam
ak.	apýgerj	auksinìj
vok.	apýgeri	auksinì
lok.	apýgeriame	auksinìame
i.	apýgeriu	auksinìù
pl.nom.	apýgeriai	auksinìai
gen.	apýgeriy	auksinìy
dat.	apýgeriams	auksinìams
ak.	apýgerius	auksinìùs
lok.	apýgeriuose	auksinìuoſe
i.	apýgeriais	auksinìais

Fem.: apýgerē, auksinē atd. (IIb).

3.1.5 Deklinace adj.III

Do této třídy patří adjektiva s nom.sg.mask. na -us, fem. na -i. Předkoncovková souhláska podléhá alternacím nepalatalizovaná ~ palatalizovaná, t ~ č, d ~ dž (§ 1.1.6.2).

		A 1	A 3	A 4
mask. sg.nom.		lýgus	brangùs	skaudùs
	gen.	lýgaus	brangaüs	skaudaüs
	dat.	lýgiám	brangiám	skaudžiám
	ak.	lýgu	brángu	skaūdu
	lok.	lýgiame	brangiámè	skaudžiámè
	i.	lýgiu	brángiu	skaudžiù
ntr.		lýgu	brangù	skaudù
mask. pl.nom.		lýgūs	brángüs	skaūdüs
	gen.	lýgiü	brangiü	skaudžiü
	dat.	lýgiems	brangiéms	skaudíems
	ak.	lýgius	brángius	skaudžiùs
	lok.	lýgiuose	brangiuosè	skaudžiuosè
	i.	lýgiais	brangiaïs	skaudžiaïs
fem. sg.nom.		lýgi	brangi	skaudi
	gen.	lýgios	brangiôs	skaudžiôs
	:	:	:	:

Tvary feminina se skloňují jako substantiva třídy IIa se změkčeným předkoncovkovým konsonantem (vzácný typ marti - § 2.1.6).

3.1.6 Deklinace participií (§ 6.1.20)

Participium prez. akt. a participium prét. akt. se skloňují jako adjektiva třídy adj.II kromě nominativu sg. mask. a ntr. a nominativu pl. mask. (kde jsou zvláštní formy):

		part.ps.akt.	part.pt.akt.
mask. sg.nom.	sukës	myliës	sùkës
	sùkančio	mýlinčio	sùkusio
	sùkančiam	mýlinčiam	sùkusiam
	sùkantj	mýlintj	sùkusij
	sùkančiame	mýlinčiame	sùkusiam
	:	:	:

	i.	sùkančiu	mýlinčiu	sùkusiu
ntr.		suk�	myli�	
mask.	pl.nom.	suk�	myli�	s�k�
	gen.	s�kan�i�	m�lin�i�	s�kusi�
	dat.	s�kantiems	m�lintiem�	s�kusiems
	ak.	s�kan�ius	m�lin�ius	s�kusi�us
	lok.	s�kan�iuose	m�lin�iuose	s�kusi�uose
	i.	s�kan�ia�is	m�lin�ia�is	s�kusi�ia�is
fem.	sg.nom.	s�kanti	m�linti	s�kusi
	gen.	s�kan�ios	m�lin�ios	s�kusi�os
		:	:	:

Tvary feminina se skloňují jako substantiva tř. IIIa (vzácný typ marti).

Co do přízvuku se naprostá většina tvarů participia ps.akt. shoduje s 3. osobou prezantu příslušného slovesa. Pouze nominativy sg. a pl. mask. participií ps. těch sloves, jež ve složeninách stahuje přízvuk na předponu (§ 6.1.24.6), akcentují koncovku. Participium prét.akt. má ve všech tvarech stejný přízvuk jako 3.osoba préterita příslušného slovesa. Zvláštní případ představují slovesa složená s per- (akcentují ve všech tvarech předponu).

3.1.7 Složená deklinace adjektiv

Složené (pronominializované) tvary adjektiv představují od původu spojení pádové formy adjektiva s pádovou formou odka-zovacího zájmena jis (§ 5.1.3). Morfemická struktura většiny složených tvarů je v lit. ještě průhledná; část pádových kon-covek adjektiva vykazuje před aglutinovaným zájmenem plnější podobu (s dlouhým vokálem, diftongem apod.). Až na nominativ sg. a akuzativ sg. mask. jsou koncovky složené deklinace společné pro všechna adjektiva. Rovněž co do přízvuku dochází ke zjednodušení: adjektiva s pevným přízvukem (A 1) si podr-žují tento přízvuk i ve složené deklinaci, adjektiva s pohyb-livým přízvukem (A 3, A 4) splývají v jeden typ s pohybem přízvuku mezi druhou a třetí slabikou od konce slova.

Složené tvary adjektiv fungují zpravidla jako shodný přívlastek. Mají emfatickou povahu a užívá se jich přibližně tak, jako spojení adjektiva s (určitým) členem v těch jazyčích,

kde existuje kategorie určenosti (němčina, francouzština ap.): při zdůraznění vlastnosti, kterou se věc (osoba) liší od jiných věcí (osob), při uvádění osoby (věci) již známé (dříve uvedené) apod.: baltas namas "nějaký (jakýkoli) bílý dům"

X baltasis namas (něm. das weisse Haus) "bílý dům" (na rozdíl od jiných), "ten bílý dům" (o němž už byla řeč). Běžně se složených tvarů adjektiv užívá v ustálených slovních spojeních (názvech, termínech): baltasis lokys "bílý medvěd", aukštoji mokykla "vysoká škola", sunkioji pramonė "těžký průmysl". Dále ve funkci přístavků (přídomeků): Vytautas Didysis "Vitold Veliký" apod. Samostatně se složené tvary objevují jako zpodstatnělá adjektiva (šventasis "svatý") a v kusých větách (odpovědích apod.: katras žirgas tau patinka? baltasis "Který kůň se ti líbí?" "Ten bílý").

	adj.I	adj.II	adj.III
mask. sg.nom.	gerasis	didysis	brangasis
	gērojo	dīdžiojo	brāngiojo
	gerājam	dīdžiājam	brangiājam
	gērājī	dīdījī	brāngūjī
	gerājame	dīdžiājame	brangiājame
	gerúoju	dīdžiúoju	brangiúoju
pl.nom.	gerieji	dīdīeji	brangieji
	gerūjų	dīdžiūjų	brangiūjų
	geriesiems	dīdīesiems	brangiesiems
	gerúosius	dīdžiúosius	brangiúosius
	geruōsiuose	dīdžiuōsiuose	brangiūsiuose
	geraīsiai	dīdžiaīsiai	brangiāsiai
fem. sg.nom.	gerōji	pl. gērosios	
	gerōsios	gerūjų	
	gērajai	gerōsioms	
	gērājā	gerāsias	
	gerōjoje	gerōsiose	
	gerāja	gerōsiomis	

(zcela stejně se skloňuje didžiōji a brangiōji)

3.1.7.1 Složené tvary participií

mask. sg.nom.	sukantysis	sùkusis
gen.	sùkančiojo	sùkusiojo
dat.	sùkančiajam	sùkusiajam
ak.	sùkantijì	sùkusijì
	:	:
pl.nom.	sùkantieji	sùkusieji
gen.	sùkančiųjų	sùkusiuųjų
	:	:
fem. sg.nom.	sùkančioji	sùkusioji
gen.	sùkančiosios	sùkusiosios
	:	:

Přízvuk je pevný; výjimku tvoří pouze nom.sg.m. těch parti-
cipií ps., jež v nesložené deklinaci akcentují koncovku -as
(§ 3.1.6).

3.1.8 Duální formy adjektiv

Duální formy adjektiv mají tyto koncovky:

	adj.I	adj.II	adj.III	slož.d.
mask. nom.-ak.	-u	-(i)u	-(i)u	-uoju
dat.-i.	-iem	-iem (-iam)	-iem	-iejiem
fem. nom.-ak.	-i	-i	-i	-ieji
dat.-i.	-om	-ēm	-(i)om	-ojom

Forma nom.-ak. du. má stejný přízvuk jako ak.pl., forma
dat.-instr.du. stejný přízvuk jako dat.pl. (u A 3, A 4 je
však intonační rozdíl mezi dat. a instr. - § 2.1.11).

3.1.9 Adjektivní derivace

Nejdůležitější sufixy, jimiž se v současné litevštině tvoří
adjektiva od základů jmen, adverbií apod., jsou tyto:

-inis, -inė : medinis (medis), molinis (molis), valstybinis
(valstybė), tarybinis (Tarybos), žieminis
(žiema), mėnesinis (mėnuo), laukinis (laukas),
miškinis (miškas), gamybinis (gamyba),
medžioklinis (medžioklė)

-iškas, -iška: draugiškas (draugas), tėviškas (tėvas),

- liaudiškas (lieudis), rusiškas (rusas)
- ingas, -inga : laimingas (laimė), naudingas (nauda)
 - uotas, -uota : kalnuotas (kalnas)
 - etas, -eta : saulėtas (saulė)
 - otas, -ota : miglotas (miglia)
 - utinis, -utinė : vidutinis (vidus)
 - svas, -sva : gelsvas (geltas)

Ke tvoření adjektiv kompozicí srov. § 2.1.14.

3.1.10 Stupňování adjektiv

Stupňování (komparace) adjektiv je v litevštině naprosto pravidelné. Komparativ se tvoří přidáním sufiksu -esnis (m.), -esnė (f.) k základu adjektiva (po odtržení koncovek nom.sg. m. -as, -is, -us). Superlativ se tvoří přidáním sufiksu -iausias (m.), -iausia (f.) k základu adjektiva (i je tu znakem měkkosti: souhláska základu podléhá palatalizaci, příp. alternaci t ~ č, d ~ dž). Příklady:

(positiv)	(komparativ)	(superlativ)
geras, -a	gerēsnis, -ė	geriáusias, -a
didis, -ė	didēsnis, -ė	didžiáusias, -a
aukštas, -a	aukštēsnis, -ė	aukščiáusias, -a

Ke skloňování a akcentuaci komparativů srov. § 3.1.4. Superlativy se skloňují jako adjektiva třídy adj.I s pevným přízvukem.

Komparativ má nejčastěji vazbu s předložkou už + akuzativ (jis vyresnis už broli "je starší než bratr"), příp. se spojkami negu, ne, nei, nekaip (jis daugiau gavo negu aš "dostal víc než já"). Superlativ bývá nejčastěji spojen s genitivem pl. (partitivním): visu medžių aukščiausias "nejvyšší ze všech stromů". Samostatně užitý superlativ mívá při sobě zájmeno pats.

3.1.11 Tvoření adverbii

Adverbium se tvoří od základu adverbia sufiksem -ai. Jestliže je koncová souhláska základu v genitivu pl. palatalizovaná (adj.II, III), má palatalizovanou souhlásku i adverbium. Rovněž co do přízvuku se adverbium zpravidla shoduje s formou

gen.pl. (jsou však i výjimky). Příklady:

geras (gen.pl. gerų) - gerai
gražus (gen.pl. gražių) - gražiai
saldus (gen.pl. saldžių) - saldžiai

Komparativ adverbia má koncovku -iau (vždy přízvučnou):

geriau, gražiau

Superlativ adverbia má koncovku -iausiai (t.j. tvoří se od superlativu adjektiva příponou -ai):

geriausiai, didžiausiai

3.2 LOTYŠTINA

Všechna lotyšská adjektiva se skloňují stejným způsobem:
tvar mask. jako substantivum tř. Ia, tvar fem. jako substantivum tř. IIIa.

	mask.	fem.
sg. nom.	labs	laba
gen.	laba	labas
dat.	labam	labai
ak.	labu	labu
lok.	labā	labā
pl. nom.	labi	labas
gen.	labu	labu
dat.	labiem	labām
ak.	labus	labas
lok.	labos	labās

3.2.1 Složená deklinace adjektiv

sg. nom.	labais	labā
gen.	labā	labās
dat.	labajam	labajai
ak.	labo	labo
lok.	labajā	labajā
pl. nom.	labie	labās
gen.	labo	labo
dat.	labajiem	labajām
ak.	labos	labās

lok. labajos labajās

U adjektiv, jež mají v derivačním sufiku -aj-, dochází v dativech zpravidla k haplogogii.

3.2.2 Stupňování adjektiv

Komparativ se tvoří jednotně sufiktem -āks, -āka: labs - labāks. Místo superlativu se v lotyštině zpravidla užívá spojení komparativu s částicí vis(u): vis(u) labāks.

3.2.3 Adverbia

Adjektivní adverbia se v lot. tvoří sufiktem -i: labi, labāki, vislabāki.

3.2.4 Adjektivní derivace

Nejdůležitější sufixy sloužící v současné lotyštině ke tvoření adjektiv od základů substantiv apod. jsou tyto:

-īgs, -īga : brālīgs (brālis), laimīgs (laime)

-isks, -iska : zēnisks (zēns), dabisks (daba)

-ējs, -ēja : vakarējs (vakar), dalēja (dalā)

-ains, -aina : kalnains (kalns), ledains (ledus)

3.3 PRUŠTINA

Pruská adjektiva mají zpravidla pádové koncovky substantiv, jen v dat. sg. a pl. jsou dosvědčeny i zájmenné koncovky.

Rozdělení do tříd je stejné jako v litevštině (§ 3.1.1).

I	mask.	fem.
sg.nom.:	swints, urs, mijls	tickra, wissa
gen.:	swyntas, mijlas	dwigubbus, gāntsas
dat.:	wismu, ainontsmu	tickray, wissai
ak.:	swintan, wissan, mijlan	tickran, wissen
pl.nom.:	swintai, wissey, mijlai	wissas, mijlas
gen.:	swintan	
dat.:	uremmans, wisseimans	
ak.:	urans, wissans	wissans
ntr.n.-a.:	wissa, labban	

II

sg.nom.:	arwís, mukinewis	
ak.:	wisséemokin, uraisin	gillin, maldaisin
pl.nom.:	maldaisei	
dat.:	maldaisimans	
ak.:	mukinnewins, maldaisins	

III

sg.nom.:	augus
ak.:	polīgun
ntr.n.-ak.:	polīgu

Složené tvary adjektiv jsou vzácné a jejich struktura je málo jasná. Za komparativy se obvykle pokládají tvary se suffixem -ais-: uraisin, maldaisin, massais apod.

3.4 VÝVOJ DEKLINACE ADJEKTIV V BALTSKÝCH JAZYCÍCH

Adjektiva se původně svou deklinací nelišila od substantiv. Rozdíly vznikly v některých ide. jazyčích teprve historickým vývojem. Již v sti., lat. a také ve slov. má několik adjektiv v některých pádech zájmenné koncovky (tzv. zájmenná adjektiva: lat. totus, gen. totius, stsl. všsb, všeego apod.). V germ. a balt. se tato inovace rozšířila ke všem adjektivům. - Složená deklinace adjektiv představuje naproti tomu společnou inovaci baltskou a slovanskou (lit. naujas-is, naujo-jo = stsl. novt-jb, nova-jego atd.). Jde o projev stejné tendencie, jež vedla již ve staré řečtině a později pak v jazyčích románských, germánských aj. ke vzniku členu: zatímco však si v těchto jazyčích udrželo gramatikalizované demonstrativum svou fonetickou samostatnost, bylo v baltských a slovanských j. aglutinováno ke tvaru adjektiva. Ve vývoji adjektivní deklinace se projevila silná unifikační tendence: v lotyštině došlo k úplné unifikaci, v litevštině se jednotlivé deklinace adjektiv vlastně od sebe liší jen v některých pádech (nom.sg., gen.sg., ak.sg., nom.pl.). Ve většině pádů přešla stará u-kmenová adjektiva a participia do yo-kmenové deklinace (u participií to má obdobu ve sl., kdežto u-kmenová adjektiva byla ve sl. rozšířována o sufix

*ko: lit. saldus - stsl. sladkъ). Archaismus představuje tvoření feminina u-kmenových adjektiv a participií sufixem i/yā : totéž shledáváme v ii., ř. a sl. (stsl. vezōsti, vezošte ...). Formy neutra a nom.pl.mask. participií představují naproti tomu novotvary.

3.4.1 Co se týká stupňování adjektiv, odpovídá první část komparativního sufixu es příponám dosvědčeným jinými ide. jazyky: sti. -(i)yas-, lat. -ior, -ius, stsl. -ě-jbš-. V ř., germ. a balt. byl tento sufix rozšířen o n-ový element: ř. "-is-ōn > -iōn, gót. -iz-an-, lit. -es-nis. Stopy sufixu yes/is jsou též v pruštině (urais-, maldais- aj.). Naprostá pravidelnost tvoření je ovšem druhotná: ve všech ostatních ide. jazycích se setkáváme i s "nepravidelnou" komparací (č. dobrý - lepší, velký - větší apod.). Lotyšský komparativní sufix -āks má protějšky v derivačních sufixech lit. -okas (gerokas "dost dobrý") a sl. -akъ (novakъ, junakъ) aj.; jde zjevně o formaci mírně expresivní povahy. Původ lit. superlativního sufixu -iausias je nejasný.

IV

ČÍSLOVKY

4.1 LITEVŠTINA

Litevské základní číslovky 1-9 jsou adjektiva, fungující jako shodné přívlastky substantiva označujícího počítanou věc:

1 víenàs (m.), vienà (f.) (adj.I, A 3)

2 dù (m.), dví (f.); abù, abi "oba, obě"

	m.	f.	m.	f.
nom.-ak.	dù	dví	abù	abi
gen.		dviejū		abiejū
dat.		dvíem		abíem
lok.		dviejuosè	abiejuosè	abiejosè
instr.		dviém		abiém

3 trýs (m.f.)

nom. trýs, gen. trijū, dat. tríme, ak. trís,
lok. trijuosè (m.), trijosè (f.), instr. trimis

4 keturi (m.), këturios (f.)

5 penki (m.), peñkios (f.)

6 šeši (m.), šëšios (f.)

7 septyni (m.), septýnios (f.)

8 ašturonì (m.), aštúonios (f.)

9 devynì (m.), devýnios (f.)

(vesměs adj.I, A 3)

4.1.1 Číslovka "10" a její násobky (20-90) mají v litevštině dvě varianty - chebnou a neohebnou:

- 10 dėšimt; dešimtis, -ies (III, A 3)
- 20 dvidešimt; dvi dėšimtys
- 30 trisdešimt; trys dėšimtys
- 40 keturiasdešimt; keturios dėšimtys
- 50 peňkiasdešimt; peňkios dėšimtys
- 60 šešiasdešimt; šešios dėšimtys
- 70 septyniasdešimt; septynios dėšimtys
- 80 aštūoniasdešimt; aštūonios dėšimtys
- 90 devýniasdešimt; devýnios dėšimtys

Obě varianty mají substantivní vazbu (substantivum označující počítané je v gen.pl.). Současný spisovný jazyk preferuje neohebné formy.

4.1.2 Číslovky 11-19 jsou substantiva složená ze základní číslovky a elementu -lika. Skloňují se podle IIa a mají pevný přízvuk:

- 11 vienúolika (gen. vienúolikos)
- 12 dvýlika
- 13 trýlika
- 14 keturiólika
- 15 penkiólika
- 16 šešiólika
- 17 septyniólika
- 18 aštuoniólika
- 19 devyniólika

4.1.3 Číslovka "100" je substantivum mask., číslovka "1000" substantivum mask. (ve starším jazyce i fém.). Násobky sta a tisíce jsou slovní spojení se základními číslovkami:

- 100 šimtas (Ia, A 4)
- 200 dù šimtař
- 400 keturi šimtař
- 1000 tükstantis (gen. tükstančio, Ib, A 1; tükstanties III)
- 3000 trys tükstančiai
- 10000 děšimt tükstančiu apod.

Při skládání číslovek je pravidlem sestupný sled:

356 trys šimtaí peňkiasdešimt šeši

8592 aštúoni tukstaciai penki šimtaí devýniásdešimt dū

4.1.4 Řadové číslovky jsou - až na první dvě - adjektiva odvozená od základních číslovek (počínaje "4." jednotně sufixem -tas):

1. pírmas (m.), pírma (f.)
2. aňtras, antrà
3. trëčias, trečia
4. ketviňtas, ketvirtà
5. peňktas, penktà
6. šeštas, šeštà
7. septiňtas, septintà
8. aštuňtas, aštuntà
9. deviňtas, devintà
10. dešimtas, dešimtà (vesměs adj.I, A 3)
11. vienúoliktas
12. dvýliktas
13. trýliktas atd. (adj.I, A 1)
20. dvidešimtas, dvidešimtà
30. trisdešimtas, trisdešimtà atd. (adj.I, A 3)
100. šimtas, šimtà (adj. I, A 3)
1000. tukstantas, tukstanta (adj.I, A 1)

Při skládání má formu řadové číslovky jen poslední člen:

45. keturiasdešimt penktas

1848. tukstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt aštuntas

4.1.5 Druhové číslovky (užívané ve spojení s pomnožnými substantivy apod.) jsou adjektiva (I) odvozená od základních číslovek sufixy -eri, -erios (-eji, -ejos):

vienerì (m.), víenerios (f.) (A 3)

dvejì, dvějos; abejì, äbejos (A 4)

trejì, trëjos (A 4)

ketverì, k tverios (A 3)

penkerì, peňkerios (A 3)

šešerì, šešerios (A 3)

septynerì, septynerios (A 3)
aštuonerì, aštúonerios (A 3)
devynerì, devýnerios (A 3) atd.

4.1.6 Číselná adverbia se tvoří spojením základních číslovek s akuzativy substantiv kařtas a sýkis (příp. s neohebnými formami kařt, sýk):

- 1x viens kařtə (kařt), viens sýkij (sýk)
2x dù kartùs, dù sykiùs
3x tr̄is kartùs (tr̄iskart), tr̄is sykiùs atd.

4.2 LOTYŠTINA

Základní číslovky:

1	<u>viens</u> , <u>vienā</u>	6	<u>seši</u> , <u>sešas</u>
2	<u>divi</u> , <u>divas</u>	7	<u>septini</u> , <u>septinas</u>
3	<u>tr̄is</u> (<u>trijas</u>)	8	<u>astoni</u> , <u>astonas</u>
4	<u>četri</u> , <u>četras</u>	9	<u>deviņi</u> , <u>devinas</u>
5	<u>pieci</u> , <u>piecas</u>		

S výjimkou číslovky "3" se řadové číslovky 1-9 skloňují jako normální adjektiva (§ 3.2). Číslovka "3" se skloňuje takto:

	m.f.		m.	f.
nom.	tr̄is	nebo	tr̄is	trijas
gen.	triju		triju	
dat.	trim		trijiem	trijēm
ak.	tr̄is		tr̄is	trijas
lok.	tr̄is		trijos	trijās

4.2.1 Číslovky 10-19 jsou neohebné:

10	<u>desmit</u>	15	<u>piecpadsmit</u>
11	<u>vienpadsmit</u>	16	<u>sešpadsmit</u>
12	<u>divpadsmit</u>	17	<u>septinpadsmit</u>
13	<u>tr̄ispadsmit</u>	18	<u>astonnipadsmit</u>
14	<u>četrpadsmit</u>	19	<u>deviņipadsmit</u>

Rovněž násobky deseti (20-90) jsou neohebná slova:

20	<u>divdesmit</u>	60	<u>sešdesmit</u>
30	<u>trīsdesmit</u>	70	<u>septiņdesmit</u>
40	<u>četrdesmit</u>	80	<u>astoņdesmit</u>
50	<u>piecdesmit</u>	90	<u>deviņdesmit</u>

Číslovky 100/a 1000 (a jejich násobky) mají v lotyštině ohebné a neohebné varianty:

100	<u>simts</u> (Ia), <u>simt</u>
200	<u>divi simti</u> , <u>divsimt</u>
300	<u>trīs simti</u> , <u>trīssimt</u>
1000	<u>tūkstotis</u> (Ib), <u>tūkstoš</u>
2000	<u>divi tūkstoši</u> , <u>divtūkstoš</u> apod.

Skloňované tvary těchto číslovek mají substantivní vazbu (pojí se s genitivem pl.), neohebné tvary zpravidla adjektivní vazbu. Složené číslovky se řadí asyndeticky sestupně; jejich vazba je adjektivní (poslední člen podléhá kongruenci).

4.2.2 Řadové číslovky

1.	<u>pirmais</u> , <u>pirmā</u>	6.	<u>seštais</u> , <u>seštā</u>
2.	<u>otrais</u> , <u>otrā</u>	7.	<u>septītais</u> , <u>septītā</u>
3.	<u>trešais</u> , <u>trešā</u>	8.	<u>astotais</u> , <u>astotā</u>
4.	<u>četurtais</u> , <u>četurta</u>	9.	<u>devītais</u> , <u>devītā</u>
5.	<u>piektais</u> , <u>piektā</u>	10.	<u>desimtais</u> , <u>desimtā</u>

Další řadové číslovky se tvoří přidáním koncovek -ais, -ā k nesklonnému tvaru základní číslovky: piecdesmitais, simtais, tūkstošais atd. (u složených číslovek má podobu řadové číslovky jen poslední člen). Všechny řadové číslovky se skloňují jako složené tvary adjektiv (§ 3.2.1).

4.3 PRUŠTINA

Ze základních číslovek jsou v textech doloženy jen tyto:

1 ains, 2 dwai (abbai), 10 dessimpts (dessimton atd.), 1000 tūsimtons. Z řadových číslovek jsou doloženy 1.-10. (viz § 4.4.2).

4.4 SROVNÁNÍ BALTSKÝCH ČÍSLOVEK S ČÍSLOVKAMI JINÝCH INDOEVROPSKÝCH JAZYKŮ

Základní číslovky

	lit.	stsl.	sti.	ř.	lat.	gót.
1	<u>vienas</u>	<u>jed-int</u>			<u>ūnus</u>	<u>ains</u>
2	<u>du, dvi</u>	<u>dva, dve</u>	<u>dva, dve</u>	<u>duo</u>	<u>duo, duae</u>	<u>twai</u>
3	<u>trys</u>	<u>tr̄je</u>	<u>trayah</u>	<u>treis</u>	<u>tr̄s</u>	<u>breis</u>
4	<u>keturi</u>	<u>četyre</u>	<u>čatvārah</u>	<u>tettares</u>	<u>quattuor</u>	<u>fidwōr</u>
5	<u>penki</u>	<u>pēt̄b</u>	<u>pañča</u>	<u>pente</u>	<u>quīnque</u>	<u>fimf</u>
6	<u>šeši</u>	<u>šest̄b</u>	<u>šat̄</u>	<u>heks</u>	<u>sex</u>	<u>saihs</u>
7	<u>septyni</u>	<u>sedmb</u>	<u>sapta</u>	<u>hepta</u>	<u>septem</u>	<u>sibun</u>
8	<u>aštuoni</u>	<u>osm̄b</u>	<u>aštau</u>	<u>oktō</u>	<u>octō</u>	<u>ahtau</u>
9	<u>devyni</u>	<u>devēt̄b</u>	<u>nava</u>	<u>ennea</u>	<u>novem</u>	<u>niun</u>
10	<u>dešimt</u>	<u>desēt̄b</u>	<u>daša</u>	<u>deka</u>	<u>decem</u>	<u>taihun</u>
100	<u>šimtas</u>	<u>s̄to</u>	<u>śatam</u>	<u>he-katon</u>	<u>centum</u>	<u>hund</u>

4.4.1 Pro "1" mají baltské j. společný výraz (*oino-) se sl., lat. a germ. U číslovky "9" bylo ve sl. a balt. nahrazeno iniciální n- nenosovou souhláskou d- patrně podle následující číslovky "10" (ale pr. ordinale newints nasvědčuje tomu, že západobaltské dialekty se na této inovaci nepodílely!). Číslovky 5-10 byly původně asi neohesné (latina!); v balt. byly rozšířeny o sufix *yo a změnily se tak ve skloňovaná adjektiva (ale pruský stav neznáme!). Totéž platí o číslovce "4" (pův. r-kmen). Přitom došlo k analogickému vyrovnání u číslovek 7,8,9: číslovka "8" převzala -n- od "7" a "9", ty pak zdložily podle "8" předcházející samohlásku (7 Vn, 8 Ā, 9 Ān → 7,8,9 Ān). - Litevskou zvláštností je tvoření číslovek 11-19: element -lika bývá spojován se slovesem likti "zbývat" (*leik^W-). Obdobu má toto tvoření pouze v germánských j., ale jen u číslovek "11" a "12": gót. ainlif, twalif. Pro násobky deseti měly staré ide. jazyky jednoduché výrazy typu lat. viginti, tr̄igintā atd. V novějších ide. jazycích jsou místo toho slovní spojení "dvě desítky" apod., z nichž ovšem druhotně znova vznikají jednoduché výrazy typu lit. dvidešimt, čes. dvacet, něm. zwanzig apod. - Balt. výraz pro "1000" má protějšky ve sl.

(stsl. tysę̄ti) a germ. (gó̄t. būsundi), kdežto ostatní ide. jazyky mají jiné výrazy (lat. mille atd.). Hláskově si ovšem balt., sl. a germ. slova přesně neodpovídají (ani lit. tūkstant- neodpovídá pruskému tūsimt-!).

4.4.2 Řadové číslovky

lit.	pr.	stsl.	sti.	ř.	lat.
1. <u>pirmas</u>	<u>pirmas</u>	<u>prīvъ</u>	(<u>pūrva-</u>)	<u>prōtos</u>	<u>prīmus</u>
2. <u>antras</u>	<u>antars</u>	<u>vātorъ</u>	(<u>antara-</u>)		<u>alter</u>
3. <u>trečias</u>	<u>tirtis</u>	<u>tretъjъ</u>	<u>tr̄tiya-</u>	<u>tritos</u>	<u>tertius</u>
4. <u>ketvirtas</u>	<u>ketwirts</u>	<u>četvrъtъ</u>	<u>čaturtha</u>	<u>tetartos</u>	<u>quartus</u>
5. <u>penktas</u>	<u>penckts</u>	<u>pētъ</u>	<u>pančama-</u>	<u>pemptos</u>	<u>quīntus</u>
6. <u>šeštas</u>	<u>uschts</u>	<u>šestъ</u>	<u>šašt̄ha-</u>	<u>hektos</u>	<u>sextus</u>
7. <u>septintas</u>					
	<u>sekmas</u>	<u>septmas</u>	<u>sedmъ</u>	<u>saptama-</u>	<u>hebdomos</u>
8. <u>aštuntas</u>					
	<u>ašmas</u>	<u>asmus</u>	<u>osmъ</u>	<u>ašt̄ama-</u>	<u>ogdoos</u>
9. <u>devintas</u>	<u>new̄ints</u>	<u>devētъ</u>	<u>navama-</u>	<u>ennatos</u>	<u>nōnus</u>
10. <u>dešimtas</u>	<u>dess̄imts</u>	<u>desētъ</u>	<u>dašama-</u>	<u>dekatos</u>	<u>decimus</u>

Řadové číslovky 1. a 2. jsou od původu adjektiva s významem "přední" a "jiný", další jsou adjektiva odvozená od základních číslovek. Starobylou podobu mají baltské řadové číslovky 3., 4., 5. a 6. (obzvláště archaické je pr. uschts).

U číslovky 7. je původní podoba sekmas ještě uchována ve starých lit. textech. Totéž platí o 8. ašmas, které ovšem představuje společnou inovaci balt. a slov. (staré jsou ř. a lat. formy). Inovaci starého data představují patrně i číslovky 9. a 10. (podobně i sl., ř. a germ.); původní formy jsou uchovány v sti. a lat.

V

Z Á J M E N A

5.1 LITEVŠTINA

5.1.1 O s o b n í zájmena

	1.sg.	2.sg.	refl.	1.pl.	2.pl.
nom.	àš	tù		mës	jūs
gen.	manës	tavës	savës	mùsù	jùsù
	màno	tàvo	sàvo		
dat.	mán	táu	sáu	mùms	jùms
ak.	manè	tavè	savè	mùs	jùs
lok.	manyjè	tavyjè	savyjè	mumysè	jumysè
instr.	manimì	tavimì	savimì	mumis	jumis
du. nom.-ak.	mùdu (m.), mùdvi (f.)		jùdu (m.), jùdvi (f.)		
gen.	mùdviejù		jùdviejù		
dat.-i.	mùdviem		jùdviem		
lok.	mùdviese		jùdviese		

5.1.2 P ř i v l a s t n o v a c í zájmena

- 1.sg. mänas, manà (manasis, manóji); maniškis, maniškë
 2.sg. tåvas, tavà (tavasis, tavóji); taviškis, taviškë
 refl. sävas, savà (savasis, savóji); saviškis, saviškë
 1.pl. müsasis, müsóji; müsiškis, müsiškë
 2.pl. jüsasis, jüsóji; jüsiškis, jüsiškë

V současném spisovném jazyce se místo těchto skloňovaných

posesív obvykle užívá (nesklonných) genitivů personálíí:
māno, tāvo, sāvo, mūsy, jūsy.

5.1.3 Odkazovací zájmeno (zájmeno 3. osoby)

	m.	f.		m.	f.
sg.nom.	jīs	jī	pl.	jīē	jōs
gen.	jō	jōs			jū
dat.	jám	jái		jíems	jóms
ak.	jī	jā		juōs	jās
lok.	jamē	jojē		juosē	josē
instr.	juō	jā		jaīs	jomis

du.: juōdu (m.), jīēdvi (f.); jūdviejū; jíemdviem (m.),
jó(m)dviem (f.)

5.1.4 U k a z o v a c i zájmena

	m.	f.		m.	f.
sg.nom.	tās	tā	pl.	tiē	tōs
gen.	tō	tōs			tū
dat.	tám	tái		tíems	tóms
ak.	tā	tā		tuōs	tās
lok.	tamē	tojē		tuosē	tosē
instr.	tuō	tā		taīs	tomis
sg.nom.	šīs	šī		šīē	šiōs
gen.	šiō	šiōs			šiū
dat.	šiám	šiái		šíems	šíoms
ak.	šī	šiā		šiuōs	šias
lok.	šiamē	šiojē		šiuosē	šiosē
instr.	šiuō	šia		šiaīs	šiomis

du.: tuōdu, šiuōdu (m.), tiēdvi, šiēdvi (f.), tūdviejū,
šiūdviejū atd.

Lit. tas má přibližný protějšek v č. "ten", lit. šis v č.
"tento". Další demonstrativa: šitas, šita "tento zde, tenhle",
anās, anā "onen" a tatras, tatra "tento (ze dvou)". Skloňují
se stejně jako tas.

5.1.5 Odkazovací a ukazovací zájmena mají též složené formy (§ 3.1.7):

		m.		f.
sg.nom.	jissäi	tasaï	jóji	tóji
gen.	jõjo	tõjo	jõsios	tõsios
dat.	jájem	tájam	jájai	tájai
ak.	jõjì	tõjì	jõjä	tõjä
lok.	jäjame	täjame	jõjoje	tõjoje
instr.	júoju	túoju	jája	tája
pl.nom.	jíeji	tieji	jõsios	tõsios
gen.	jüjü	tüjü	jüjü	tüjü
dat.	jíesiems	tiesiemis	jósioms	tósioms
ak.	júosius	tuosius	jäsias	täsias
lok.	juõsiuose	tuõsiuose	jõsiose	tõsiose
instr.	jaõsiaiis	taõsiaiis	jõsiomis	tõsiomis

5.1.6 Tázaci zájmena

		m.		f.
sg.nom.	kàs "kdo, co"	kurìs, kuřs "který"	kuri	
gen.	kõ	kuriõ		kuriõs
	kienõ "čí"			
dat.	kám	kuriám		kuriái
ak.	kä	kuri		kuriä
lok.	kamè	kuriamè		kuriojè
instr.	kuõ	kuriuõ		kurià
pl.nom.		kurië		kuriõs
gen.			kuriü	
dat.		kuriëms		kuriõms
ak.		kuriuõs		kuriàs
lok.		kuriuosè		kuriосè
instr.		kuriaiis		kuriomis

Zájmeno kuris (vzácněji též kas) funguje zároveň jako relativum (vztažné zájmeno).

Další interogativa:

katrás, katrà "který z obou", keli, kělios (A 3) "kolik", keliňtas, kelintà (A 3) "kolikáty", keleri, kelerios (A 3) "kolikery".

5.1.7 Neurčitá zájmena

Funkci indefinitiv (neurčitých zájmén) plní interogativa (tázací zájmena) buď samostatně, nebo ve spojení s částicemi:

kàs "někdo, něco", bet kàs, bile kàs, by kàs "někdo, něco, kdokoli, cokoli", kas nòrs "kdokoli, cokoli", kažin kàs, kažkàs "kdosi, cosi", kai kas "někdo, něco", kas-ne-kàs "ten a onen, mnohý, leckdo" apod.

Podobně fungují jako indefinitiva i ostatní tázací zájmena (kurìs, katràs, keli, kóks): samostatně nebo ve spojení s částicemi.

5.1.8 Zájmenná adjektiva

víenas, vienà (§ 4.1) "jeden", kìtas, kità "jiný", túlas, tùla "mnohý", tam tìkras "jistý, nějaký", vìisas, visà "celý; všichni", vìskas "všechno", kiekvíenas, kiekvienà "každý", nièkas "nikdo, žádný" aj.

5.1.9 Litevština má celou sérii "kvalifikujících" demonstrativ a interogativ (indefinitiv), tvořených od jednotlivých zájmenných základů příponou -oks:

tóks, tokià "takový", šiòks, šiokià "takový", šítoks, šítokià "takovýto", anóks, anókia "onaký, onoho druhu", kóks, kokia "jaký; nějaký", kitóks, kitókia "jiný, jiného druhu", vieñóks, vienókia "jediný, jednotný, jednoho druhu", visóks, visókia "všeho druhu, všelijaký", jóks, jokia (užívá se jen ve spojení se záporou ne ve významu "žádný, nijaký", příp. s předložkou be ve významu "jakýkoli").

Deklinace: m. f. m. f.

sg.nom.	tóks	tokià	pl.	tokië	tókios
gen.	tókio	tokiòs		tokiù	
dat.	tokiám	tokiæi		tokiems	tokiòms
ak.	tókj	tókià		tókius	tókias
lok.	tokiamè	tokiojè		tokiuosè	tokiosè
instr.	tókiu	tókia		tokiaiš	tokiomìs

Jednoslabičná zájmena (adjektiva) tohoto typu mají pohyblivý přízvuk (jako tóks), dvojslabičná však pevný přízvuk. Vyskytuje se též složené tvary: toksei, šioksei apod. (§ 5.1.5).

5.1.10 Mezi zájmena se řadí též pokleslé substantivum pàts "sám":

	m.	f.		m.	f.
sg.nom.	pàts	patì	pl.	pàtys	pàčios
gen.	patiēs	pačiōs			pačiū
dat.	pačiám	pačiai		patiems	pačiōms
ak.	pàti	pàčià		pačiùs	pačiàs
lok.	pačiamè	pačiojè		pačiuosè	pačiosè
instr.	pačiù	pačià		pačiaīs	pačiomis

Složené formy: patsaī atd.

Časté je spojení tàs pàts "ten samý, tentýž". Velmi frekven-tovaná je neohebná forma pàt, užívaná jako zdůrazňující čá-stice a nahrazující často skloňované pàts: čià pàt "právě zde", i pàt gāla "do samého konce", toks pàt "právě takový", tas pàt "tentýž" apod.

5.1.11 Formy neutra rodových zájmen (užívané k ukazování na neživé věci apod. - § 7.1):

taī, tàt, tataī (příp. i mask. tàs), šítai (šítai); víena, kíta, vísa aj.

5.2 LOTYŠTINA

5.2.1 Osobní zájmena

	1.sg.	2.sg.	refl.	1.pl.	2.pl.
nom.	es	tu		mēs	jūs
gen.	manis	tevis	sevis	mūsu	jūsu
dat.	man	tev	sev	mums	jums
ak.	mani	tevi	sevi	mūs	jūs
lok.	mani	teví	seví	mūsos	jūsos

Přivlastňovací zájmena:

mans, mana, tavs, tava, savs, sava, mūsu, jūsu (přivlastňo-vací zájmena 1.pl. a 2.pl. jsou neohebná).

Zájmeno 3.osoby: vipš, vipa (skloňuje se jako adjektiva - § 3.2).

5.2.2 U k a z o v a c í zájmena

V lotyštině se rozlišují tři stupně ukazování:

šis "tento", šāda "takovýto"

tas "ten, tenhle", tāds "takový jako ten ..."

viņš "onen"

Zájmena šāds, tāds a viņš se skloňují jako adjektiva (§ 3.2), zájmena tas a šis mají zvláštní deklinaci:

	m.	f.	m.	f.
sg.nom.	tas	tā	šis	šī
gen.	tā	tās	šā, šī	šīs, šās
dat.	tām	tai	šim	šai
ak.	to		šo	
lok.	tajā, tai, tanī		šai, šinī	
pl.nom.	tie	tās	šie	šīs, šās
gen.	to		šo	
dat.	tiem	tām	šiem	šīm, šām
ak.	tos	tās	šos	šīs, šās
lok.	tajos	tajās	šajos	šajās
		tais, tanīs	šais, šinīs	

5.2.3 T á z a c í (vztažná) zájmena

kas "kdo" (gen. kā, dat. kam, ak. ko)

kurš, kura "který" (§ 3.2)

kāds, kāda "jaký" (§ 3.2)

5.2.4 N e u r č i t á zájmena

Ve funkci indefinitiv se užívají především interogativa, příp. ve spojení s částicemi (předponami) kaut, jeb, diez(in), nez(in) apod.:

kas, kaut kas, jeb kurš, nez(in) kāds apod.

Další indefinitiva: dažs "nějaký jiný", kurš katrs "jakýkoli", nekas "nic", neviens "nikdo" apod.

5.2.5 Zájmenná adjektiva

pats, pati "sám" (gen. paša, pašas, dat. pašam, pašai atd. - § 3.2), katrs, ikkatrs, ikkurš, ikviens "každý", viss, visa "všechn", cits, dažs "jiný".

5.3 PRUŠTINA

5.3.1 Osobní zájmena

	1.sg.	2.sg.	refl.	1.pl.	2.pl.
nom.	as,es	tū,toū		mes,mas nouson	ioūs,yous iouson,ioūsan
gen.					
dat.	mennei	tebbei	sebbei	noūmas,noūmans	ioūmas,ioūmans
ak.	mien	tien	sien,sin	mans	wans

(většina tvarů má několik grafických podob - zde uvádíme jen některé!)

Přivlastňovací zájmena (sklonují se jako rodová zájmena):
mais, twais, swais, *noūs, *ioūs

5.3.2 Rodová zájmena

Inventář: stas "ten(to)" (užívá se též jako člen - německý vliv!), schis "tento", tāns "on(en)", dis "on", kas "kdo" (užívá se též jako relativum), kawīds "jaký, který" (užívá se též jako relativum), stawiids "takový", subs "sám"

Deklinace (uvádíme jen některé grafické podoby!):

m.sg.nom.:	stas,stes	schis	tans
gen.:	stesse(i),steise(i)	schisses,schiēise	tennessei
dat.	stesmu,steismo	schismu	tennesmu
ak.	stan,sten	schian,schien	tennan
pl.nom.	stai,staey	schai	tennei
gen.	steison	schiēison	tenneison
dat.	steimans		tenneimans
ak.	stans	schans,schins	tennans
ntr.	sta,stae		
f.sg.nom.	sta(i)		tanna
gen.	stessias,steises	schisses	
dat.	stessei,steisei	schissai	tennei
ak.	stan	schan,schin	tennan

(f.pl. = m.pl.)

m.sg.nom.		kas	subs	kawīds	stawiids
gen.			subsaī		
dat.		kasmu	supsmu	kawīdsmu	stawiidsmu
ak.	din	kan	subban	kawīdan	stawiidan
pl.nom.	dei	quai, quoi		kawīdai	
gen.					
dat.					
ak.	dins	kans	subbans	kawīdans	stawiidans
ntr.	-di	ka	subban	kawijdan	stawiidan
f.sg.nom.				kawida	
dat.			supsai	kawijdsei	
ak.	din		subban	kawīdan	stawiidan

5.4 SROVNÁNÍ BALTSKÝCH ZÁJMEN SE ZÁJMENY JINÝCH INDOEVROP- SKÝCH JAZYKŮ (VÝVOJ ZÁJMENNÉ DEKLINACE V BALTŠTINĚ)

5.4.1 Osobní zájmena

	lit.	pr.	stsl.	sti./av.	lat.	ř.
1.sg. nom.	aš [eš]	as es	az̄b	aham	egō	egō
gen.	mano		mene	/mana/		
dat.	man [manei]		m̄ně			
ak.		mien	m̄	mām	mē	
enkl.	[mi]		mi	me		moi
2.sg. nom.	tū	tu, tou	ty	/tū/ tava	tū	sū (tū)
gen.	tavo		tebe			
dat.	tau [tavei]	tebbi	tebě	/taibya/ tvām	tibi	
ak.		tien	t̄	te		soi
enkl.	[ti]		ti			
refl.gen.	savo		sebe			
dat.	sau	sebbi	sebě		sibi	
ak.		sien	s̄			

enkl.	si	si			hoi
-------	----	----	--	--	-----

Deklinace osobních zájmen vznikla z větší části až během samostatného vývoje ide. dialektů. Společným ide. vlastnictvím jsou jen formy nominativů 1.sg. (*g-) a 2.sg. (*tū) a enklistické formy *moi, *toi, *soi. Indoevropského stáří mohou být dále formy genitivů *mVnV, *tVwV, *sVwV a akuzativů *mē(m), *t(w)ē(m), jakož i pruská forma dat. 2.sg. tebbei. Na základě zděděných genitivních forem si východobaltské dialekty vytvořily nové formy dativů, lokativů a instrumentálů (podobný vývoj nastal ve sl.: stsl. mēnē, mēnojō, tobojō aj.).

	lit.	pr.	stsl.	sti./av.	ř.	lat.	gó.
1.pl.nom.	mes	mes	my	vayem			weis
gen.	mūsū	nouson	nast̄				
dat.	mums	nouma(n)s	nem̄s			nōbis	
ak.	mus	mans	ny	nah̄		nōs	
1.du.	mudu [vedu] [nuodu]		vě na	nau	nō		wit
2.pl.nom.	jūs	iōus	vy	/yūš/			jus
gen.	jūsū	iōuson	vas̄			vōbis	
dat.	jums	iouma(n)s	vam̄s			vōs	
ak.	jas	wans	vy	vah̄			
2.du.	judu		va	vām			jut

Také u plurálních zájmen jsou společným ide. vlastnictvím jen nominativy *meyes ~ weyes (?), *yūs a snad i akuzativy *nōs, *wōs. Od akuzativů jsou patrně odvozeny balt. a sl. formy genitivů (přidáním koncovky gen.pl.). Od týchž základů *nō-, *wō- jsou tvoreny dativní formy v balt., sl. (s příponou dat.pl. jmen) a latině. Ve východobaltských dialektech došlo k analogickému vyrovnání začátečních souhlásek (podle nominativů: m-, j-), kdežto v pruštině je původní stav ještě do značné míry zachován. Totéž platí o duálních formách (původní je žemait. vedu!). Aglutinace tvaru číslovky "2" má obdobu v germánských j.: žem. vedu, gót. wit < *we-dwō.

Pozn.: Litevské nářeční a archaické formy jsou uvedeny v [].

5.4.2 Vývoj deklinace rodových zájmen

	lit.	pr.	stsl.	sti.	ř.	gó.
m.sg.nom. gen.	tas to	stas stesse	tъ	sa taasya	ho tou	sa þis
dat.	tem tamui	stesmu	tomu	tasmai		þamma
ak.	tä	stan	tъ	tam	ton	þana
lok.	tane		tomb	tasmin		
pl.nom. gen.	tie ty	stai steison	ti těchъ	te tešam	hoi	þai þizē
dat.	tiems	steimans	těmъ	tebhyah		þaim
ak.	tuos	stans	ty	tān	tous	þans

Nom.sg.m. demonstrativ původně neměl žádnou pádovou příponu (sti. sa, ř. ho, gó. sa); v balt. a sl. formách je přidáno -s podle jmenné flexe. Ze jmenné flexe zjevně pochází též lit. genitiv sg. (to), kdežto pr. stesse (apod.) přibližně odpovídá formám ii., ř. a germ. (*tosyo, *teso). Dativ sg. byl tvořen od dvojslabičného základu, jehož druhou částí bylo (s)mo (chybění s v lit. a sl. nelze vysvětlit hláskovým vývojem!). Totéž platí o lokativu sg. Akuzativ sg. má všude zakončení akuzativu sg. jmen (*tom apod.). Nominativ pl. měl zakončení *-oi. Toto zakončení převzala v ř., lat., balt. a sl. o-kmenová jména (v germ. jen adjektiva). Litevština má ovšem za toto *-oi dvě různé střídnice (§ 2.4.1): u substantiv -ai, u zájmen a adjektiv -ie (> -i). Tento rozdíl nebyl dosud uspokojivě vysvětlen. Od této nominativní formy jsou zjevně odvozeny formy genitivu a dativu pl.: genitiv přidáním koncovky *-sом, dativ přidáním sufiksu dat.pl. jmen. Lit. genitiv pl. představuje inovaci podle nominální flexe. Zato akuzativ pl. měl zjevně jmennou koncovku již v ide. fázi (*toms).

5.4.2.1	lit.	pr.	stsl.	sti.	ř.	gó.
fem.sg.nom. gen. dat. ak.	ta	sta	ta	sā	hē	sō
	tos	stessies	tojē	tasyāh		þizōs
	tai	stessiei	toji	tasyai		þizai
	tę	stan	tę	tām	tēn	þō
pl.nom. gen. dat. ak.	tos		ty	tāh		þōs
	tę	steison	těchb	tāsām	tāon	þizō
	toms	steimans	těmb			
	tas	stans	ty	tāh	tās	þōs

Deklinace ženských tvarů demonstrativ se již od počátku větším dílem shodovala s deklinací jmenných ā-kmenů (§ 2.4.3). Pouze v gen.sg., dat.sg. (lok.sg., instr.sg.) a gen.pl. byly zvláštní koncovky. Zatímco pruština tyto tvary uchovala, připodobnily východobaltské dialekty deklinaci feminina rodových zájmen zcela jmenné deklinaci (ā-kmenům).

5.4.3 Kořeny demonstrativ

V deklinaci základního ide. demonstrativa se původně střídaly kořeny so a to (ii., ř., germ.). Slovanština a východobaltské dialekty tento supletivismus odstranily ve prospěch základu to, kdežto v pruštině zjevně došlo ke kontaminaci obou základů (→ stas).

Litvaskému odkazovacímu zájmenu jis, ji (zájm. 3.os.) přesně odpovídá stsl. *jb, ja (se supletivním nominativem onb, ona). Jde tu o zájmenné kořeny *yo a *i/ei: první z nich funguje v ii. a ř. jako relativum (sti. yah, ř. hos), druhý jako demonstrativum v ii., lat. a germ. (lat. is atd.). Spisovná lotyština užívá ve funkci zájmena 3.osoby demonstrativa viñš "onen", jehož původ není jasné (ale některá lot. nářečí uchovávají jis), pruština zájmeno tans, jež patrně vzniklo kontaminací zájmen *tas a *anas (v pruských textech nedoložených).

Litvaské demonstrativum šis, ši (lot. šis, ši, pr. schis – s analogickým š podle většiny ostatních pádů) obsahuje zájmenný kořen *ki, doložený též ve sl. (stsl. sb, si) a germ.

(stangl. hē atd.).

Lit. demonstrativum šitas, šita (lot. šitas, šitā) zjevně vzniklo kombinací zájmenných základů *ki a *to.

Lit. demonstrativum anas, ana má protějšek v stsl. onъ, ona a v některých ii. tvarech od základu ana-.

5.4.4 Kořeny interogativ

Lit. kas (lot. kas, pr. kas) obsahuje ide. kořen *kʷo-, doložený ve všech ide. jazycích: sti. kah, lat. qui, quod, gót. hʷas, stsl. kъto, kogo atd. Sufixem *tero byla od tohoto zájmenného kořene tvořena již v ide. odvozenina *kʷotero "který z obou": lit. katras (lot. katrs), stsl. kotoryjb, sti. katara-, ř. poteros, gót. hʷaþar. Kořen *kʷo- je dále obsažen v prastarém tázacím adverbiu lat. cur, gót. hʷar, lit. kur. V germ. a balt. bylo od tohoto adverbia tvořeno běžným sufiksem *yo další interogativum: gót. hʷarjis, lit. kuris (lot. kurš).

5.4.5 Kvalifikující zájmenná adjektiva tvořená lit. sufiktem -oks (§ 5.1.9) mají protějšky ve sl.: takъ, kakъ, jakъ apod. V lot. nacházíme odpovídající formy s -d-: tāda, šāds, kāds. Podobné útvary jsou také v lat. (tālis, quālis) aj. Odpovídající pr. stawīds, kawīds apod. jsou nejspíše složeniny se substantivem "vzhled, vid" (lit. veidas "obličeji", stsl. vidъ).

VI

SLOVESCO

6.1 LITEVŠTINA

V litevském slovesném systému se uplatňují tyto gramatické kategorie: osoba (číslo), čas, způsob, diateze a vid.

Konjugace spisovné litevštiny zahrnuje pět osobních tvarů: 1.sg., 2.sg., 1.pl., 2.pl. a 3. (ve 3.osobě se nerozlišuje numerus!). Ve starším jazyce a v nářečích (zejména žemait-ských) je nadto 1.du. a 2.du. (srov. § 2.1).

Kategorie času: spisovná litevština má čtyři jednoduché časy (prézens, préteritum, futurum a imperfektum) a tři neúplně paradigmatisované složené časy (perfektum, plusquamperfektum a futurum II).

Kategorie způsobu zahrnuje indikativ, imperativ a kondicionál (konjunktiv).

Kategorie diateze zahrnuje aktivum, dále jednoduché reflexívum a složené pasívum.

Kategorie vidu nehraje v baltštině takovou úlohu jako ve slovanských j. a o její gramatičnosti lze mít pochyby. Slovesné tvary bez předpony jsou většinou nedokonavé, tvary s předponou (§ 6.1.23) většinou dokonavé. Různé temporální formy jednoho slovesa mohou být různého vidu: prézens může mít nedokonavý význam, préteritum a futurum dokonavý (ateina "přichází", atējo "přišel", ateis "přijde") apod.

Vedle finitních tvarů má litevské sloveso značný počet jmeny tvarů: infinitivy, participia a absolutiva (§§ 6.1.19n.).

6.1.1 Struktura slovesných tvarů, osobní koncovky

Strukturu finitního tvaru litevského slovesa lze obecně znázornit vzorcem $P_1 + P_2 + P_3 + R + S_d + S_x + S_p$. Jde ovšem o maximální vzorec: obligátními složkami finitní formy jsou pouze R a S_p , kdežto ostatní složky mohou chybět. K prefixům (P) srov. §§ 6.1.23n. Základní složkou (R) je buď kořen (§ 1.1.6), nebo jmenný základ. Složku S_d (derivační sufix) mají jen odvozená (sekundární) slovesa (§ 6.1.12.2). Složka S_x je sufix označující čas, resp. způsob. Ve spojení s R vytváří S_x slovesný kmen: infinitivní, prezervní a préteritální. S_p je osobní koncovka, představující vlastně spojení temporálního, resp. modálního příznaku s osobní příponou. Osobní přípony jsou jednotné pro všechny finitní tvary litevského slovesa (kromě atematických prezervů - § 6.1.11); jejich částečnou fúzí s temporálními, resp. modálními příznaky vzniklo osm řad osobních koncovek (S = holá osobní přípona, P = temporální, resp. modální příznak):

	S	1	2	3	4	5	6	7	8
P	a	i	o	ē	si/s	ki	tu/č	davo	
1.sg.	u	u	(i)u	au	(i)au	siu		čiau	daveau
2.sg.	i	i	i	ai	ei	si	k(i)	tum	davai
3.	-	a	i	o	ē	s		tū	davo
1.pl.	me	ame	ime	ome	ēme	sime	kime	tume	davome
2.pl.	te	ate	ite	ote	ēte	site	kite	tute	davote
1.du.	va	ava	iva	ova	ēva	siva	kiva	tuva	davova
2.du.	ta	ata	ita	ota	ēta	sita	kita	tuta	davota

(koncové e v 1.pl. a 2.pl. se v hovorovém jazyce běžně apokopuje)

Čas a způsob finitního tvaru je tudíž ve většině případů označen jen osobní koncovkou (spojitě s kategorií osoby); jen menšina tvarů má navíc ještě zvláštní temporální (modální) příznak (S_x). Takovéto chápání struktury slovesných tvarů je patrně výhodnější než segmentace operující s jednotnými osobními sufixy; v tomto případě shledáváme u většiny forem

temporální nebo modální sufix (značně variabilní).

6.1.2 Struktura slovesného paradigmatu. Třídění litevských sloves

Jak už bylo uvedeno, rozlišujeme v paradigmatu lit. sloves tři kmeny: infinitivní, prezervní a préteritální. I když infinitiv patří mezi tzv. jmenné formy slovesa (§§ 6.1.19n.), přece je třeba zařadit výklad o jeho tvoření hned na začátek, protože představuje – podobně jako v jiných novoindoevropských jazycích – ústřední formu slovesného systému. Infinitivní kmen se u primárních sloves většinou rovná holému kořeni, jen v menšině případů představuje kořen rozšířený o vokály é, o nebo y. Od infinitivního kmene se tvoří většina slovesních forem: vlastně všechny kromě prezantu (a participií prez.) a préterita (a participia pret. akt.). Kmen préterita je většinou totožný s kmenem infinitivním, jen u tří le, 2e, 4 se liší ablautem a u tř. 7b chyběním vokálu y. Prezervní kmen se naproti tomu často liší od kmene infinitivního: chyběním infinitivních příznaků é, o, y, sufixy st, n, nosovým infixem, ablautem nebo obměnou koncové souhlásky základu. Jen u části primárních sloves jsou všechny tři kmeny totožné (tř. 1a). K této skupině se řadí také většina odvozených (sekundárních) sloves. – Základním kritériem pro třídění litevských sloves je způsob tvoření prezervního kmene; přibliží se ovšem i ke tvoření infinitivu a préterita. Litevská slovesa lze takto rozdělit do sedmi tříd, z nichž většinu dále dělíme na podtřídy. Osmou třídu tvoří atematická slovesa (pro současný spisovný jazyk však již není třeba uvádět je jako zvláštní třídu – § 6.1.11).

6.1.3 Morfonologická pravidla

Ve flexi litevského slovesa se setkáváme se značným počtem samohláskových i souhláskových alternací (§§ 1.1.6.ln.). Zčásti tu jde o alternace podmíněné morfologicky: jak už bylo uvedeno v § 6.1.2, tvoří se jednotlivé kmeny litevského slovesa nezřídka obměnou kořenové samohlásky nebo souhlásky. Tyto alternace budou popsány v rámci výkladů o jednotlivých slovesných třídách. Druhou část tvoří alternace podmíněné foneticky, k nimž dochází na morfemickém švu, zejména při

spojovalní osobních koncovek a infinitivního sufixu s tempo-rálním kmenem.

Kontakt dvou samohlásek: mezi koncovou samohlásku kmene (dlouhou nebo diphong) a vokalickou koncovku se většinou vkládá j: é-j-V, o-j-V, ie-j-V, y + V > ijV, au + V > aujV, příp. avV, ū + V > uvV.

Kontakt souhlásky se samohláskou: Koncovka 2.sg. -i (2,3) a osobní koncovky řady 4 (kromě 1.sg.) palatalizují předcházející souhlásku (§ 1.1.2), nevyvolávají však změnu t > č, d > dž. Koncovky 1.sg. řad 2 a 4 palatalizují předcházející souhlásku a vyvolávají změnu t > č, d > dž (§ 1.1.6.2).

Kontakt dvou souhlásek:

Nejdůležitější případ tohoto druhu je kontakt kmenové souhlásky s infinitivním sufixem -ti: t,d + t > st; sk,zg + t > kst; šk + t > kšt. Jestliže končí kořen skupinou n + t,d, vede asibilace dentály před t (v infinitivu aj.) ke změně kořenového vrcholu Vn v dlouhou samohlásku (pevnou a, e, i, u): VnT + t > Vst. Ke znělostní asimilaci srov. §§ 1.1.2, 1.1.3.2). Ostatní případy kontaktu dvou souhlásek budou uvedeny až u příslušných formací (§§ 6.1.14-17). Vedle těchto alternací podmíněných kontaktem hlásek se v litevské slovesné flexi setkáme také s alternacemi podmíněnými pohyblivým přízvukem (střídání krátkých a dlouhých /a/, /ae/ – §§ 1.1.6.1, 6.1.24).

6.1.4 Třída 1

Prézenty této třídy nemají žádný sufix (S_x); prezrentní kmen se u většiny sloves této třídy neliší od infinitivního kmene. Prézens má osobní koncovky série 1. Vokál koncovek 3., 1.pl. a 2.pl.: a, jen po hiátovém j se vyslovuje æ.

a) Infinitivní, prezrentní a préteritální kmény jsou shodné (kromě foneticky podmíněných alternací). Préteritum má koncovky série 3. Příklady:

augti	augu	augau	séti	séju	séjau
dirbti	dirbu	dirbau	stoti	stoju	stojau
sukti	suku	sukeu	lieti	lieju	liejau
kästi	kandu	kandau	guiti	guju	gujau

b) Kmeny inf., ps. a pt. jsou shodné. Préteritum má osobní koncovky série 4. Příklady:

degti	degu	degiau	malti	malu	maliau
vesti	vedu	vedžiau	mušti	mušu	mušiau

c) Présentní kmen se liší ablautem: inf. a pt. kmen má RS, ps. kmen PS (§ 1.1.6.1). Préteritum má koncovky série 3.

Příklady:

pirkti	perku	pirkau	listi	lendu	lindau
vilkti	velku	vilkau	likti	lieku	likau
rinkti	renku	rinkau	vyti	veju	vijsau

d) Présentní kmen se liší ablautem (jako u typu c). Préteritum má koncovky série 4. V současném spisovém jazyce sem patří jen tři slovesa:

ginti	genu	giniau	virti	verdu (!)	viriau
minti	menu	miniau			

e) Présentní kmen se shoduje s infinitivním kmenem, préteritální kmen se liší ablautem (dlouží kořenovou samohlásku - RSD). Préteritum má koncovky série 4. Příklady:

pinti	pinu	pyniau
pilti	pilu	pyliau
imti	imu	ēmiau (!)

f) Inf. a pt. kmen mají navíc suffix é. Préteritum má koncovky série 3. Příklady:

kalbēti	kalbu	kalbējau
mokēti	moku	mokējau
đrebēti	đrebu	đrebējau

g) Infinitivní a préteritální kmen mají navíc suffix o. Préteritum má koncovky série 3. V současném spis.j. sem patří jen tři slovesa:

giedoti	giedu	giedojaus
miegoti	miegu	miegojaus
raudoti	raudu	raudojaus

Ukázky časování prézentů tř. I (k přízvuku srov. § 6.1.24):

Inf.	áugti	sùkti	dègti	riňkti	kalběti
Ps. 1.sg.	áugu	sukù	degù	renkù	kalbù
2.sg.	áugi	suki	degi	renki	kalbi
3.	áuga	sùka	děga	reňka	kalba
1.pl.	áugame	sùkame	děgamo	reňkame	kalbame
2.pl.	áugate	sùkate	děgate	reňkate	kalbate

6.1.5 Třída 2

Prézentrní kmen nemá žádný sufix (S_x), koncová souhláska kořene se však palatalizuje (§ 1.1.2), t > č, d > dž (v 2.sg. se však uchovává t,d). Osobní koncovky prézantu série 1, samohláska koncovek 3., 1.pl. a 2.pl. se vždy vyslovuje jako ee (písmena označující podtřídy odkazují na obdobné podtřídy tř. I!).

a) b) Prézentrní kmen se liší od kmene inf. a pt. jen palatalizací. Préteritum má zpravidla osobní koncovky série 4.

Příklady:

arti	ariu	ariau	jungti	jungiu	jungiau
lenkti	lenkiu	lenkiau	jausti	jaučiu	jaučiau
skelbti	skelbiu	skelbiau	leisti	leidžiu	leidau ()

c) Prézentrní kmen se liší od kmene inf. palatalizací a kvantitou kořenové samohlásky: ta je v inf. (a pt.) dlouhá, v ps. krátká (ale v 3., 1.pl. a 2.pl. se může druhohně zdloužit - § 1.1.6.1). Préteritum má osobní koncovky série 4. Příklady:

lěkti	lekiu	lēkiau	pūsti	pučiu	pūčiau
plěsti	plečiu	plěčiau	vogti	vagiu	vogiau
drěksti	dreskiu	drěskiau			

d) Prézentrní kmen se liší od inf. kmene jen palatalizací. Préteritum dlouží kořenovou samohlásku; os.koncovky 4.

Příklady:

gerti	geriu	gēriau	girti	giriu	gyriau
lemti	lemiu	lēmiau	kurti	kuriu	kūriau
kerti	kariu	koriau			

f) Kmeny inf. a pt. mají navíc sufix é, préteritum má koncovky série 3. Présentní kmen nemá é, ale palatalizuje koncovou souhlásku. Příklady:

kentēti	kenčiu	kentējau
reikēti	reikia	reikējo

Ukázky časování prezenteru třídy 2:

Inf.	skélbti	árti	kurti	plěsti	léisti
Ps.1.sg.	skélbiu	ariù	kuriù	plečiù	léidžiu
2.sg.	skélbi	ari	kuri	pletì	léidi
3.	skélbia	ária	kúria	pléčia	léidžia
1.pl.	skélbíame	áriame	kúriame	pléčíame	léidžíame
2.pl.	skélbiate	áriate	kúriate	pléčiate	léidžiate

6.1.6 Třída 3

Présentní kmen se liší od kmene inf. a pt. tzv. nosovým infixem. Jde buď o skutečný infix, tj. nosovku n vsunutou před koncovou okluzívni souhlásku kořene (před labiálou m), anebo o dloužení kořenové samohlásky, nastavši náhradou za ztracenou nosovku před neokluzívni souhláskou (a > ä, e > ø, i > y, u > ü). Préteritum má osobní koncovky série 3.

Příklady:

rasti	randu	radau	šalti	šalu	šalau
tekti	tenka	teko	irti	yru	irau
kristi	krintu	kritau	biurti	biūru	biurau
snigti	sninga	snigo	driksti	drysku	driskau
busti	bundu	budeau	lyti	lyja	lijo
lipti	limpu	lipau	žuti	žuvu	žuvau

Časování prezenteru se neliší od tř. 1.

6.1.7 Třída 4

Présentní kmen má navíc sufix n; osobní koncovky 1. V préteritu sloves této třídy dochází většinou k dloužení kořenové samohlásky; osobní koncovky 4. Příklady:

kauti	kaunu	koviau
piauti	piaunu	pioviau

V některých nářečích a ve starším spisovném j. mají tato slovesa prezens tř. 1a: kauju, piaju apod.

Dvě slovesa této třídy nedlouží v préteritu kořenovou samohlásku:

auti	aunu	aviau (4)
gauti	gaunu	gavaau (3)

Časování prézantu se neliší od tř. 1.

6.1.8 Třída 5

Prézentrní kmen má navíc sufix st; osobní koncovky 1. V kontaktu s koncovou souhláskou kořene dochází k alternacím:

t,d + st > st; š + st > št; šk + st > kšt; Vnt,Vnd + st > Vst; ž + st > žt. Kmen préterita (os. koncovky 3) se neliší od infinitivního kmene.

a) Prézentrní kmen má stejný vokalismus jako kmen inf.(pt.):

alkti	alkstu	alkau	brékšti	brékštu	breškau
dingti	dingstu	dingau	pažinti	pažistu	pažinau
temti	temsta	temo	grížti	grížtu	grížau
žysti	žystu	žydaeu	gimti	gimstu	gimiau [4]
skěsti	skěstu	skendau	mirti	mirštu	miriau [4]

b) V prézentrním kmeni se dlouží kořenová samohláska (a > ä, e > ø, i > y, u > ü):

gesti	gëstu	gesau
dužti	düžtu	dužau
gristi	grystu	grisau

Časování se neliší od tř. 1.

6.1.9 Třída 6

Infinitivní a préteritální kmen jsou rozšířeny o sufix é.

Prézens nemá žádný příznak, časuje se však s osobními koncovkami série 2. Préteritum má koncovky série 3. Příklady:

galéti	galiu	galéjau	turéti	turiu	turéjau
myléti	myliu	myléjau	linkséti	linksiu	linkséjau
sédéti	sédžiu	sédéjau			

Ukázky časování prézantu tř. 6 (k přízvuku srov. § 6.1.24):

Inf.	myléti	galéti	sédéti	turéti
Ps.1.sg.	mýliu	galiù	sédžiu	turiù
2.sg.	mýli	gali	sédi	turi

3.	mýli	gāli	sédi	túri
1.pl.	mýlime	gālime	sédime	túrime
2.pl.	mýlite	gālite	sédite	túrite

6.1.10 Třída 7

Infinitivní kmen je rozšířen o sufixy o (a) nebo y (b), prézens nemá žádný příznak, časuje se však s osobními koncovkami série 3.

a) Infinitivní a préteritální kmen jsou rozšířeny o sufix o; préteritum má os. koncovky série 3. Příklady:

bijoti	bijau	bijojau	žinoti	žinau	žinojau
ieškoti	ieškau	ieškojau	šypsoti	šypsau	šypsojau

b) Infinitivní kmen je rozšířen o sufix y. Préteritum nemá žádný sufix a časuje se s os. koncovkami série 4. Příklady:

ganyti	ganau	ganiau	gydyti	gydau	gydžiau
laikyti	laikau	laikiau	tvarstyti	tvarstau	tvarsčiau
statyti	statau	stačiau			

Ukázky časování prezantu tř. 7:

Inf.	žinóti	ieškóti	ganýti	gýdyti
Ps.1.sg.	žinaū	ieškau	ganaū	gýdau
2.sg.	žinaī	ieškai	ganaī	gýdai
3.	žino	ieško	gāno	gýdo
1.pl.	žinome	ieškome	gāneme	gýdome
2.pl.	žinote	ieškote	gānote	gýdote

6.1.11 Atematická konjugace. Nepravidelná slovesa

V atematické konjugaci se osobní přípony připojují přímo ke slovesnému kořeni (bez spojovacích vokálů a, i, o, é). Osobní přípony atematické konjugace se v 1.sg., 2.sg. a 3. liší od přípon, jež byly uvedeny v tabulce v § 6.1.1:

- 1.sg. -mi
- 2.sg. -si
- 3. -t(i)

Ve starých litevských textech a v nářečích se vyskytuje poměrně značný počet atematických slovesných forem. Jde zejména o formy velmi frekventovaných sloves būti, eiti, ésti, duoti a dēti:

1.sg.	esmi	eimi	ēmi	duomi	demi
2.sg.	esi	eisi	ēsi	duosi	
3.	est(i)	eiti	ēst(i)	duost(i)	dest(i)
1.pl.	esme	eime	ēme	duome	deme
2.pl.	este	eite	ēste	duoste	

Ale i jiná slovesa se ve starší době časovala atematicky:
liekmi atd. (likti), giemi atd. (giedoti), miegmi atd.
(miegoti), raumi atd. (raudoti), sergmi atd. (sergēti) aj.

6.1.11.1 V současném spis. jazyce se všechna tato slovesa - až na několik dále uvedených forem - časují tematicky, ovšem s jistými zvláštnostmi tvoření ps. a pt. kmene:

Inf.	būti	eǐti	dúoti	děti
1.sg.	esù	einù	dúodu	dedù
2.sg.	esi	eini	dúodi	dedi
3.	yrà (!)	eína	dúoda	děda
1.pl.	ēsame	eíname	dúodame	dědame
2.pl.	ēsate	eíname	dúodate	dědate
Pt.	buvaū (3)	ējaū (3)	daviaū (4)	dějau (3)

Sloveso ēsti se v současném j. časuje zcela pravidelně (ēdu, ēdžiau - tř. 1b). Sloveso būti má paralelní prezrentní tvary od kořene bū-: būvù (būnù), būvì (būni), būva (būna) atd.

Z atematické konjugace se v současném spis.j. drží ještě několik tvarů 3.osoby: ēsti (vedle yrà, ale jen jako verbum existentiae), sniěgti (inf. snigti), kósti (kósēti), niěžti (niežēti) a peřšti (peršēti).

6.1.12 Významové rozdíly mezi prezrentními třídami.

Slovesná derivace

Rozdíly ve tvoření prezrentního kmene (a ostatních kmenů) jsou spjaty s více nebo méně výraznými rozdíly sémantickými:

- 1.tř. - většinou prostá tranzitiva
- 2.tř. - zpravidla tranzitiva (zčasti kauzativa)
- 3.,5.tř. - zpravidla intranzitiva, často s inkohativním významem (změna stavu)
- 6.tř. - slovesa označující stav (stativa)
- 7.tř. - většinou iterativa nebo kauzativa

6.1.12.1 Od jednoho kořene se nezřídka tvoří dvojice (příp. i trojice) sloves lišících se co do tranzitivnosti, vidu (v širším smyslu) apod.:

tinku, tiki (3) "hodit se" - tiekiu, tiekti (2) "připravit"
švinta, švisti (3) "svítat" - šviečiu, šviesti (2) "svítit"
- švitu, švitēti (lf) "zářit" - švaitau, švaityti (7) "ozářovat"
kylu, kilti (3) "zvedat se" - keliu, kelti (2) "zvedat"
žūvu, žūti (3) "zahynout" - žudau, žudyti (7) "zabít"
virstu, virsti (5) "převrhnout se" - verčiu, versti (2)
"otočit, obrátit", vartau, vartyti (7) "obracet, převracet"
Linkstu, linkti (5) "ohnout se" - lenkiu, lenkti (2) "ohnout"
- lankstau, lankstyti (7) "ohýbat"
moku, mokēti (lf) "umět" - mokau, mokyti (7) "učit"
gul(i)u, gulti (1,2) "položit se" - guliu, gulēti (6) "ležet"
stoju, stoti (1) "postavit se" - stoviu, stovēti (6) "stát"
- statau, statyti (7) "stavět"
lieku, likti (1) "zůstávat" - laikau, laikyti (7) "držet"
lekiu, lēkti (2) "letět" - lakstau, lakstyti (7) "poletovat"
gimstu, gimti "rodit se" - gimdau, gimdyti "rodit" (7)

Ve většině takovýchto případů jde o rovnocenné primární útvary; pouze slovesa 7.třídy na -dyti (kauzativa) a -styti (iterativa) bývají klasifikována jako odvozeniny od primárních sloves. To platí také o slovesech 6.tř. na -sēti a 7.tř. na -sotí odvozených od zvukomalebných citoslovci (těmi litevština opívá!): žvilgsēti "pokukovat" (žvilgt! "kuk!"), žiopsoti "civět s otevřenými ústy" (žiopt - citoslovce označující náhlé otevření úst) apod.

6.1.12.2 Vlastní odvozená (sekundární) slovesa představují neobyčejně početnou skupinu odvozenin od jmenných i slovesných základů se slabičným derivačním sufiksem (S_d). Tento kmen je obsažen ve všech tvarech (není tedy rozdíl mezi kmény inf., ps. a pt.) a časuje se jako primární sloveso tř. Ia: prezens má osobní koncovky série 1, préteritum os. koncovky 3 (většinou s vkladným j). Pouze u odvozených sloves s kmenovým é se vedle prezantu s koncovkami série 1 objevují i tvary s koncovkami série 2 (3.os.: -éja nebo -i atd.).

Nejdůležitější sufixy odvozených sloves jsou tyto:

-uo- (-uoti, -uoju, -avau!)

dainuoti (daina), baltuoti (baltas), sapnuoti (sapnas),
reformuoti (reforma), koncertuoti (koncertas); krituoti
(kristi), verkuoti (verkti)

-au- (-auju, -auti, -avau)

grybauti (grybas), keliauti (kelias), tarnauti (tarnas);
rēkauti (rēkti)

-o- (-oti, -oju, -ojau)

dovanoti (dovana), kovoti (kova), galvoti (galva), pasakoti
(pasaka); bēgioti (bēgti), rankioti (rinkti), nešioti (nešti)

-ē- (-ēti, -ēju, -ējau)

akmenēti (akmuo), didēti (didis), su-mažēti (mažas);
pa-nesēti (nesti)

-dē- (-dēti, -dēju nebo -džiu, -dējau)

merdēti (mirti), skeldēti (skilti)

-telē-, -terē- (odvozeniny od sloves nebo od zvukomalebných
citoslovci, označující zcela kratičký děj)

lukteleti (laukti), dunksterēti (dunkst)

-inē- (inēti, -inēju, -inējau)

bēginēti (bēgti), mušinēti (mušti), skraidinēti (skristi)

-y- (-yti, -iju, -ijau)

dalyti (dalys), kirmysi (kirmis), akyti (akis)

Tyto sufixy mají ovšem ještě řadu dalších variant (se začáteční souhláskou, příp. dvojslabičné podoby): -uliuo-, -uriuo
-čio-, -lio-, -(s)no-, -ly-, -ny- apod. Odvozeniny od slovesných kořenů tvořené výše uvedenými i těmito sufixy mají většinou charakter iterativ, označujících děj často opakován, vykonávaný po částech, váhavě, s malým úsilím apod. -

Zvláštní skupinu tvoří četná slovesa odvozená sufixem -in- (-din-); slovesa s -in- jsou z časti denominativa, z časti kauzativa, slovesa s -din- tzv. faktitiva ("způsobovat, aby někdo vykonával nějakou činnost"):

-in- (-inti, -inu, -ineu)

ilginti (ilgas), pa-didinti (didis); maitinti (misti),
budinti (busti), auginti (augti)

-din- (-dinti, -dinu, -dinau)
pa-siūdinti (siuti), pa-statydinti (statyti)

6.1.12.3 Ukázky časování odvozených sloves (k přízvuku srov. § 6.1.24)

Inf.	dainúoti	keliáuti	kovóti	dalyti	maitinti
Ps.1.sg.	dainúoju	keliáuju	kovóju	dalijù	maitinù
2.sg.	dainúoji	keliáuji	kovóji	dalijì	maitini
3.	dainúoja	keliáuja	kovója	dalija	maitina
1.pl.	dainúojame	keliáujame	kovójame	dalijame	maitiname
2.pl.	dainúojate	keliáujate	kovójate	dalijate	maitinate
Pt.1.sg.	dainavaū	keliavaū	kovójau	dalijaū	maitinaū
2.sg.	dainavaī	keliavaī	kovójai	dalijai	maitinaī
3.	daināvo	keliāvo	kovójo	dalijo	maitino
1.pl.	daināvome	keliāvome	kovójome	dalijome	maitinome
2.pl.	daināvote	keliāvote	kovójote	dalijote	maitinote

6.1.13 Préteritum

Litvinské préteritum označuje minulý děj nedokonavý i dokonavý (§ 6.1). Tvoří se dvěma způsoby: pomocí sufiksu o a ē, jež fúzí s osobními příponami dávají osobní koncovky sérií 3 a 4 (rozdíl mezi oběma préterity je nejlépe patrný ve 3. osobě, jež představuje z diachronického hlediska holý kmen). Distribuce obou typů préterita souvisí do značné míry s významovými rozdíly mezi prezervativními třídami (§ 6.1.12): intranzitivní slovesa třídy 3,5,6 tvoří o-préteritum, tranzitivní slovesa třídy 2 ē-préteritum (složitější jsou poměry u sloves 1.třídy: některá tranzitiva tvoří o-préteritum, jiná ē-préteritum, intranzitiva však tvoří téměř výhradně o-pt.).

Ukázky časování préterita (k přízvuku srov. § 6.1.24):

	(o)	(o)	(o)	(ē)	(ē)
1.sg.	áugau	sukaū	mylējau	kéliau	mečiaū
2.sg.	áugai	sukaī	mylējai	kélei	meteī
3.	áugo	súko	mylējo	kélē	mětē
1.pl.	áugome	sükome	mylējome	kélēme	mětēme
2.pl.	áugote	sükote	mylējote	kélēte	mětēte

6.1.14 F u t u r u m

Futurum se tvorí od infinitivního kmene osobními koncovkami série 5. V kontaktu těchto koncovek s kódou kořene dochází k alternacím: t,d + s > s, š,ž + s > š, kš + s > kš, sk,zg + s > ke, šk + s > kš. Kořenové y a ú s akútovou intonací se v 3. osobě kráti. Ukázky časování (k přízvuku srov. § 6.1.24):

1.sg.	dègsiu	léisiu	mùšiu	žúsiu	galésiu	búsiu
2.sg.	dègsi	léisi	mùši	žúsi	galési	búsi
3.	dègs	lēis	mùš	žùs	galé̄s	bùs
1.pl.	dègsime	léisime	mùšime	žúsimē	galé̄simē	búsimē
2.pl.	dègsite	léisite	mùšite	žúsite	galé̄site	búsite

6.1.15 I m p e r f e k t u m

Litvaské imperfektum označuje minulý děj opětovaný. Tvoří se od infinitivního kmene osobními koncovkami série 8. Koncová souhláska kořene má před d těchto koncovek stejnou podobu jako v infinitivu. Ukázky časování (k přízvuku srov. § 6.1.24):

1.sg.	běgdavau	léisdavau	rašýdavau
2.sg.	běgdavai	léisdavai	rašýdavai
3.	běgdavo	léisdavo	rašýdavo
1.pl.	běgdavome	léisdavome	rašýdavome
2.pl.	běgdavote	léisdavote	rašýdavote

6.1.16 I m p e r a t i v

Imperativ (2.sg., 1.pl., 2.pl.) se tvoří od infinitivního kmene osobními koncovkami série 6. Koncová souhláska kořene podléhá před k imperativních koncovek stejným alternacím jako v infinitivu (§ 6.1.3); kořenové k,g se vypouští. Ukázky časování (k přízvuku srov. § 6.1.24):

	áugti	mèsti	mylěti	rašýti	búti
2.sg.	áuk	mèsk	mylěk	rašýk	búk
1.pl.	áukime	mèskime	mylěkime	rašýkime	búkime
2.pl.	áukite	mèskite	mylěkite	rašýkite	búkite

Jako 3.os. imperativu funguje tzv. permissiv (někdy zvaný též optativ). Tvoří se třemi způsoby: a) Spojením částice tegù(1) s formou 3.os. prezantu. b) Přidáním prefixu te-

k formě 3.os. prémantu. c) Prefixem te- a koncovkou -ie, jež nahradí -a (-i) 3.osoby prémantu sloves tříd 1-6; u sloves 7. třídy se -o nahradí koncovkou -ai. Ukázky (koncovka -ie je u primárních sloves vždy přízvučná):

tegù(l) běga, teběga, teběgiě
tegù(l) něša, teněša, tenešiě
tegù(l) sědi, tesědi, tesědiě
tegù(l) rāšo, terāšo, terāšai

6.1.17 Kondicionál

Kondicionál (konjunktiv) se tvoří od infinitivního kmene osobními koncovkami série 7. Koncová souhláska kořene podléhá před t (č) kondicionálních koncovek stejným alternacím jako v infinitivu (§ 6.1.3). Ukázky časování (k přízvuku srov. § 6.1.24):

1.sg.	děgčiau	léisčiau	mylěčiau	būčiau
2.sg.	děgtum	léistum	mylětum	bútum
3.	děgtu	léistu	mylětu	bütu
1.pl.	děgtume	léistume	mylětume	bütume
2.pl.	děgtute	léistute	mylětute	bütute

V nářečích a ve starším spisovném jazyce (a sporadicky i v současném spis. jazyce) se vyskytuje řada dalších podob kondicionálních koncovek:

1.sg.	<u>-čia</u> , <u>-tau</u>
2.sg.	<u>-tumi</u> , <u>-tumei</u> , <u>-tumbei</u>
1.pl.	<u>-tumime</u> , <u>-tuměme</u> , <u>-tumbime</u>
2.pl.	<u>-tumite</u> , <u>-tuměte</u> , <u>-tumbite</u>

6.1.18 Reflexívum

Vedle jednoduchého aktiva má litevština ještě jednoduché reflexívum (k pasívu srov. § 6.1.22). Kromě vlastního reflexívního významu (katė laižosi "kočka se olizuje") mají tvary lit. reflexíva význam mediální (nusipirkau knyga "koupil jsem si knihu", nusiprausti veida "umyt si obličeji") a reciproční (veikai mušasi "chlapci se bijí"), jen výjimečně však význam pasívní (na rozdíl od češtiny a ruštiny!). Jsou též reflexíva tantum: džiaugtis "radovat se", gēdētis "stydět se" apod. Reflexívum se tvoří od nesložených sloves (tj. sloves bez

předpony) aglutinací zvratného zájmena si (samostatně se toto zájmeno už nevyskytuje!). Osobní koncovky mají ve spojení s tímto přídavkem většinou plnější podobu (s diftongem, dlouhou samohláskou – § 1.4.4):

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.sg.	uosi	iuosi	ausi	iausi	siuosi		čiausi	davausi
2.sg.	iesi	iesi	aisi	eisi	siesi	kis	tumeisi	daveaisi
3.	asi	isi	osi	ēsi	sis		tysi	davosi
1.pl.	amēs	imēs	omēs	ēmēs	simēs	kimēs	tumēs	davomēs
2.pl.	atēs	itēs	otēs	ētēs	sitēs	kitēs	tutēs	davotēs

(koncové -i má tendenci k apokopě)

Duál: 1.du. -vos, 2.du. -tos

Atematická konjugace: 1.sg. -mies, 2.sg. -sies, 3. -tis

Infinitiv: -tis

6.1.18.1 Ukázky časování reflexíva:

Inf. sùktis

	ps.	prét.	fut.	imper.	kond.
1.sg.	sukúosi	sukaūsi	sùksiuosi		sùkčiausi
2.sg.	sukíesi	sukaīsi	sùksiesi	sùkis	sùktumeisi
3.	sùkasi	sùkosi	sùksis		sùktysi
1.pl.	sùkamēs	sùkomēs	sùksimēs	sùkimēs	sùktumēs
2.pl.	sùkatēs	sùkotēs	sùksitēs	sùkitēs	sùktutēs

Inf.	stebétis	skystis	gìrtis
imperf.	ps.	pt.	fut.
1.sg.	stebiúosi	skùndžiausi	gìrsiuosi
2.sg.	stebíesi	skùndeisi	gìrsies(i)
3.	stěbisi	skùndësi	gìřsis
1.pl.	stěbimēs	skùndémēs	gìrsimēs
2.pl.	stěbitēs	skùndetēs	gìrsitēs

U složených sloves (s předponou – § 6.1.23) se zvratné zájmeno vkládá mezi předponu a slovesný základ: pasimèsti (pasimètu, pasimečiau), susirinkti (susirenku, susirinkau), besidžiaugti (džiaugtis) apod.

6.1.19 Infinitiv, supinum

Vedle už popsané základní slovesné formy - infinitivu (I) s koncovkou -ti (i se v hovorovém jazyce často apokopuje a tato forma proniká i do spisovného jazyka) - má litevština ještě tzv. infinitiv II. Tvoří se (ale jen od nesložených sloves) sufixem -te (resp. -tinai) od infinitivního kmene a užívá se pouze ve spojení s jinými tvary téhož slovesa. Toto spojení slouží ke zdůraznění děje (ve srovnání s jiným dějem), jeho intenzity apod.: jis bēgte bēgo "běžel (co mu nohy stačily)". - Ve starším spis. jazyce a v nářečích je dále supinum, tvořené sufixem -tu od infinitivního kmene. Objevuje se (místo infinitivu) ve spojení s tvary sloves označujících pohyb (v širším smyslu), výzvu k pohybu apod.: jis ējo artu "šel orat", siuntē virus artu "poslal muže orat" apod.

6.1.20 Participia

Litevština má složitý systém participií: pět aktivních a čtyři pasívní. K užívání participií srov. §§ 7.6.2n.

6.1.20.1 Participium prez. akt. se tvoří od prázdného kmene sloves všech tříd kromě tř. 6 koncovkami -as (m.), -anti (f.), od sloves 6. tř. koncovkami -is (m.), -inti (f.):

- augas, auganti (augti, augu)
- renkas, renkanti (rinkti, renku)
- leidžias, leidžianti (leisti, leidžiu)
- krintas, krintanti (kristi, krintu)
- ganas, gananti (ganyti, ganau)
- mylis, mylinti (mylēti, myliu)

K deklinaci a akcentuaci srov. § 3.1.6.

6.1.20.2 Participium préterita akt. se tvoří od kmene préterita koncovkami -es (m.), -usi (f.). U sloves tř. 7b se souhláska před u palatalizuje. Ukázky:

- sukes, sukusi (sukti, suku, sukau)
- pirkes, pirkusi (pirkti, perku, pirkau)
- kalbējes, kalbējusi (kalbēti, kalbu, kalbējau)
- kūres, kūrusi (kurti, kuriu, kūriau)
- mates, mačiusi (matyti, matau, mačiau)

K deklinaci a akcentuaci srov. § 3.1.6.

6.1.20.3 Participium futura akt. se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -sięs (m.), -sianti (f.). K alternacím na švu kmene a koncovky srov. § 6.1.14. Ukázky:

degsięs, degsianti (degti, degu)
leisięs, leisianti (leisti, leidžiu)
galēsięs, galēsianti (galēti, galiu)

Skloňuje se jako participium prez.akt.; přízvuk je pevný (jako v infinitivu).

6.1.20.4 Participium imperfekta (akt.) se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -davęs (m.), -davusi (f.):

bēgdavęs, bēgdavusi (bēgti, bēgu)
leisdavęs, leisdavusi (leisti, leidžiu)
rašydadavęs, rašydadavusi (rašyti, rašau)

Skloňuje se jako participium préterita akt.; přízvuk je pevný (jako v infinitivu).

6.1.20.5 Participium prénytu akt. II (poloparticipium) se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -damas (m.), -dama (f.). Koncová souhláska kmene podléhá stejným alternacím jako v infinitivu. Ukázky:

sukdamas, sukdamna (sukti, suku)
krisdamas, krisdama (kristi, krintu)
mylēdamas, mylēdama (mylēti, myliu)

Poloparticipium se neskloňuje (má jen nominativní formy sg. a pl.: sukdami, sukdamos atd.); sg.m. a pl.f. se co do přízvuku shodují s infinitivem, tvary sg.f. a pl.m. sloves s nerozšířeným infinitivním kmenem však akcentují koncovky.

6.1.20.6 Participium prénytu pas. se tvoří od prénytního kmene tříd 1-5 koncovkami -emas (m.), -ema (f.), u sloves 6.třídy koncovkami -imas, -ima, u sloves 7.třídy koncovkami -omas, -oma:

sukamas, sukama (sukti, suku)
perkamas, perkama (pirkti, perku)
randamas, randama (rasti, randu)
ariamas, ariama (arti, ariu)
mylimas, mylima (mylēti, myliu)

žinomas, žinoma (žinoti, žinau)

matomas, matoma (matyti, matau)

Skloňuje se jako adjektivum třídy adj.I. Participia prez.pas. sloves třídy 7 a všech odvozených sloves mají pevný přízvuk (A 1) na stejné slabice jako v 3.os. prez.; participia ostatních sloves patří do tř. A 3. Pro slovesa s předponou platí zvláštní pravidla.

6.1.20.7 Participium préterita pas. se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -tas (m.), -ta (f.). Koncová souhláska kmene podléhá stejným alternacím jako v infinitivu. Příklady:

degtas, degta (degti, degu)

mestas, mesta (mesti, metu)

rašytas, rašyta (rašyti, rašau)

Skloňuje se jako adjektivum tř. adj.I. Participia sloves s rozšířeným infinitivním kmenem a všech odvozených sloves mají pevný přízvuk (A 1) na stejné slabice jako v infinitivu; participia ostatních sloves mají pohyblivý přízvuk (A 3 nebo A 4).

6.1.20.8 Participium futura pas. se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -simas (m.), -sima (f.). K alternacím na švu kmene a koncovky srov. § 6.1.14. Ukázky:

degsimas, degsima (degti, degu)

mesimas, mesima (mesti, metu)

rašysimas, rašysima (rašyti, rašau)

Skloňuje se jako adjektivum tř. adj.I; A 1 nebo A 3. Vyskytuje se zřídka; běžné je pouze participium fut.pas. od būti : būsimas, būsima "budoucí".

6.1.20.9 Gerundivum (participium necessitatis) se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -tinas (m.), -tina (f.). Koncová souhláska kmene podléhá stejným alternacím jako v infinitivu. Ukázky:

suktinas, suktina (sukti, suku)

vestinas, vestina (vesti, vedu)

rašytinas, rašytina (rašyti, rašau)

Skloňuje se jako adjektivum tř. adj.I; akcentuace se řídí podobnými pravidly jako u participia prét.pas. (A 1 nebo A 3).

K vazbě srov. § 7.4.1.

6.1.20.10 Reflexívni formy aktivních participií (participia reflexívnych sloves) se tvoří - u nesložených sloves - aglutinací zvratného zájmeno v podobách -is, -s, -si. Děje se tak zpravidla jen v nominativech sg. a pl.: sukasis (nom. sg.m.), sukantis (nom.sg.f.), sukasi (nom.pl.m.), sukančiosi (nom.pl.f.). V ostatních pádech se většinou zvratné zájmeno prostě vynechává. O participiích složených sloves platí totéž co o jejich finitních formách (§ 6.1.18.1).

6.1.21 A b s o l u t i v a

Vedle skloňovaných aktivních participií užívá litevština velmi hojně (§§ 7.6.3, 7.6.3.1) jejich neohebných forem - tzv. absolutiv (gerundií).

Absolutivum prezantu se tvoří od prezentního kmene sufixem -ant (resp. -int): augant, leidžiant, krintant, ganant, mylint (srov. výklad o participiu prez.akt. v § 6.1.20.1).

Absolutivum préterita se tvoří od kmene préterita sufixem -us (srov. výklad o participiu préterita akt. v § 6.1.20.2): sukus, kalbējus, gavus, mačius.apod.

Absolutivum futura se tvoří od infinitivního kmene sufixem -siant: degsiant, leisiant, galēsiant apod.

Absolutivum imperfekta se tvoří od infinitivního kmene sufixem -davus: bēgdavus, rašydavus apod.

Absolutiva nesložených reflexívnych sloves aglutinují reflexívni zájmeno v podobě -is : sukantis, sukusis, suksiantis, sukdavusis apod.

6.1.22 O p i s n é formy

Podobně jako jiné novoindoevropské jazyky vytváří i litevština opisné formy slovesa spojováním participií s tvary slovesa "býti". Vzhledem k tomu, že v litevštině jsou plně živé formy jednoduchého préterita a futura, není žádná z aktivních forem tohoto druhu plně paradigmatisována (na rozdíl od jazyků slovanských, germánských aj.). Proto se také gramatiky litevštiny v údajích o těchto formách značně rozcházejí. Nejdůležitější z aktivních opisných forem tvořených spojováním finitních tvarů slovesa būti s participiem préterita akt. jsou tyto:

perfektum	<u>esu rašęs (rašiusi)</u>
plusquamperfektum	<u>buvau rašęs (rašiusi)</u>
futurum exactum	<u>būsiu rašęs (rašiusi)</u>
kondicionál prét.	<u>būčiau rašęs (rašiusi)</u>
(participium se mění co do rodu a čísla)	,

Tyto opisné formy zpravidla označují stav vyplývající z ukončeného děje: "mám napsán [dopis], měl jsem [již] napsán [dopis], až budu mít napsán [dopis]" apod. Vedle těchto "dokonavých" opisných forem slovesa uvádějí některé gramatiky opisné formy "inkohativní", tvořené spojením tvarů slovesa būti s participiem prez.akt. rozšířeným o prefix be-: buvau beišeinas "právě (už) jsem odcházel", būsiu bedirbas "budu už pracovat" apod.

6.1.22.1 Opisné p a s i v u m se tvoří spojováním různých časů a způsobů slovesa būti s pasivním participiem prezenta nebo préterita. Formy s part.ps. označují pasivní děj nedokonavý, formy s part.pt. pasivní děj dokonavý, příp. stav z něho vyplývající.

prézens	<u>esu nešamas (a), esu atneštas (a)</u>
préteritum	<u>buvau nešamas (a), buvau atneštas (a)</u>
futurum	<u>būsiu nešamas (a), būsiu atneštas (a)</u>
imperfektum	<u>būdavau nešamas (a), būdavau atneštas (a)</u>
kondicionál	<u>būčiau nešamas (a), būčiau atneštas (a)</u> (v 3.osobě se pomocné sloveso často vynechává)
infinitiv	<u>nešamam (atneštam) būti (§ 2.1.1.2)</u>

6.1.23 Slovesné p r e f i x y

Prefixy hrají u litevského slovesa velmi důležitou úlohu. Většina slovesných prefixů představuje více nebo méně modifikované podoby předložek (§§ 2.1.ln.; slovesa s těmito prefixy jsou vlastně složeniny předložky se slovesem):

ap(i)- "okolo, o", at(i)- "k, zpět, znova, od", i- "do, v", iš- "z", nu- "s, od", pa- "po", par- "zpět, domů", per- "přes", pra- "pro, vy-", pri- "k, u, při", su- "s", už- "na, nad".

Většinou mění tyto předpony význam slovesa, v některých případech však také jeho vid (perfektivizuje); to platí zejména o předponě pa-.

6.1.23.1 Druhou skupinu tvoří předpony-částice:
be- "ještě" (srov. §§ 6.1.22, 7.6.2), nebe- "už ne", te-
"jen, teprve" (srov. § 6.1.16), tebe- "stále ještě",
ne- "ne-".

Jak už bylo uvedeno v § 6.1.18.1, vstupuje u sloves s prefiksem zvratné zájmeno si mezi prefix a slovesný kořen (stává se tak rovněž prefixem). Prefixy se kladou v tomto pořadí:
1. záporka ne-, 2. prefixy-částice, 3. prefixy-předložky,
4. zvratné zájmeno si.

6.1.24 Akcentuace slovesných forem

Stejně jako ve jmenné flexi rozlišují se také v litevské slovesné flexi paradigmata s pohyblivým a pevným přízvukem. Směrodatná je i zde "intonace" kořenové slabiky: paragonia s akútovou kořenovou (kmenovou) slabikou má pevný přízvuk, paragonia s cirkumflexovou nebo krátkou kořenovou (kmenovou) slabikou pohyblivý přízvuk. V paradigmatech s pohyblivým přízvukem přechází slovní přízvuk v 1.sg. a 2.sg. na osobní koncovku. Pro nesložená primární slovesa s pohyblivým přízvukem platí tato obecná schemata:

os.koncovky (série)	1,2 (refl.)	3,4
1.sg., 2.sg.	— ~ (— ‘)	— ~
3.	~ —	~ —
1.pl., 2.pl.	~ — —	~ — —

(viz ukázky flexe prezantu a préterita v §§ 6.1.4, 6.1.13, 6.1.18.1)

Pohyb přízvuku může být doprovázen alternací a ~ ā, ee ~ ēē (§ 1.1.6.1).

Odvozená slovesa mají většinou pevný přízvuk buď na kořenové slabice, nebo na derivačním sufiku. Pohyblivý přízvuk mají pouze slovesa s přízvučnými sufiksy uo, au (jen v préteritu) a in (v prezantu a préteritu). Viz ukázky v § 6.1.12.3).

6.1.24.1 Osobní koncovky sérií 4-8 nikdy nenesou přízvuk: futurum, imperfektum, kondicionál a imperativ mají pevný přízvuk a shodují se co do místa a povahy přízvuku s infinitivem! Jedinou výjimku tu tvoří forma 3.osoby futura, kde u většiny sloves s akútovou kořenovou nebo sufiksovou slabikou

dochází k metatonii (§ 1.1.6.3) nebo ke krácení (‘>~, ý, ū > į, ū). Viz ukázky flexe futura v § 6.1.14.

Infinitiv nikdy neakcentuje sufix -ti: nositelem přízvuku je buď kořen, nebo rozšiřovací sufixy ē, o, y.

Pro ostatní jmenné tvary slovesa platí obecné pravidlo: základní poloha a povaha přízvuku je stejná jako v infinitivu nebo ve výchozím paradigmatu (tj. v 3.osobě prázdného nebo préterita). Některá slovesa uchovávají toto místo v celé deklinaci participia (A 1), jiná je mění (A 3, resp. A 4). Srov. §§ 3.1.6, 6.1.19n.

6.1.24.2 Tato zdánlivě jednoduchá situace je komplikována dvěma skutečnostmi: 1. Intonace kořenové slabiky často podléhá metatonii (v infinitivu může být jiná než v prázdném apod.). 2. U některých složených sloves přechází přízvuk na předponu.

Z hlediska akcentuační výstavby paradigmatu lze rozdělit litovská slovesa na tyto základní skupiny a podskupiny (malé podskupiny a výjimky zde neuvádíme):

6.1.24.3 (1) Slovesa s pevným přízvukem v celém paradigmatu.

a) primární slovesa s akútovou kořenovou slabikou, např.

áugti áugu áugau

b) většina odvozených sloves, např.

dovenóti dovanóju dovanójau

c) slovesa tříd 7a,b s akútovou kořenovou slabikou, např.

sáugoti sáugau sáugojau
tráukyti tráukau tráukiau

d) slovesa (s rozšířeným infinitivním kmenem) tříd 1f, 1g, 2f, 6 s akútovou kořenovou slabikou mají v prázdném přízvuk na této slabice, v ostatních tvarech však na (infinitivním) sufixu:

mokéti móku mokéjau
myléti myliu myléjau

6.1.24.4 (2) Slovesa s pohyblivým přízvukem v celém paradigmatu

a) všechny tři kmeny mají shodnou intonaci (cirkumflex nebo gravis):

sùkti	sukù (sùka)	sukaũ (sùko)	la
piřkti	perkù (peřka)	pirkaũ (piřko)	1c
rēmti	remiù (rēmia)	rēmiaũ (rēmē)	2e
sil̄pti	silpstù (sil̄psta)	silpaũ (sil̄po)	5

Sem patří též odvozená slovesa se sufíxem in:

maitinti maitinù (maitina) maitinaũ (maitino)

- b) Infinitivní kmen má gravis nebo akút, prézentrní a préteritální kmen cirkumflex kořenové slabiky:

dègti	degù (dēga)	degiaũ (dēgē)	1b
mál̄ti	malù (mäl̄a)	maliaũ (mäl̄ē)	1b
tèkti	tenkù (teňka)	tekaũ (tēko)	3
šál̄ti	šelù (šäla)	šalaũ (šälo)	3

- c) V infinitivním kmeni má kořenová slabika jakoukoli intonaci, v prézantu má cirkumflex, v préteritu gravis:

giñti	genù (gēna)	giniaũ (ginē)	1d
kriñti	krintù (kriñta)	kritaũ (krito)	3
kìlti	kylù (kýla)	kilaũ (kilo)	3

- d) Slovesa třídy 7b s kořenovou slabikou cirkumflexovou mají v infinitivu přízvuk (akút) na rozšiřovacím sufíxu y:

ganýti ganaũ (gāno) ganiaũ (gānē)

6.1.24.5 (3) Slovesa s částečně pohyblivým přízvukem

- a) V prézantu je přízvuk pohyblivý, v préteritu pevný. Kořenová slabika má v infinitivu a préteritu akút, v prézantu cirkumflex nebo gravis:

kélti	keliù (kélia)	kéliau (kélē)	2e
pínti	pinù (pína)	pýniau (pýnē)	1e

- b) Slovesa tříd 1f, 2f, 6, 7a s přízvukem (') na rozšiřovacím sufíxu a cirkumflexovou (krátkou) kořenovou slabikou mají v prézantu pohyblivý přízvuk, v préteritu pevný přízvuk:

kalbéti	kalbù (kal̄ba)	kalbějau (kalbějo)	
tikéti	tikiù (tiki)	tikéjau (tikéjo)	
bijóti	bijaũ (bijo)	bijójau (bijójo)	

c) V prézantu je přízvuk pevný, v préteritu pohyblivý. Kořenová slabika má v infinitivu a prézantu akút, v préteritu cirkumflex nebo gravis:

gáuti	gáunu (gáuna)	gavaū (gāvo)
dúoti	dúodu (dúoda)	daviaū (dāvē)
gímti	gímstu (gímsta)	gimiaū (gímē)

6.1.24.6 O akcentuaci složených (prefigovaných) sloves platí tato základní pravidla (výjimky neuvádíme!):

Předpona pér- je vždy přízvučná (stahuje na sebe přízvuk u všech sloves a v celém paradigmatu). Ostatní předpony (předložky i částice) stahují přízvuk u některých sloves, ale jen v prézantu a préteritu (příp. jen v jednom z obou časů). U reflexívnych tvarů složených sloves - pokud stahují přízvuk - se přízvuk posunuje na zvratné zájmeno (-si-); výjimku tvoří složeniny s pér-. Slovesa s akútovou kořenovou slabikou a všechna odvozená slovesa uchovávají při prefixaci (ve složeninách) původní přízvuk; výjimku tvoří složeniny s pér-. Totéž platí o slovesech prézrentních tříd 1g, 3, 5 a 6. Co se týká ostatních tříd, platí zhruba toto:

1a - zpravidla neposunují přízvuk

1b - posunují přízvuk na předponu v prézantu i préteritu:

užděgti	ùždegu (degù)	ùždegiau (degiaū)
atněsti	àtnešu (nešù)	àtnešiau (nešiaū)
užmùsti	ùžmušu (mušù)	ùžmušiau (mušiaū)

1c - posunují přízvuk, ale jen v prézantu:

nukiřpti	nùkerpu (kerpù)	nukirpaū
nupiňti	nùpinu (pinù)	nupyniau

2b - posunují přízvuk, ale jen v préteritu:

pabařgti	pabaigiù	pàbaigiau (baigiaū)
uždeňgti	uždengiù	ùždengiau (dengiaū)

2d - posunují přízvuk v prézantu i préteritu:

iškvěpti	iškvepiù (kvepiù)	iškvěpiau (kvěpiaū)
papūsti	pàpučiu (pučiù)	pàpūčiau (pūčiaū)

2e - posunují přízvuk, ale jen v prézantu:

išgérfti	išgeriu (geriù)	išgérftiau
ídürfti	íduriu (duriù)	ídürftiau

- lf,2f,6 - slovesa s dlouhou kořenovou samohláskou nebo díltongem zpravidla neposunují přízvuk, ostatní posunují, ale jen v prémantu:
 iškabéti - iškabu (kabù) - iškabéjau
 patikéti - patikiù (tikiù) - patikéjau

6.2 LOTYŠTINA

V lotyšském slovesném systému se uplatňují tytéž gramatické kategorie jako v systému litevském, gramémy jednotlivých kategorií se však zcela nekryjí s litevskými. Kategorie osoby zahrnuje pět gramémů: 1.sg., 2.sg., 1.pl., 2.pl., 3. (bez rozdílu čísla); duál chybí. Kategorie času zahrnuje tři jednoduché formy (prézens, préteritum a futurum) a tři složené (perfektum, plusquamperfektum a futurum II). O slovesném vidu platí v podstatě totéž, co bylo řečeno v § 6.1: slovesné tvary s předponou jsou většinou dokonavé. Kategorie způsobu zahrnuje pět gramémů: indikativ, imperativ, kondicionál, debitiv a relativ. Kategorie diateze zahrnuje aktivum, reflexívum a pasívum.

6.2.1 Struktura slovesných tvarů. Osobní koncovky

O struktuře lotyšských slovesných tvarů platí mutatis mutandis totéž, co bylo uvedeno v § 6.1.1. Lotyština má pouze tři série osobních koncovek: série 1 se užívá pouze při časování prémantu, série 2 je vlastní prémantu i préteritu, série 3 jsou koncovky futura. Infinitiv lotyšských sloves je zakončen na -t.

	1	2	3
1.sg.	u	u	šu
2.sg.	(i)	i	si
3.	-	a	s
1.pl.	am	ām	sim
2.pl.	at	āt	si(e)t

Koncovku -i mají v 2sg. prémantu pouze slovesa tříd lf, lh, jejichž základ končí souhláskami p,t,k, jakož i slovesa třídy 3a.

6.2.2 Slovesné kmeny. Klasifikace lotyšských sloves

Podobně jako v litevštině (§ 6.1.2) rozlišují se i v lotyštině tři slovesné kmeny: infinitivní, prémantní a préteritální. V lot. gramatikách se slovesa dělí do 3 tříd (konjugací), ty pak se dále dělí na podtřídy. Ty se zcela nekryjí s litevskými: hláskový a morfologický vývoj vedl ke splynutí některých formací (infixový prémens splynul s prostě tematickým, ē-préteritum splynulo s ā-préteritem ...), na druhé straně však vedl k rozhojnění souhláskových i samohláskových alternací.

6.2.3 Konjugace 1 zahrnuje primární tematická slovesa různých typů (lit. třídy 1-5). Prémens má osobní koncovky série 1. V 2.sg. prémantu (a 2.pl. imperativu) dochází před i/o k alternaci k > c, g > dz. V infinitivu t,d + t -> st, in + t > it.

a) Kmeny infinitivní, prémantní a préteritální mají shodnou podobu [lit. 1a,b] (ve výslovnosti může být ovšem rozdíl mezi prémantem a préteritem - §§ 1.2.1, 1.4.1.1):

augt	augu	augu		mest	metu [æ]	metu [e]
begt	bēgu [æ]	bēgu [e]		nākt	nāku	nācu
nest	nesu [æ]	nesu [e]		pīt	pinu	pinu

Jestliže je kořen zakončen samohláskami ā nebo ē, vkládá se v prémantu a préteritu -j-:

jāt	jāju	jāju		sēt	sēju	sēju
-----	------	------	--	-----	------	------

Koncové I kořene se před samohláskou mění v ij:

mīt	miju	miju
-----	------	------

b) U kořenů zakončených samohláskami ū, au se v prémantu vkládá j (-uj-), v préteritu se ū mění v uv, au v āv:

šūt	šuju	šuvu		kaut	kauju	kāvu
-----	------	------	--	------	-------	------

c) Kořeny na ie mají v prémantu ej, v préteritu ēj:

liet	leju	lēju
------	------	------

d) Prézentní kmen se liší od kmene infinitivu a préterita ablautem (er ~ ir, em ~ im, ie ~ i apod.) [lit. 1c]:

pirkt	pērku	(!)	pirku
vilkt	velku		vilku
likt	lieku		liku

e) Prézentní kmen se liší od kmene infinitivu a préterita koncovou souhláskou (= důsledek hláskových změn ve skupinách Cj, § 1.4.3.1): b > bj, p > pj, m > mj, t > š, d > ž, s > š, z > ž, l > ł (starší y se však depalatalizovalo!). V 2.sg. prézantu (a v 2.pl. imperativu) je stejná souhláska jako v infinitivu [lit 2a,b,d]:

grābt	grābju	grābu	plēst	plēšu	plēsu
kampt	kampju	kampu	kalt	kalu	kalu
jaust	jaušu	jautu	art	aru	aru
aust	aužu	audu			

U kořenů zakončených sonantami m,l,r dochází v préteritu většinou k dloužení kořenové samohlásky [lit. 2e]:

lemt	lemju	lēmu	dzert	dzeru	dzēru
celt	ceļu	cēlu	durt	duru	dūru

Kořeny zakončené velárami k,g mají ve všech tvarech prézantu (včetně 2.sg.) i préterita c,dz:

veikt	veicu	veicu
degt	dedzu	dedzu

f) Prézentní kmen se liší od kmene infinitivu a préterita kořenovou samohláskou. V tomto případě nejde o ablaut, ale o důsledek hláskových změn ve skupinách VNC (§ 1.4.3.5): anC > oC, enC > ieC, inC > īC, unC > ūC [lit. tř.3 - infixová]:

rast	rodu	radu	mukt	mūku	muku
krist	krītu	kritu	zust	zūdu	zudu
tikt	tīku	tiku			

g) Prézentní kmen má navíc sufix n, v préteritu se dlouží kořenová samohláska [lit.4]:

aut	aunu	āvu
siet	sienu	seēju

h) Présentní kmen má navíc sufix st ; koncové t,d,s,z kořenů vypadává, in se mění v i [lit. 5]:

mirt	mirstu	miru	kalst	kalstu	kaltu
slápt	slápstu	slápu	pazít	pazístu	pazinu
klút	klústu	kluvu			

6.2.4 Konjugace 2 zahrnuje odvozená slovesa, tvořená derivacními sufixy ā, o, ī, ē (srov. § 6.1.12.2). Kmeny infinitivu, präsantu a préterita mají shodnou podobu; v präsantu a préteritu se mezi kmen a koncovky vkládá -j- :

runāt	runāju	runāju	cienīt	cienīju	cienīju
balsot	balsoju	balsoju	zīmēt	zīmēju	zīmēju

6.2.5 Konjugace 3 zahrnuje slovesa, jejichž infinitivní a préteritální kmen je rozšířen o sufixy ē, ī, ā ; präsantní kmen nemá žádný příznak.

a) Infinitivní a préteritální kmen má navíc ē [lit 1f,6].
Präsens má osobní koncovky série 1 :

drebēt	drebū	drebēju
gulēt	guļu (!)	gulēju

b) Infinitivní a préteritální kmen má navíc ā . Präsens má osobní koncovky série 2 [lit. 7a]:

zināt	zinu	zināju
-------	------	--------

Naprostá většina sloves této třídy jsou deriváty se sufixem in (srov. § 6.1.12.2):

audzināt	audzinu	audzināju
kurināt	kurinu	kurināju

c) Infinitivní a préteritální kmen má navíc i (k > č, g > dz).
Präsens má osobní koncovky série 2 [lit. 7b]:

darīt	daru	darīju
sacīt	saku	sacīju

6.2.6 Ukázky časování prezantu

	la	ld	le	lf	lh
Inf.	mest	likt	grābt	jaust	krist
Ps. 1.sg.	metu	lieku	grābju	jaušu	krītu
2.sg.	met	liec	grāb	jaut	krīti
3.	met	liek	grābj	jauš	krīt
1.pl.	metam	liekam	grābjam	jaušam	krītam
2.pl.	metat	liekat	grābjat	jaušat	krītat
	2		3a	3b	3c
Inf.	rūnāt	cienīt	turēt	audzināt	darīt
Ps. 1.sg.	rūnāju	cienīju	turu	audzinu	daru
2.sg.	rūnā	cienī	turi	audzini	dari
3.	rūnā	cienī	tur	audzina	dara
1.pl.	rūnājam	cienījam	turam	audzinām	darām
2.pl.	rūnājat	cienījat	turat	audzināt	darāt

6.2.7 Nepravidelná slovesa

Inf.	būt	dot	iet
Ps. 1.sg.	esmu	dodu	eju
2.sg.	esi	dod	ej
3.	ir	dod	iet
1.pl.	esam	dodam	ejam
2.pl.	esat	dodat	ejat
Pt.	biju ...	devu ...	gāju ...

6.2.8 Préteritum

Lotyšské osobní koncovky préterita (série 2) odpovídají litovským koncovkám série 3, tj. ā-préteritu. Stopy ē-préterita se nicméně zachovaly (zejména v nářečích, ale i ve spisovném j.): tam, kde se kmen préterita liší od infinitivního kmene palatalizací koncové souhlásky, jde zjevně o původní ē-préteritum (nākt - nācu, veikt - veicu apod.). V 1.sg. má préteritum stejnou koncovku jako prezens (-u) a v některých případech se neliší ani kmenem (augu - augu apod.).

Ukázky časování préterita:

Inf.	mest	likt	siet	rūnāt	būt
1.sg.	metu	liku	sēju	rūnāju	biju
2.sg.	meti	liki	sēji	rūnāji	biji
3.	meta	lika	sēja	rūnāja	bija
1.pl.	metām	likām	sējām	rūnājām	bijām
2.pl.	metāt	likāt	sējāt	rūnājāt	bijāt

6.2.9 Futurum

Lotyšské futurum se tvorí od infinitivního kmene osobními koncovkami série 3. Mezi kořen zakončený souhláskami t,d,s,z a koncovky se vkládá spojovací vokál i. Ukázky:

Inf.	mest	likt	rūnāt	darīt	būt
1.sg.	metīšu	likšu	rūnāšu	darišu	būšu
2.sg.	metīsi	liksi	rūnāsi	dariši	būsi
3.	metīs	liks	rūnās	darišs	būs
1.pl.	metīsim	liksim	rūnāsim	darišim	būsim
2.pl.	metīsit	liksit	rūnāsit	darišit	būsit
	metīsiet	liksiet	rūnāsiet	darišiet	būsiet

6.2.10 Imperativ

Imperativní paradigma zahrnuje formy různého původu:

2.sg. imper. = 2.sg. indikativu prez.

3. " = částice lai + 3.os. indikativu prez.

1.pl. " = 1.pl. futura

2.pl. " se tvorí od prezenta kmene osobní koncovkou -iet

Ukázky:

2.sg.	met	liec	grāb	rūnā	esi
3.	lai met	lai liek	lai grābj	lai rūnā	lai ir
1.pl.	metīsim	liksim	grābsim	rūnāsim	būsim
2.pl.	metiet	lieciet	grābiet	rūnājet	esiet

6.2.11 Kondicionál

Lotyšský kondicionál je neohebná forma, tvořená od infinitivního kmene sufixem -tu (koncová souhláska kmene podléhá stejným alternacím jako v infinitivu). Osoba se podle potřeby označuje osobním zájmenem:

(es, tu, vinaš, vina, mēs, jūs, viņi, viņas) mestu, liktu,

rūnātu, būtu ...

6.2.12 Relativ

Relativ prázsentu je neohesbná forma, tvořená od prázsentního kmene sufixem -ot. Relativ futura se tvoří od infinitivního kmene sufixem -(I)šot. Ukázky:

(es, tu, viņš, viņa, mēs, jūs, viņi, viņas) metot, liekot, grābjot, veicot, rūnājot, darot, esot ...; metišot, likšot, grābšot, veikšot, rūnāšot, darišot, būšot ...

6.2.13 Debitiv

Debitiv se tvoří prefixací částice ja k formě 3. osoby prázsentu. Podmět se označuje dativem osobního zájmena nebo substantiva. Čas se označuje pomocí tvaru slovesa būt (ale v prázsentu se ir zpravidla vynechává). Ukázky:

Ps. (man ...) jāmet, jāliek, jārūnā, jābūt (!)

Pt. (man ...) bija jāmet, jāliek, jārūnā, jābūt

6.2.14 Reflexívum

Reflexívni formy lotyšských sloves se tvoří - stejně jako v litevštině - aglutinací zvratného zájmena. To platí (na rozdíl od litevštiny) i o složených slovesech; v některých nářečích se však i v lotyštině vsunuje zvratné zájmeno mezi prefix a kořen. Osobní koncovky mají ve spojení se zvratným zájmenem plnější podobu:

	1	2	3
1.sg.	os	os	šos
2.sg.	ies	ies	sies
3.	as	ās	sies
1.pl.	amies	āmies	simies
2.pl.	aties	āties	si(e)ties

Totéž platí o neohebných formách: infinitiv -ties, kondicionál -tos, relativ -oties.

Ukázka časování reflexíva:

Inf. mesties

Kond. mestos

Rel. metoties

	Pa.	Pt.	Fut.	Imper.
1.sg.	metos	metos	metīšos	
2.sg.	meties	meties	metīsies	meties
3.	metas	metās	metīsies	lai metas
1.pl.	metamies	metāmies	metīsimies	metīsimies
2.pl.	metaties	metāties	metīsities	metieties

6.2.15 Participia

Participium prédéntu akt. se tvoří od prédéntního kmene koncovkami -ošs (m.), -oša (f.). Skloňuje se jako normální adjektivum (§ 3.2). Např.

- metošs, metoša (mest, metu)
- sējošs, sējoša (sēt, sēju)
- veicošs, veicoša (veikt, veicu)
- krītošs, krītoša (krist, krītu)
- mirstošs, mirstoša (mirt, mirstu)
- rūnājošs, rūnājoša (rūnāt, rūnāju)
- darošs, daroša (darīt, daru)
- esošs, esoša (būt, esu)

Participium préterita akt. se tvoří od kmene préterita sufixy -is (m.), -usi (f.). Před koncovkou -is dochází k alternacím k > c, g > dz. Např.

- audzis, augusi (augt, augu, augu)
- licis, likusi (likt, lieku, liku)
- rūnājis, rūnājusi (rūnāt, rūnāju, rūnāju)
- bijis, bijusi (būt, esmu, biju)

V ostatních pádech má sufix participia pt. akt. podobu -uš-; deklinace je normální adjektivní (§ 3.2): m. audzis, auguša, augušam ..., f. augusi, augušas, augušai ...

Participium prédéntu pas. se tvoří od prédéntního kmene tříd 1, 2, 3a koncovkami -ams (m.), -ama (f.), od sloves tř. 3b, c koncovkami -āms, -āma. Skloňuje se jako normální adjektivum.

Např. metams, metama (mest, metu)

- rodams, rodama (rast, rodu)
- rūnājams, rūnājama (rūnāt, rūnāju)
- darāms, darāma (darīt, daru)

Participium préterita pas. se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -ts (m.), -ta (f.). Skloňuje se jako normální adjektivum. Např.

nests, nesta (nest, nesu)
pirkts, pirkta (pirkt, pērku)
rasts, rasta (rast, rodu)
rūnāts, rūnāta (rūnāt, rūnāju)
darīts, darīta (darīt, daru)

Participium prezantu akt. II (poloparticipium) se tvoří od infinitivního kmene koncovkami -dams (m.), -dama (f.). Má jen nominativní formy. Např.

augdams, augdama (augt, augu)
mesdams, mesdama (mest, metu)
sacīdams, sacīdama (sacīt, saku)

Podobně jako litevština má i lotyština neohesbné formy participií - absolutiva. Absolutivum prez.akt. se tvoří od prezentního kmene sufixem -ot: metot, kritot, rūnājot, sakot ... Absolutivum prez.pas. se tvoří od prezentního kmene sufixem -am (-ām): metam, veicam, rūnājam, darām ...

6.2.16 Opisné formy

Opisné formy lotyšského slovesa jsou paradigmaticovány ve vyšší míře než odpovídající litevské formy (§ 6.1.22 - vliv němčiny?). Aktivní formy se tvoří spojením participia prez. akt. s tvary slovesa būt :

perfektum: esmu metis (metusi)
plusquamperfektum: biju metis (metusi)
futurum II: būšu metis (metusi)
kondicionál prez.: es būtu metis (metusi)

Opisné formy lot. pasiva se tvoří spojením participia préterita pas. s tvary sloves tikt a būt. Zhruba lze říci, že opisné formy se slovesem tikt označují pasivní děj nedokonavý, formy se slovesem būt děj dokonavý :

prézens: tieku nests (nesta)
préteritum: tiku nests (nesta)
futurum I: tikšu nests (nesta)

perfektum:	<u>e</u> smu atnests (atnesta)
plusquamperfektum:	<u>b</u> iju atnests (atnesta)
futurum II:	<u>b</u> ūšu atnests (atnesta)

Vedle slovesa tikt se sporadicky užívá ke tvoření nedokonavého pasíva sloves tapt a klút.

6.2.17 Slovesné prefixy

Lotyšské sloveso se spojuje s těmito prefixy (pův. předložkami):

aiz- "za-", ap- "o-, ob- (okolo)", at- "od-, u-, při-", ie- "v(e)-, do-, za-", iz- "vy-, roz-", no- "s(e)-, u-, o-", pa- "po-, pod-", pār- "při-", pīe- "při-, po-", sa- "s(e)-, roz-", uz- "na-, pře-".

6.3 PRUŠTINA

Z dochovaných textů si lze o pruském slovesném systému učinit jen velmi kusý obraz. Žádné paradigma není doloženo v úplnosti: chybějí zejména tvary 1.sg. (bezpečně jsou doloženy jen od slovesa "býti") a místo očekávané 1. osoby (příp. i 2. osoby) se často užívá tvarů, jež se nejspíše dají interpretovat jako 3. osoba. Identifikace mnohých tvarů je vůbec obtížná (nedokonalá grafika tu působí větší problémy než v případě jmenné flexe). Vcelku se však zdá, že se pruský slovesný systém příliš nelišil od litevského: zahrnoval tři jednoduché časy, préteritum se tvořilo příznaky ā a ē, v 3. osobě se nerozlišovalo číslo. Rozdíly byly patrně v prezenthních třídách: zdá se, že pruština neměla typ odpovídající litevské třídě 7b, potíže dále činí interpretace slovesných tvarů odpovídajících lit. třídě 6 (i/ē nebo ēje ?) apod.

6.3.1 Osobní přípony

	atemat.	temat.
1.sg.	-mai, -mu	-a (?)
2.sg.	-sei, -sai, -se, -si, -s	
1.pl.		-mai
2.pl.	-ti, -tei, -tai, -te	
3.	-t	o

Bezpříponové tvary 3.osoby bývají často rozšířeny o sufix -ts, patrně aglutinované zájmeno (lit. tas).

6.3.2 Prézens

Uvádíme jen vybrané tvary, a to zpravidla jen jednu grafickou variantu:

a) [atematický prezens]

Inf.	boūt, per-eit, dāt
3.	ast (est), ēit, dāst
1.sg.	asmai (asmu)
2.sg.	assei (essei ...), ēisei, dāse
1.pl.	asmal, per-ēimali
2.pl.	astai (estei ...)

b) [= lit. tř.1 ?]

Inf.	giwīt, imt
3.	giwa, imma, sen-rīnka
2.sg.	giwassi
1.pl.	giwammai, per-weckammai
2.pl.	immati

c) [= lit. tř.3]

3.	po-līnka (polijnku)
----	---------------------

d) [= lit. tř.4]

Inf.	po-gāt, po-stāt
3.	en-gaunai, po-gaunai, po-stānai

e) [= lit. tř.5]

3.	wīrst
1.pl.	poprestemmai

f) [= lit. tř. 2 a 6, příp. sekundární slovesa se suf. -ijsa-]

Inf.	et-wierpt, po-kūnst, girtwei; kirdít, turít; madlít
3.	et-wierpei, po-kūnti; turri; madli, grīki-si
1.pl.	et-wērpimai, girimai; kīrdimai, turrimai; madlimai
2.pl.	turriti

g) [= lit. tř.6, příp. sekundární slovesa se suffixem -ējsa-]

Inf.	druwīt, seggīt, billīt, stallit
------	---------------------------------

3. druwē, seggē, bille (billa, billi), stallē (stalla,
 stalli), quoitē

2.sg. druwēse, seggēsei

1.pl. druwēmai, seggēmai, billēmai, stallēmai, quoitēmai

2.pl. druwētei, seggēti (seggītei), stallēti, quoitēti

h) [= lit. tř.7]

Inf. laiküt, teickut

3. lāiku, teikū

1.pl. lāikumai

2.pl. lāikutei

i) [= lit. tř.7 a sekundární slovesa se sufixem -āja-]

Inf. biātwei, po-maitat, attrātwei, waitiāt, signāt

3. bia, maitā, ettrāi, en-waitia, signai

1.pl. waitiāmai

6.3.3 F u t u r u m

V pruských textech se vyskytuje jediná forma, kterou lze se značnou jistotou interpretovat jako s-futurum:

po-stāsei (2.sg.; srov. dále § 6.3.6).

6.3.4 P r é t e r i t u m

Jsou doloženy jen tvary 3. osoby (často s přivěšeným -ts):

ā-préteritum: kūra, pro-wela(din), limatz

ē- ": weddē(din), ismigē, per-traūki, ymnits

V řadě případů není jasné, zda jde o ā-(ē-)préteritum s apokopovanou koncovkou, nebo o starý aorist (resp. imperfektum):

bēi (be), dai-ts, signai, po-stāi, billai (billāts), teikū aj. (srov. § 6.4.2.1).

6.3.5 I m p e r a t i v

Prusky imperativ má v 2.sg. koncovky -ais, -eis, -is apod., v 2.pl. koncovky -aiti, -eiti apod.:

2.sg. jeis, dais, imais, wedays (weddeis), etwerpeis,
 ettrais, endiris

2.pl. seiti, jeiti, daiti, imaiti, draudieiti, klausieiti
 segeyti (seggītei)

6.3.6 Optativ

Pruský optativ má jen tvary 3. osoby s koncovkami -sei, -sai apod. (často bývají klasifikovány jako 3.os. imperativu): seisei, bousei, dāsai (dase), paraysey, wirse apod.

6.3.7 Kondicionál

Pruský kondicionál (vyskytující se zejména ve vedlejších větách) má tyto koncovky: 3. -lai, 2.sg. -laisi, 1.pl. -limai, 2.pl. -laiti.

- 3. boulai, pereīlai, imlai, turrīlai
- 2.sg. quoitīlaisi
- 1.pl. turrīlimai
- 2.pl. quoitīlaiti

6.3.8 Infinitiv

Pruské infinitivy se tvoří nejčastěji sufixem -t, méně často sufixy -twei (-twe, -twi) a -ton (-tun). Příklady byly uvedeny v přehledu prázdných forem.

6.3.9 Participia

Participium prázdné akt. má v nominativu sg.m. zakončení -n(t)s, v ostatních pádech sufix -nt-:

syndens, skellānts, dīlants (nom.sg.), niaubillīntis (gen.sg.)
giwāntei, emprīkisentismu (dat.sg.), nidruwīntin, rīpintin (ak.sg.), skellāntei (nom.pl.) apod.

Participium prázdné pas. je dosvědčeno jediným spolehlivým tvarem: peklausīmanas

Participium préterita akt. má v nominativu sg.m. zakončení -(w)uns, v ostatních pádech sufix -us-:
bōūuns, dāuns, postāuns, gauuns, klausius (nom.sg.m.),
ainangimmusin (ak.sg.), immusis (nom.pl.), aulausins (ak.pl.)

Participium préterita pas. má v nominativu sg. koncovky -ts (m.), -ta (f.); skloňuje se jako adjektivum tř. I. Např. dātsa, pomests, crixtits, laikūts, mukints, imta apod.

6.4 VÍVOJ SLOVESNÉ FLEXE V BALTSKÝCH JAZYCÍCH

Na rozdíl od vysoce archaické jmenné flexe vykazuje baltské sloveso řadu vysloveně recentních rysů. Nejdůležitější z nich jsou tyto: 1. Ve 3.osobě se nerozlišuje numerus (společná forma pro 3.sg., 3.pl. a 3.du.). - 2. Osobní přípony jsou společné pro všechny časy a způsoby (jak bylo ukázáno v § 6.1.1, vznikly jednotlivé série osobních koncovek fuzí těchto sufiků s příznaky časů a způsobů). - 3. Spojitost jednotlivých präsentních formací s transitivním nebo intravitativním charakterem slovesa. - 4. Tvoření préterita příznaky a a ē.

6.4.1 Prézens

V indoevropském období se tvořily präsentní kmeny mnoha různými způsoby. Pro vývoj v baltských j. mají význam zejména tyto ide. präsentní formace:

- a) Atematický kořenový prezens (osobní přípony přistupují k holému slovesnému kořeni), např. sti. asti, ř. estī, lat. est, gót. ist, stsl. jestъ, lit. esti.
- b) Tematický prezens tvořený pouhým tematickým vokálem e/o, hojně doložený ve všech ide. jazycích: sti. bharati, lat. legit, gót. bairip, stsl. beretъ.
- c) Tematický prezens tvořený sufiksem ne/no (podle názorů mnoha jazykovědců tu jde o tematizaci sufiků nā, resp. neu, doložených v nejstarších ide. jazycích): ř. temnō (koř. tem-), lat. spernō (koř. sprē-). Tento typ je obzvláště produktivní ve slovenských j.: stsl. dvignō, minō apod. - Vedle pouhého ne/no lze rekonstruovat podobu ne/no (s "opěrným" vokálem): ř. lambanō (koř. lab-) apod.
- d) Tematický prezens tvořený sufiksem ske/sko : ř. baskō, lat. crēscō, senēscō apod. V ř. a het. má tento prezens iterativní význam, v lat. inkohativní. Vedle ske/sko lze předpokládat též variantu ste/sto (vznikla snad disimilací: k - sk > k - st - v kořenech zakončených velárou?).
- e) Presens s nosovým infixem. - Atematický prezens s nosovým infixem je ještě uchován v indoíránštině a hetitštině: sti.

yunakti, yūjanti (koř. yu-) apod. Jinde jen v tematizované podobě: lat. vincō (koř. vik-), tundō (koř. tud-) apod.; stsl. jen zbytky: sēdō (sed-), legō (leg-).

f) Polotematický prezens tvořený sufixem yo/ī : lat. sentiō, sentīs, gót. sōkja, sōkeis, stsl. gonjō, goniši apod. Význam těchto prezentů je iterativní nebo kauzativní.

g) Polotematický prezens tvořený sufixem ā : lat. ēducō, ēducās, cantō, cantās, gót. salbō, salbōs (v sl. je prezentaří kmen rozšířen o ye/yo: stsl. čitajō, čitaješi, čitati). Iterativa nebo denominativa.

h) Polotematický prezens tvořený sufixem yo/ei/i/ē : ř. khairō, ekharēn, lat. seđeō, sedēs, cupiō, cupiš, sthn. habēm, habēs, stas. hebbiu, habes, stsl. mēnjo, mēniši, mēněti. Význam těchto prezentů je intranzitivní (stavová slovesa).

6.4.1.1 Typy a,b jsou v baltštíně na ústupu. Zejména to platí o atematickém prezantu (a): v současné spis. litévště se uchovaly jen nepatrné zbytky atematických prezentů (§ 6.1.11.1), v lotyštíně zanikla atematická konjugace úplně (zatímco jiné ide. jazyky uchovávají atematickou konjugaci u slovesa "být" aj.). Tento proces je zcela mladého data; ve starší fázi (nedlouho před začátkem písemné tradice) zaznamenala atematická konjugace - jak se zdá - dokonce jistou expanzi (mnohé z forem dosvědčených starými lit. texty nejsou patrně zděděny z ide. období). Rovněž prostě tematický prezens (b) zaznamenal během vývoje značné ztráty: do tříd la-e patří jen nevelký počet lit. sloves (totéž platí o let. třídách la-d). Intranzitiva typů a, b tendovala zřejmě k přechodu k typům d, e, tranzitiva k hybridními typům b/f (§ 6.4.1.4).

6.4.1.2 Varianty sufixu vytvářejícího prezens typu c měly v baltštíně různý osud: postvokalická varianta ne/no je omezena na úzký okruh sloves (lit. tř.4, lot. lg; značné rozdíly mezi nářečími: slovesa typu kauti někde tvoří jo-prezens, jinde naopak tvoří no-prezens i některá slovesa tř.3: žūti, žūnu apod.; podobně v lot.). Postkonsonantická varianta

ne/no naopak zaznamenala velkou expanzi: tvoření sloves sufixem -inti, -inu je v litevštině velmi produktivní (§ 6.1.12.2). V lotyštině vznikl kombinací sufixů in a ā sufix inā (3b, § 6.2.5); podobně v pruštině (mukinna, waidinna ap.).

6.4.1.3 Typy d,e zaznamenaly značnou expanzi ve východo-baltštíně (dochované pruské tvary těchto typů neskytají dostatečný obraz o situaci v západobaltštíně). Intransitivní (inkohativní) význam těchto typů zjevně představuje inovaci. Řada intransitivních sloves typů a,b druhotně přešla do těchto tříd (lit. 5, 3, lot. 1h, 1f). Např. lit. sloveso gimti "rodit se" má ve starším jazyce prezens gemu (1d), v současném spis.j. však gimstu (5).

6.4.1.4 Polotematický typ f se uchoval - jak se zdá - v pruštině (§ 6.3.2 f : girrimai apod.). Ve východobaltských j. vznikl kontaminaci s typem b hybridní typ b/f (lit. tř. 2, lot. 1e), charakterizovaný tematickou flexí v prezantu (-jo-), nulovým příznakem v infinitivu a tranzitivním (kauzativním) významem (dědictví typu f). K tomuto typu druhotně přešla značná část tranzitivních sloves typů a,b. Důležitou úlohu přitom sehrála struktura kořene (§ 1.1.6): prezens tř. 2 tvoří zpravidla kořeny typu I se zdlouženým stupněm kořenového vokálu (rēžti, rēžia, grobti, grobia), kořeny typu II s plným stupněm (veikti, veikia, lenkti, lenkia) a kořeny typu III s plným stupněm (gerti, geria, lemti, lemia); kořeny typu I s krátkým vokálem a kořeny typů II,III s redukovaným stupněm vokálu naproti tomu zpravidla tvoří prezens tř. 1 (degti, dega, sukti, suka, pinti, pina; ide. typ b).

6.4.1.5 Polotematický typ g se ve východobaltštíně uchoval ale jen u menšího počtu sloves (lit. tř. 7a, lot. 3b). Daleko častější je hybridní typ, vzniknoucí kontaminací polotematických typů f,g (lit. 7b, lot. 3c): polotematická flexe (ā) v prezantu, příznak I v infinitivu a kauzativní nebo iterativní význam. V pruských textech není tento typ doložen (doložen je jen čistý typ g - § 6.3.2 h).

6.4.1.6 Polotematický typ h je bez podstatných změn uchován v litevštině (tř. 6). Vedle toho vznikl hybridní typ b/h s prostě tematickým prémensem a příznakem é v infinitivu (lit. tř. 1f); v lotyštině tento typ zcela vytlačil původní typ h (lot. tř. 3a). Pruská situace je málo jasná (§ 6.3.2 - f,g).

6.4.2 Préteritum

Z indoevropské fáze zdědila baltština temporální trojúhelník prémens - imperfektum - aorist (srov. slovanský stav; ide. perfektum splynulo v balt. i sl. patrně s prémensem). Imperfektum se tvořilo od stejného kmene jako prémens, mělo však jiné osobní přípony (§ 6.4.5). Ještě ve společné západoevropské fázi bylo však toto staré imperfektum nahrazeno u části sloves (především u kořenů struktury CeRT) préteritem (imperfektem) iterativa tvořeného sufiksem ā (typ g): lat. er-ā-s, stsl. bīra, gīna apod. Tvary 3.osoby sg. prézentu a imperfekta vypadaly v rané fázi baltštiny asi takto:

b	f	(b/f)	g	h
Ps. dega pina leika	laipī	(laipja)	bijā	minei
Impf. deget pinet likāt (!)	laipīt	(laipjet)	bijāt	minēt

Uchované formy starého tematického imperfekta (deget, pinet) záhy podlehly analogické inovaci: napodobením forem likāt, bijāt, minēt (...) se zdloužil jejich tematický vokál (→ degēt, pinēt ...). Tak nejlépe vysvětlíme vznik é-préterita, formy, která nemá v jiných ide. jazycích náležitý protějšek. V další fázi došlo k expanzi ā-préterita: imperfektum polotematických sloves bylo rozšířeno o příznak ā (bijājāt, minējāt) a pomocí téhož příznaku bylo nově vytvořeno imperfektum typů d,e (alksta - alkāt, limpa - lipāt).

6.4.2.1 Aorist se tvořil příznaky e (tematický aorist) a s (sigmatický aorist). Oba jsou dobře uchovány ve slovanštině (stsl. dvigъ, rěchъ). Jak ve slovanštině, tak i v baltštině došlo ke splynutí obou préterit (k posunu imperfektum → aorist). To je dobře patrné u forem slovanského aoristu: některé jeho formy reprezentují starý aorist (dvigъ, dviže), jiné staré imperfektum (pekъ, peče; bīra). V balt. splynul

starý tematický aorist beze stopy s ā-préteritem, sigmatický aorist ustoupil - jak se zdá - ē-préteritu, některé jeho formy se však uchovaly ve funkci futura (§ 6.4.3). Stopu s-aoristu je snad možno spatřovat v dloužení kořenové samohlásky u ē-préterit kořenů zakončených sonantou:

Impf.	geret/gerēt	gērē(t)	pinet/pinēt	pīnē(t)
Aor.	gers > gēr		pens > pēn	

Mezera v systému, vzniknoucí splynutím imperfekta s aoristem, byla ve slovanských j. vyplňena novotvarem (novým imperfektem). V baltštině k takovému vývoji nedošlo: imperfektum, existující jen v části lit. dialektů, označuje výhradně násobený děj a není vidovým protějškem préterita. Jeho původ je málo jasné.

6.4.3 Futurum

Jednoduché futurum existuje jen v části ide. jazyků: jazyky nejbližší baltštině - slovanské a germánské - takovouto slovesnou formu nemají. Nejbližšího příbuzného má balské futurum ve futuru indoíránských jazyků, tvořeném příznakem syā: lit. duosiu - sti. dāsyāmi (ii. futurum má tematické časování, balské však polotematické!). Forma 3.osoby tvořená pouhým s je asi jiného původu: snad jde o formu s-aoristu, posunutou do funkce futura (§ 6.4.2.1). K futuru (resp. s-aoristu) mají blízko pruské formy optativu s koncovkami -sei, -sai (§ 6.3.6).

6.4.4 Modální formy

Za pozůstatky ide. imperativu je možno pokládat bezkoncovkové formy vyskytující se v archaických lit. textech a v nářečích: atleid, neved, duod apod. Jinak představují balské imperativní formy buď pokračování ide. optativu (srov. obdobný vývoj ve slovanštině), nebo novotvary. Ide. optativ měl u atematických sloves příznak yē/i, u tematických oi (2.sg. opt. sti. bhareh, ř. pherois = stsl. beri, 2.sg.imper.). Zcela zjevný je tento původ u ruských imperativů s koncovkami -ais, -aiti apod. (§ 6.3.5). Dále sem patří lot. 2.pl. imperativu s koncovkou -iet a patrně i 2.sg. imperativu, jež formálně splynula s 2.sg. indikativu. Ve starých lit. textech a v nářečích je řada forem různých osob s příznaky -ie-, -i-

nebo y; v současném spis.j. se z nich drží tzv. permissiv (§ 6.1.16) s koncovkou -ie (resp. -ai). Vlastní lit. imperativ představuje novotvar, jehož východiskem patrně bylo spojení původní bezpríznakové formy imperativu se zesilující částicí ki. Původně se tento imperativ musel tvořit od prézrentního kmene, četné případy shody prézrentního a infinitivního kmene (tř. 1) však vedly k tomu, že se imperativ začal chápat jako forma tvořená od infinitivního kmene. Poté co částice ki pevně srostla s kmene, vznikly (analogií podle *futura?*) formy 1.pl. a 2.pl. (du.): -kime, -kite.

6.4.4.1 Svérázny východobaltský novotvar představuje kondicionál: vznikl spojením supina se zvláštními tvary slovesa būti (optativ: bhū + ī ?). To ovšem platí jen pro 1. a 2.osoby, kdežto v 3.osobě slouží jako kondicionál holé supiny (v lot. ve všech osobách, ale to je patrně druhotné). Slovanština má paralelní formaci: spojení l-ového participia se zvláštními tvary slovesa byti (stsl. bimb, bi ... optativ ?) nebo s aoristem tohoto slovesa: stsl. dalb bimb nebo dalb bychъ. V baltštině došlo k aglutinaci tvaru pomocného slovesa a pak k postupné fúzi, jejíž stádia jsou patrná v četných variantách kondicionálních konecovek (§ 6.1.17); vysvětlení některých podob je ovšem obtížné (l.sg. -čia aj.). Jiného původu je pruský kondicionál (§ 6.3.7): vznikl zjevně aglutinací částice lai; podobně jako u lit. imperativu (§ 6.4.4) vznikly i zde druhotně tvary různých osob.

6.4.5 Osobní sufixy

Jednotlivé ide. jazyky mají různě složité systémy osobních sufixů: nejsložitější systém mají indoíránština a řečtina, nejjednodušší baltské jazyky. I když v současné ide. jazykovědě převládá názor, že složitý systém východoindoevropských jazyků není zděděn ze společného ide. období, přece se zdá, že v baltských jazycích došlo k podstatné redukci. Ide. osobní přípony označovaly - kromě osoby - také rozdíly co do dialeze (aktivum : medium), času a způsobu (indikativ prézantu měl tzv. primérní přípony, imperfektum, aorist, optativ aj. tzv. sekundární přípony). Dále byl rozdíl mezi příponami ate-

atematické a tematické konjugace: některé tematické koncovky nepředstavovaly prostě spojení tematického vokálu e/o s osobní příponou atematickou. Pro ide. dialekt, z něhož vzešly baltské jazyky, je třeba počítat minimálně s existencí těchto osobních přípon, resp. koncovek (nepochybně tu byly ještě další osobní přípony, ale v doložených baltských j. po nich nezůstaly žádné stopy):

	atematic.		tematic.	
	AKT.	MED.	PRIM.	SEK.
1.sg.	mi	ai	ō	om
2.sg.	si	sai	ei	es
3.sg.	ti		e	et
1.pl.	me		ome	ome
2.pl.	te		ete	ete
3.pl.			ont(i)	er
1.du.	wo		owo	
2.du.	tā		etā	

Tato rekonstrukce se opírá o srovnání baltského stavu s osobními příponami (koncovkami) jiných ide. jazyků:

- 1.sg.: sti. -mi, -e, -am; ř. -mi, -mai, -ō, -on; lat. -m, -ō; gót. -m, -a; stsl. -m, -q, -b
- 2.sg.: sti. -si, -se, -ah; ř. -si, -sai, -ei-s, -es; lat. -s; gót. -s; stsl. -š-i, -e
- 3.sg.: sti. -ti, -at; ř. -ti, -ei, -e; lat. -(i)t; gót. -(i)b
- 1.pl.: sti. -(ā)mah, -(ā)ma; ř. -(o)men; lat. -(i)mus; gót. -(a)m; stsl. -mb (-emb, -omb), č. -(e)me
- 2.pl.: sti. -(a)tha, -(a)ta; ř. -(e)te; lat. -(i)tis, -(i)te; gót. -(i)b; stsl. -ete
- 3.pl.: sti. -anti, -an, -uh (< -ur), av. -ara; ř. (dial.) -onti, -on; lat. -unt; gót. -and; stsl. -qtib, -q; het. -anzi, -er; toch.B -n, -r
- 1.du.: sti. -(ā)vah, -(ā)va; stsl. -vē, -va
- 2.du.: sti. -(a)tam; ř. -(e)ton; stsl. -ta

6.4.5.1 Rozdíl mezi aktivem a mediem zanikl ještě v proto-baltské fázi (chybí v balt. i sl.); v souvislosti s tím došlo v 1.sg. a 2.sg. ke kontaminaci aktivních a mediálních

přípon (\rightarrow -mai, -sai). U tematických sloves došlo v balt-ských j. k vyrovnání kvality tematického vokálu: u primárních přípon bylo zobecněno o ($>$ balt. a), u sekundárních (kromě 1.sg.) e. Ještě předbaltského (tj. západoindeevropského) původu je ā-imperfektum některých primárních sloves (§ 6.4.2). Konjugace prázsentu a imperfekta hlavních typů vypadala v nejranější baltské fázi asi takto (duál je vynechán!):

	a	b	f	g	h
Ps.1.sg.	esmai	degō	leikō	laipjō	bijāō
2.sg.	esai	degai	leikai	?	?
3.sg.	esti	dega	leika	laipī	bijā
1.pl.	esme	degame	leikame	laipīme	bijāme
2.pl.	este	degate	leikate	laipīte	bijāte
3.pl.	?	degant	leikant	laipjant	bijānt
If.1.sg.		degam	likām	laipjam	bijām
2.sg.		deges	likās	laipīs	bijās
3.sg.	?	deget	likāt	laipīt	bijāt
1.pl.		degeme	likāme	laipīme	bijāme
2.pl.		degete	likāte	laipīte	bijāte
3.pl.		deger	likār	laipjer	bijār

6.4.5.2 Z hláskových změn měla pro další vývoj baltského slovesa zásadní význam ztráta koncového t a r (§ 1.4.4.1). Z morfologických změn byl už v § 6.4.1.4 uveden vznik hybridního typu b/f (polotematická flexe nahrazena tematickou), dále v § 6.4.2 vznik ē-préterita (analogickým dloužením tematického vokálu u typu b) a expanze ā-préterita (k typům g, h aj.). Po těchto změnách skytala (východo)baltská konjugace následující obraz (atematická konjugace nepodlehla v této fázi už žádným podstatným změnám):

	b	b/f	g	h
Ps.1.sg.	degō	leikō	laipjō	bijāō
2.sg.	degai	leikai	laipjai	bijāi
3.sg.	dega	leika	laipja	bijā
1.pl.	degame	leikame	laipjame	bijāme
2.pl.	degate	leikate	laipjate	bijāte
3.pl.	degan	leikan	laipjan	bijān

Impf.1.sg.	degjan	likān	laipjan	bijājān	minējān
2.sg.	degēs	likās	laipjēs	bijājās	minējās
3.sg.	degē	likā	laipjē	bijājā	minējā
1.pl.	degēme	likāme	laipjēme	bijājāme	minējāme
2.pl.	degēte	likāte	laipjēte	bijājāte	minējāte
3.pl.	degē	likā	laipjē	bijājā	minējā

6.4.5.3 Hláskovým vývojem takto vznikla na jedné straně homonymie 3.sg. a 3.pl. imperfekta (préterita), na druhé straně homonymie 3.pl. prezantu a 1.sg. imperfekta (préterita). První případ homonymie zjevně nevyvolával žádné komplikace (podmět je u formy 3.osoby zpravidla označen substantivem nebo zájmenem, shoda přitom není nutná – srov. mj. spojování plurálu neuter se singulární formou slovesa v řečtině aj.), zato druhý případ mohl vést k nedorozuměním. Tato situace byla – jak se zdá – řešena zrušením rozdílu mezi 3.sg. a 3.pl. také v prezantu. Po této morfologické změně a po některých dalších hláskových změnách (§§ 1.4.1n.) vypadala hlavní paradigmata východobaltské konjugace asi takto (tvary 1.pl. a 2.pl. nepodlehly už žádným podstatnějším změnám a nejsou proto nadále uváděny):

Ps. 1.sg.	deguo	liekuo	liep'uo	bijāu	min'uo
2.sg.	degie	liekie	liepie	bijāi	mini
3.	dega	lieka	liep'a	bijā	mini
Pt. 1.sg.	deg'an	likān	liep'an	bijājān	minējān
2.sg.	degēs	likās	liepēs	bijājās	minējās
3.	degē	likā	liepē	bijājā	minējā

6.4.5.4 Pohyblivost přízvuku v litevském prezentním paradigmatu (§ 6.1.24) vznikla působením zákona F.de Saussura a F.F.Fortunatova (§ 1.4.5.3): ražené koncovky 1.sg. a 2.sg. stahovaly na sebe přízvuk z tažené nebo krátké kořenové slabiky. V préteritu byla původně raženou intonaci a přízvuk v důsledku toho neměnil při časování své místo. Teprvě druhotně dostaly koncovky 1.sg. a 2.sg. raženou intonaci (analogií podle prezantu). Důsledkem toho byl jednak vznik préteritálních paradigmát s pohyblivým přízvukem, jednak hláskové změny popsané v § 1.4.4 :

1.sg	degú	liekú	deg'á	liká
2.sg.	degí	liekí	deges	likás
3.	dega	lieka	dege	likā

Tento vývoj znovu vedl k případům homonymie 3.os. prázsentu a 1.sg. préterita: přirozenou cestou k jejímu odstranění byl vznik nové koncovky 1.sg. préterita -au, -'au (přenese-ním -u z prázsentu). K podobnému vývoji došlo i v 2.sg. préterita: koncovky -as, -es byly nahrazeny koncovkami -ai, -ei, vytvořenými analogií podle prázsentu. Hlavním impulzem tu byl nejspíše vznik reflexíva aglutinací zvratného zájmensa (§ 6.1.18): koncovky 3.os. reflexíva -a-s(i), -e-s(i) se jen málo lišily od původních koncovek 2.sg. préterita.

6.4.5.5 Závěrem je třeba se ještě zmínit o některých dalších analogických změnách v systému baltských osobních přípon. Délka v reflexívních koncovkách 1.pl., 2.pl. a 1.du. -m̄es, -t̄es, -vos je patrně analogická podle koncovek 1.sg., 2.sg. a 2.du. -uos, -ies, -tos (tam je délka, resp. diftong původní!). Produktem analogického vývoje jsou zjevně i pruské sufixy 1.pl. a 2.pl. -mai, -tei, -tai (§ 6.3.1): jejich zakončení bylo druhotně upraveno podle sufíxů 1.sg. a 2.sg. atematických sloves (-mai, -sei, -sai).

6.4.6 Infinitiv. Supinum

Jako "infinitiv" byly v jednotlivých ide. jazyčích paradi-gmatizovány různé pádové formy různých slovesných jmen.

V baltských a slovanských jazyčích jde výhradně o jména tvořená sufíxy -ti- a -tu-:

Lit. spis. infinitivy na -ti (refl. -tis), lot. -t, pr. -t představují ustrnulou formu slovesného jména na -ti-; je ovšem nejasné, o jaký pád tu jde (dativ?). Shoda se slovan-ským infinitivním sufíxem -ti je náhodná. Slovanskému infi-nitivu odpovídají lit. nář. formy se sufíxem -tie (refl. -ties) a lot. nář. -ti (refl. -ties je spisovné!). Akuzativ slovesného jména se sufíxem -tu- slouží v lit. jako supinum (-ty), v pr. jako infinitiv (-ton, -tun). Tato forma má přesné protějšky v lat. supinu (-tum), sl. supinu (stsl. -tъ) a

v infinitivu klasického sanskrtu (-tum). Dativ téhož slovesného jména představuje pr. infinitiv na -twei.

6.4.7 Participia

Aktivní participia (kromě participia perf.akt.) se tvoří v ide. jazyčích sufixem -nt- : sti. bharan (ak. bharantam), ř. pherōn (ak. pheronta), lat. ferens (ak. ferentem) atd. Původní konsonantická flexe se uchovala jen v nom.sg. a ak.sg.m. (ntr.): lit. -ęs, -anti atd. Lit. nom.pl.m. na -ę zjevně představuje novotvar, jehož vysvětlení je obtížné. V ostatních pádech je kmen participia na -nt- rozšířen o derivativní sufix -yo-: -ont-yo- > lit. -anči(a)-, lot. -oš- (podobně sl. -gšt-).

Baltskému participiu préterita akt. se sufixem -us- (kromě nominativu mask.) a obdobným slovanským tvarům se sufixem -bš- odpovídá v řečtině a indoíránštině participium perf. akt., v jehož flexi se střídají sufixové podoby -wos-, -us- a -went- (ř. geographōs, gen. geraphotos, fem. gegraphuia, sti. čakrvān, gen. čakrušah, ak. čakrvāmsam atd.). Souvislost forem s oslabenou podobou sufixu (-us-) je evidentní; v balt. a sl. došlo také v tomto případě k rozšíření o sufix -yo- (-us-yo-). Forma nominativu sg.m. (lit. -ęs, lot. -is, pr. -uns) zřejmě reprezentuje plný stupeň sufixu (*-went-s, *-wont-s?).

Východobaltské participium prezantu pas. tvořené sufixem -mo- má přesný protějšek ve slovanštině (stsl. vedomъ, chvalimъ). Pruské participium na -manas (jediný tvar!) naproti tomu odpovídá řeckým participiím med. na -menos a staroindickým na -mēna-.

Participium préterita pas. (lit. -tas, lot., pr. -ts) je prastará forma, doložená v téměř všech ide. jazyčích. Participia tvořená sufixem -to- jsou v indoíránštině (sti. kṛta-, pīta-), latině (laudātus, dictus), germánštině (gó. nasip̥s, salbōþs), slovanštině (stsl. pitъ, žetъ) aj.

VII

S Y N T A X

Úvodní poznámka: Rozdíly mezi litevštinou a lotyštinou jsou v oblasti syntaxe nepodstatné, a proto není třeba věnovat zvláštní oddíl syntaxi lotyštiny: na odchylný stav v lot. bude podle potřeby upozorněno na konci jednotlivých odstavců. Zcela stranou zůstává pruština - jednak pro malý rozsah dochovaných textů, jednak i proto, že tyto texty jsou otrockými překlady německých originálů.

7 Struktura věty v baltských j. je v podstatě stejná jako v jazycích slovanských (odpovídá syntetickému typu, jejž obě ide. větve představují). Slovosled nemá gramatickou funkci; uzuální pořadí hlavních větných členů je S - P - O, odchylky od tohoto pořadí souvisí zpravidla s aktuálním členěním věty (iniciální postavení predikátu apod.). Tázači věta se zpravidla neliší slovosledem od věty oznamovací: otázka je signalizována buď tázacími zájmeny a přísluvci (kas, kaip, kur apod.), nebo tázacími částicemi ar, argi, ar - ar apod. (lot. vai).

7.1 Základní (obligátní) složkou normální lit. (lot.) věty je predikát. Funkci predikátu plní (1) finitní forma slovesa, (2) participium, (3) jméno (příp. zájmeno, číslovka nebo přísluvce), (4) citoslovce.

(2) Participium (akt.) zastupuje finitní slovesný tvar ve větách majících charakter nepřímé řeči, tj. při reprodukci výroků nebo otázek jiné osoby. Může tu jít jak o vedlejší větu (uvedenou tázacími zájmeny a příslovci nebo spojkou kad), tak i o větu hlavní: motina paklausė dukteri, kur ji buvusi "matka se zeptala dcery, kde byla", mokytojas sako, kad vaikas esas gabus, bet jis tingis mokytis "učitel říká, že chlapec je nadaný, ale je líný učit se", genys kiški klaušė: kodėl jis esas toks nuliūdės "datel se ptal zajíce, proč je tak smutný", traukinyse išeinas lygiai septintą valandą "vlak prý odjíždí přesně v sedm", ryt būsią šilta "zítra prý bude teplo" apod. V lit. je takovéto nahrazování finitních tvarů participii fakultativní, kdežto v lot. je v těchto případech pravidlem užívání tzv. relativu (§ 6.2.11), tj. vlastně ustrnulé formy participia. K pasivnímu participiu ve funkci predikátu srov. § 7.4.2.

(3) Nominální predikát se spojuje se subjektem buď sponou (tvarem slovesa būti), nebo bez spony. Bez sponová vazba je obvyklá v prezantu, v préteritu nebo futuru je naproti tomu užití spony nutné: alus ne vanduo "pivo není voda", oras buvo gražus "počasí bylo pěkné" apod. V lotyštině je užívání spony (ir, zápor. nav) závazné i v prezantu. - Predikátové adjektivum se shoduje se subjektem v rodě a čísle; jestliže je však podmětem zájmeno ukazující na neživou věc nebo infinitiv, je v lit. adjektivum ve tvaru neutra (v lot. mask.): kas raudona, tai gražu "co je červené, je pěkné", dirbtī žmogui sveika "pracovat je pro člověka zdravé" apod.

(4) Litevština oplývá citoslovci, která buď doprovázejí sloveso (často odvozené od téhož citoslovce - § 6.1.12.2) anebo sama fungují jako predikát: gandras varles ryja šnapšt, šnapšt "čáp požírá žáby", vienas šuo vampt vampt lojo "jeden pes štěkal haf.", pūkšt pūkšterējo ir virvē trūko "prásk, zapráskalo to a lano se přetrhlo", jis trept į žemę "on dup na zem" apod. (značná část těchto citoslovci nemá v češtině ekvivalenty!).

7.2 Subjekt není obligátní složkou lit. (lot.) věty. Chybí (není vyjádřen) v kusých větách (odpovědi na otázky)

apod.) a ve větách, kde je predikátem sloveso v 1. a 2. osobě: zájmen 1. a 2. osoby se tu užívá jen v emfázi. Ve větách se "všeobecným podmětem" (něm. man-Sätze) se v lit. (lot.) spravidla klade 3. osoba akt. (méně často refl.): sako "říká se" (něm. man sagt), gyvenasi "žije se" apod. Podmět dále chybí ve větách s neosobními slovesy: aušta "svítá", temsta "stmívá se", lyja "prší"; dále v případech jako čia gražu "zde je krásně", bus šilta "bude teplo" apod. Bez gramatického subjektu jsou také věty, kde je predikátem tvar neutra participií pas. (§ 7.4.2) a věty s existenčním predikátem (§ 2.1.1.1).

7.3 Nominální grupu tvoří spojení substantiva s adjektivem (shodným přívlastkem) nebo s jiným substantivem (neshodným přívlastkem). Neshodný přívlastek má nejčastěji formu genitivu; tato vazba je v baltských j. daleko frekventovanější než vazba se shodným přívlastkem (srov. příklady v § 2.1.1.1). Neshodný přívlastek (genitiv) se spravidla klade před řídící substantivum. Často tím vznikají delší nominální řetězce s řídícím slovem (konstitutivním členem) na posledním místě: Lietuvos komunistų partijos centro komiteto posėdis "zasedání ústředního výboru KS Litvy (dosl.: Litvy komunistů strany ústřední výboru zasedání)". Stejně je tomu v lotyštině: Komjaunatnes pilsētas komitejas sekretārs "tajemník městského výboru Komsomolu (dosl.: Komsomolu města výboru tajemník)"

7.4 Aktivní větnou konstrukci lze transformovat v konstrukci pasivní. Prostředkem této transformace jsou pasivní participia (kdežto finitní tvary reflexíva neslouží ve spisovné lit. a lot. jako výraz pasíva!).

Participium prezantu pas. označuje trvající pasivní děj, příp. opakován pasivní děj (bez ohledu na trvání): ariamas laukas "orané pole (které se oře)". Toto participium se namnoze tvoří i od intranzitivních sloves. Vyjadřuje často určení ke slovesnému ději, jeho možnost apod.: miegamas laikas "čas ke spánku", gyvenamasis namas "obytný dům", siuvalojoji mašina "šicí stroj", geriemasis vanduo "pitná voda", važiuojamas arklys "jízdní kůň", neprieinamas "nepřístupný" apod.

Participium préterita pas. nedokonavých sloves označuje pasívni děj ukončený v minulosti, participium préterita pas. dokonavých sloves stav vyplývající z ukončeného pasívniho děje: artas laukas "pole, které se oralo", suartas laukas "zorané pole".

Gerundivum označuje pasívni děj očekávaný, žádany nebo nutný: artinas laukas "pole, které se má orat".

7.4.1 Pasívni participia vystupují ve větě buď ve funkci atributivní, resp. polopredikativní (§ 7.6.2), anebo predikativní - jako složky opisného pasíva (§ 6.1.22.1). Jako výraz logického činitele (agentu) slouží genitiv substantiva (zájmena) - § 2.1.1.1. Transformace úplné větné konstrukce přechodného slovesa S - P_a - O → Ag - P_p - S představuje ovšem řídký jev: matai, kaip esu kaimynu suspaustas "vidíš, jak jsem utištěn od sousedů", šita knyga buvo parašyta mano draugo "tato kniha byla napsána mým přítelem". U gerundiva funguje jako výraz agentu dativ substantiva (zájmena): šitas dalykas ir tau žinotinas "tuto věc máš znát i ty", visiems atmintini metai "rok, na který musí všichni vzpomínat" apod.

7.4.2 Častěji (v lot. výhradně) se setkáváme s neúplnými pasívni konstrukcemi, kde buďto není vyjádřen Ag, anebo S (tj. osoba/věc dějem zasažená). První případ je běžný u přechodných sloves (jako výraz děje, jehož původce není třeba uvádět ..., nelze bliže specifikovat ..., je neznám ...): jis yra mylimas "je milován", laukai jau buvo ariami "pole se již orala", jų atminimas bus visada gerbiamas "jejich památka bude vždy ctěna", laiškas jau buvo rašytas "dopis se již psal", tas pasakojimas abejotinas "o tomto vyprávění je nutno pochybovat", šitas darbas yra pradětinias "s touto prací je třeba začít" apod.

Druhý případ je běžný hlavně u nepřechodných sloves (včetně sponového slovesa!); participium je tu ve tvaru neutra: jo gyvenama (gyventa) šitame kamberyje "on (patrně) žije (žil v tomto pokoji)", Jono esama labai gabaus "Jan je (zřejmě) velmi nadaný", čia vilko bėgta "tudy (zřejmě) proběhl vlk" apod. Tato vazba slouží často jako výraz nejistoty, pochyby-

nosti, neočekávanosti děje apod. Pokud se s takovouto vazbou setkáváme u přechodných sloves, mívá substantivum (zájmeno) označující osobu/věc dějem zasaženou formu nominativu (!): jų jau ir namai statoma, stogai dengiama "oni už postavili dům a pokryli střechu".

7.5 Souvěti

Věty se v lit. (lit.) spojují ve složitější celky - souvěti pomocí spojek, zájmen, adverbii, příp. asyndeticky. Nejdůležitější lit. souřadící spojky jsou:

(slučovací) ir "a", ir - ir "i - i", bei "a(dokonce)", nei "ani", nei - nei "ani - ani" ;

(vylučovací) ar, arba "nebo", ar - ar, arba - arba "buď - anebo" ;

(odporovací) o, bet "ale", tačieu "avšak", vis delto "přesto" tik "jen", užtat "zato" ;

(příčinné) nes "neboť"

7.5.1 Z podřadících spojek má univerzální charakter kad "že, aby, jestliže"; často se místo spojek užívá adverbia kaip "jak" (předm., čas., přirovn.). Jednotlivé druhy lit. vedlejších vět jsou uváděny takto:

(v.v. předmětná) kad "že, aby", jog "že", ar "zda", kur "kde" kaip "jak", be, bene "copak" aj. ;

(v.v. přívlastková) kura (vztažné zájmeno) ;

(v.v. časová) kada, kai, kaip "když, jakmile", kuomet "kdy-koli", kol(ei) "dokud", tuo tarpu kai "zatímco", iki, lig(i) "až", vos "sotva" aj. ;

(v.v. způsobová přirovnávací) kaip "jako", lyg "jakoby", tartum "jakoby" ;

(v.v. způsobová účinková) kad, jog "že" ;

(v.v. způsobová omezovací) bent "leda" ;

(v.v. příčinná) kad, kadangi, dél to kad, už tai kad "protože" ;

(v.v. účelová) kad, idant "aby" ;

(v.v. podmínková) jei, jeigu, kad "jestliže, kdyby" ;

(v.v. přípustková) nors, norint "byť i, třebas", kad ir "i kdyby", tegul "ať(si)" aj.

Co se týká slovesného způsobu, je kondicionál pravidlem ve vedlejší větě účelové a v ireálných větách podmínkových a

přípustkových; jinak se ve vedlejších větách většinou setkáváme s indikativem.

7.5.2 Nejdůležitější lotyšské spojky:

(souřadící) un "a", arī "také", gan - gan "i - i", ne - ne "ani - ani", bet "ale", tomēr "přece však, avšak", taču "avšak", vai "nebo", vai nu - vai "buď - anebo", ne vien (ne tikai) - bet arī "nejen - ale také", kā - tā "jak - tak i"; (podřadící) ka "že, aby", vai "-li", kad "když", līdz "až", jo, tāpēc ka "protože", lai "aby", ja "jestliže", lai gan, kaut gan "přestože, i když" aj.

7.6 Častěji než vedlejší větou bývá vedlejší děj v lit. (lot.) vyjádřen polovětnou konstrukcí. Jako prostředky této kondenzace slouží infinitiv, participia a absolutiva.

7.6.1 Infinitiv (§ 6.1.19) je v lit. neutrální co do diateze: může mít význam jak aktivní, tak i pasivní. O tom svědčí dvojice vazeb jako: kā reikia daryti? kas reikia daryti "co je třeba dělat?", šulinj kasti nelengva, šulinys kasti nelengva "studnu kopat je nesnadné" apod. Finální (účelový) význam infinitivu vystupuje v mnoha případech zřetelněji do popředí než v slovenských j.: istorija buvo verta pakartoti "historka si zasloužila, aby byla zopakována", kvailas aš vogti "jsem hloupý, abych kradl". Finální význam lit. infinitivu zřejmě brání jeho použití ve větách předmětných po slovesech smyslového vnímání (§ 7.6.2.1).

7.6.1.1 Vedlejší větu přívlastkovou (s účelovým odstínem) zastupují často infinitivní vazby: aš ne antelē per jūres plaukti "nejsem kačenka, která by plavala přes moře", ar aš kvailys tokius niekus pasakotis "copak jsem hlupák, abych vykládal takové neamysly?"

Spojení infinitivu s dativem substantiva funguje jako přívlastek vyjadřující určení, příp. nahrazuje vedlejší větu účelovou (se stejným podmětem jako věta hlavní): šepetrys batams valyti "kartáč na čištění bot", rankos geros žemei versti, geros arklui spausti "ruce dobré k obracení země, k držení pluhu", atnešk vandens rankoms prauasti "přines vodu

na umyti rukou", gavau pinigu knygai pirkti "dostal jsem peníze, abych si koupil knihu", ji pasikūrė krošnį duonai kepti "zatopila si v peci, aby upekla chléb", laiko šunį namams saugoti "měli psa na hlídání domu" (srov. § 2.1.1.2).

Rovněž ve spojení s dativem (zpravidla osobních zájmen) označuje infinitiv děj nutný nebo možný (jde tu vlastně o dativ posesivní: man yra = turiu): ką man daryti? "co mám dělat?", kaipgi man neverkti "jak nemám plakat" apod.

7.6.2 Particípia se v lit. (lit.) užívají tříjm způsobem: atributivně, polopredikativně a predikativně. V atributivní funkci se často blíží adjektivům (lit. nešas odpovídá č. nesa i nesoucí), jindy zastupují vedlejší větu přívlastkovou (vztažnou).

K predikativní funkci participií srov. § 7.1.

Nejtypičtější je polopredikativní užití participií: particípia fungují jako větné kondenzátory, konstrukce s participií zastupují různé druhy vedlejších vět předmětných a příslovečných. Časová platnost polopredikativně (a atributivně) užitých participií je relativní: participium präsentu označuje současnost s dějem věty hlavní (současnost může být ještě zdůrazněna prefixem be-), participium préterita předčasnost a participium futura následnost. Při shodě podmětů hlavního a vedlejšího děje slouží v polopredikativních konstrukcích jako výraz současnosti obvykle participium präsentu II (polo-participium).

7.6.2.1 Předmětnou vedlejší větu po slovesech smyslového vnímání (v hovorové lit. i po slovesech mluvení aj.) lze transformovat ve vazbu akuzativu participia (podmět vedlejšího děje má formu akuzativu, případem formu akuzativu participia): mačiau broli grižtantį "viděl jsem bratra, jak se vrací", girdėdavo ja sakenčią seneliui "slýchal, jak říkala starčeckovi", pamačiau vaikelių bemiegantį "uviděl jsem dítě, jak už spalo", pamatysite vandenį i kraują pavirtusį "uvidíte, jak se voda změnila v krev", sakė tave žirgelį pragėrusi "říkalo se, že jsi propil koně" apod. Po záporném slovese bývá místo akuzativu genitiv (§ 2.1.1.1): tu negirdėsi motučės verkiančios "neuslyšíš, jak matička pláče".

Jestliže má vedlejší děj stejný podmět jako hlavní děj (věta), nastupuje často po slovesech smyslového vnímání, myšlení a mluvení na místo vedlejší věty vazba nominativu participia. Řídící sloveso má přitom formu reflexíva: jis sakosi vilka matęs "říká, že viděl vlka", aš nesijaučiu nieko blogo padaręs "nejsem si vědom, že bych udělal něco špatného", jis sakosi sergas "říká, že je nemocen", tikėjosi galēsiąs grįžti namo "doufal, že se bude moci vrátit domů", jie sakęsi nebergesią daugiau "říkali, že už nebudou pít" apod.

7.6.2.2 Jako apozice podmětu hlavní věty zastupuje (spojitě) participium vedlejší větu příslovečnou – nejčastěji časovou, mnohdy však i příčinnou, podmínkovou apod.: išeidamas mokinys pamiršo knygą "žák, když odcházel, zapomněl knihu", bedirbdamas išgirdo balsą "když pracoval, uslyšel hlas", tokią tvarką jis rado atvažiavęs "takový pořádek našel, když přijel", turėdama laiko, užeisiu "až budu mít čas, přijdu", vaikas verkdamas bėgo "chlapec běžel s pláčem", jis išėjo, neatsisveikinęs "odešel, aniž se rozloučil", jis, neturėdamas rakto, negalėjo dūry atrakinti "protože neměl klíč, nemohl otevřít dvéře", ir jautis atšertas geriau traukia jungą "i vůl lépe táhne jho, jestliže byl nakrmen" apod. Povaha vedlejšího děje je často upřesněna předložkou, příslovcem, částicí apod.: prieš valgydamas, nusipraus! "než budeš jíst, umyj se!", prieš išeidamas, išjungiau radiją "než jsem odešel, vypnul jsem rádio", jis dirbo, kaip tik galēdamas "pracoval, jak jen mohl", jis vaikščiojo lyg nenorėdamas "chodil, jakoby nechtěl", jie buvo smagūs, kad ir matydamai laidotuves "byli veselí, i když se dívali na pohřeb", užuot dirbęs, jis vaikšto "místo aby pracoval, prochází se" apod.

7.6.3 Jestliže má vedlejší děj jiný podmět než hlavní děj, nastupuje na místo skloňovaného participia a b s o l u t i - v u m (§ 6.1.21). Podmět vedlejšího děje, pokud je vyjádřen, má formu dativu ("dativ absolutní"):
man važiuojant snigo "když jsem jel, sněžilo", lėktuvui išskrendant, buvo gražus oras "když letadlo odlétalo, bylo krásné počasí", susirgus motinai, berniukas pasidarė šeimos galva "když matka onemocněla, stal se chlapec hlavou rodiny",

visiems tylint, vėl prabilo pirminkas "protože všechni mléčili, znovu premluvil předseda", iējus mokytojui, mokiniai nutilo "jakmile učitel vstoupil, žáci umlkli", jis verkia, kaip motinai mirus "pláče, jako by (mu) umřela matka", kiek man metu reikės laukti lig užaugant?"kolik let musí čekat než vyrostu?" apod.

Jestliže jde o děj s všeobecným podmětem nebo děj (stav) vyjadřovaný neosobním slovesem, užívá se absolutivum samostatně: neturint rakto negalima atrakinti durū "když nemáme klíče, nelze dvéře otevřít", dirbus reiks ir pasilešti "jestliže se pracovalo, bude třeba si také odpočinout", ējau lyjant "šel jsem, když pršelo (za deště)", grīzome jau temstant "vrátili jsme se, když se už stmívalo", atsikēliau jau išaušus "vstával jsem, když se už rozehnilo", palijus dygsta grybai "když napršelo, rostou houby", prieš pasirašant, reikėjo raštā perskaityti "než se podepsalo, bylo třeba spis přečíst". Někdy mají samostatně užitá absolutiva charakter formulí: reikiant "jestliže je třeba", atsižvelgiant į... "s ohledem na ...", šitaip esant "jestliže je tomu tak", trumpai sakant "krátce řečeno" apod.

7.6.3.1 Absolutivum může nahradit participium i ve vazbě akuzativu participia (§ 7.6.2.1):

visi pamatēme juos grižtant "všechni jsme uviděli, jak se vraceli", sakē tave žirgelj pragērus "říkali, že jsi propil koně", reikia tiketi gerū tēvū gerā vaikā būsiant "je třeba věřit, že dítě dobrých rodičů bude dobré"

Vazba akuzativu s absolutivem nahrazuje běžně vedlejší předmětnou větu i po takových slovesech, která zpravidla neuvedejí vazbu akuzativu participia:

manē jā miegant "domnivali se, že (ona) spí", parējo namo ir rado sūnū užgimus "přišel domů a našel syna narozeného", vēlai parvažiavēs, radau visus sumigus "protože jsem dojel pozdě, našel jsem všechny, jak spí (usnuvší)", sutikom tris sesytes kelužiu ateinant "potkali jsme tři sestřičky, jak přicházejí pěšinkou", laukiu sūnaus parvažiuojant "čekám, že syn přijede" apod.

7.6.4 Lotyština se v užívání participií a absolutiv poněkud liší od litevštiny. Ukazuje to následující tabulka:

	atrib.	polopred.	predik.
	sh.	podm.	nesh.
part.préz.akt. I (-ošs,-oša)	+	-	-
absol.pz.akt. (-ot)	-	(+)	+
part.préz.akt.II (-dams a)	-	+	-
part.prét.akt. (-is,-usi)	(+)	+	-
part.préz.pas. (-ams a)	+	-	-
absol.pas. (-am)	-	-	+
part.prét.pas. (-ts,-ta)	+	+	-

Příklady:

atnāca saulei noejot "přišel, když zapadalo slunce", zaglis,
dzirdedams suni rejam, muka "zloděj, když slyšel psa štěkat,
utekl", viņu saka bagātu esam "říká se, že je bohatý", viņe
teicas bagāts bijis "říká o sobě, že byl bohatý", gulama
istaba "ložnice", braucami zirgi "jízdní koně", ko tu braucot
redzeji? "co jsi viděl, když jsi jel?", ko tu bērns būdams
padarisi? "co uděláš, když jsi ještě dítě?", ne vārda nesa-
cijis aizgāja "odešel, aniž řekl slovo" apod.

Z Á K L A D N Í L I T E R A T U R A

SROVNÁVACÍ JAZYKOVĚDA INDOEVROPSKÁ A BALTSKÁ

Savčenko, A.N.: Sravnitel'naja grammatika indoevropskikh jazykov (Moskva 1974)

Szemerényi, O.: Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft (Darmstadt 1970) [rus.překlad: Vvedenie v sravnitel'noje jazykoznanije, Moskva 1980]

Erhart, A.: Indoevropské jazyky. Srovnávací fonologie a morfologie (Praha 1982)

Endzelīns, J.: Baltu valodu skāgas un formas (Riga 1948)
[lit.překlad: Baltų kalbų garsai ir formas,
Vilnius 1957]

Fraenkel, E.: Die baltischen Sprachen (Heidelberg 1950)
[lit. překlad: Baltų kalbos, Vilnius 1969]

Stang, C.S.: Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen
(Oslo 1966)

LITEVŠTINA

(kol.) Lietuvių kalbos gramatika I-III (Vilnius 1965-1976)

Otrębski, J.: Gramatyka języka litewskiego I-III (Warszawa 1956-1965)

Senn, A.: Handbuch der litauischen Sprache I. Grammatik
(Heidelberg 1966)

Zinkevičius, Z.: Lietuvių kalbos istorinė gramatika I,II
(Vilnius 1980,1981)

Orvidienė, E.: Lietuvių kalbos vadovėlis (Vilnius 1968)
[praktická učebnice litevštiny pro Rusy]

(kol.) Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas (Vilnius 1972)
[slovník současného litevského jazyka]

Lyberis, A.: Lietuvių-rusų kalbų žodynas (Vilnius 1971)

Niedermann, M. - Senn, A. - Breder, F. - Salys, A. (svazky
III-V jen Senn - Salys): Wörterbuch der litau-
ischen Schriftsprache I-V (Heidelberg 1932-1968)

(kol.) Rusų-lietuvių kalbų žodynas I,II (Vilnius 1967)

Fraenkel, E.: Litauisches etymologisches Wörterbuch I,II
(Heidelberg 1962,1965)

LOTYŠTINA

Endzelin, J.: Lettische Grammatik (Heidelberg 1923)

Endzelīns, J.: Latviešu valodas gramatika (Riga 1947)

Kabelka, J.: Latvių kalba (Vilnius 1975) [litevská mluvnice
lotyštiny]

Veksler, B.Ch. - Jurik, V.A.: Latyšskij jazyk (Riga 1975)
[praktická učebnice lotyštiny]

Mühlenbach, K. - Endzelin, J. : Lettisch-deutsches Wörterbuch
I-IV (Riga 1923-1932)

(kol.) Latviešu-krievu vārdnīca (Riga 1974) [lotyšsko-rusky
slovník]

Granta, K. - Pampe, E. : Vācu-latviešu vārdnīca (Riga 1954)
[německo-lotyšský slovník]

PRUŠTINA

Trautmann, R.: Die altpreussischen Sprachdenkmäler (Göttingen
1910)

Mežiulis, V.: Prūsų kalbos paminklai I,II (Vilnius 1966,1981)
Schmalstieg, W.R.: An Old Prussian Grammar (Philadelphia 1974)

Z K R A T K Y J A Z Y K Ū

av.	avestaský
b., balt.	baltský
č.	český
germ.	germánský
góť.	gótský
het.	hethitský
ide.	indoevropský
ii.	indoíránský
it.	italický
kelt.	keltský
lat.	latinský
lit.	litevský
lot.	lotyšský
něm.	německý
pr.	(staro)pruský
r.,	ruský
ř.	(staro)řecký
sch.	srbocharvátsky
sl., slov.	slovanský
stangl.	staroanglický
sthn.	starohorroněmecký
sti.	staroindický
stir.	staroirský
stsas.	starosaský
stsev.	staroseverský
stsl.	staroslověnský
toch.	tocharský
véd.	védský

SLOVNÍČEK

LITEVŠTINA

abejoti, abejoju (la) = pochybovat
aikštė = náměstí
akis (f., III) = oko
akyti, akiju (la) = děravět
akmuo (V) = kámen
akmenēti, akmenēju (la) = kamenět
akmenširdis = (člověk) s kamenným srdcem
alkti, alkstu (5) = hladovět
alpēti, alpēju (la) = ležet v mělobách
alpti, alpstu (5) = omdlet
alus = pivo
amžius = věk, stáří
anglis (f., III) = uhlí
angliakasys = uhlokop
ankštas = úzký
ankštis (f., III) = úzkost
antis (f., III) = kachna
antinas = kačer
apybaltis = bělavý
api-brēžti = vymezit, popsat
apybraiža = náčrt
apygeris = dost dobrý
apylinkė = okolí
ap-lenkti = ohnout
arklys = kůň
arklidė = konírna

artī, ariū (2a) = orat
artī = blízko
artimas = blízký
ašis (f.,III) = osa
ateitis (f.,III) = budoucnost
atlaikas = zbytek
at-minti = připomínat
atmintis (f.,III) = vzpomínka, paměť
atminimas = vzpomínka, památky
at-nešti = přinést
at-rakinti, -rakinu (la) = otevřít, odemknout
atranka = výběr
at-rinkti = vybírat
at-si-sveikinti, -sveikinu (la) = rozloučit se
at-šerti = nakrmit
at-važiuoti = přijet
atviras = otevřený
atvirumas = otevřenost
augti, augu (la) = růst
auginti, auginu (la) = pěstovat
auksas = zlato
auksinas = zlatý
áukštas = vysoký
aūkštas = poschodi
austi, audžiu (2a) = tkát
aušti, aušta (5) = svítat
aušra = jitřenka, úsvit
auti, aunu (4) = obout, vyzout
ąžuolas = dub

baigti, baigiu (2a) = končit
baimė = strach
balsas = hlas
baltas = bílý
baltuoti, baltuoju (la) = bělat se
baltaþerzdís = bělovousy
baras = pruh
barstyti, barstau (7b) = posypávat
barzda = brada

batas = bota
bedarbis = nezměstnaný
begalvis = bezhlavý
bēgti, bēgu (la) = běžet
bēgicti, bēgioju (la) = pobíhat
bēgis (Ib) = běh
bēgikas = běžec
bekojis = beznochý
belaisvis = nesvobodný
bernas = mladík, čeledín
berti, beriu (2e) = (roz)sypat
beržas = bříza
biaurus = ohavný
bijoti, bijau (7a) = bát se
birti, byru (3) = rozsypat se
bitē = včela
biurti, biūru (3) = kazit se
blandytis-s, blandau-s (7b) = chmuřit se
blęsti, blendžiu (2a) = míchat
blisti, blištu, blindau (5) = zatahovat se, chmuřit se
blogas = špatný
braidžioti, braidžioju (la) = brodit se (intenz.)
brangus = cenný, drahý
brékšti, brékšta, bréško (5) = svířat
brežti, brežiu (2a) = škrabat, vyrývat
bristi, brendu, bridau (3) = brodit se
brolis (Ib) = bratr
broliavaikis (Ib) = synovec
budinti, budinu (la) = budit
burna = ústa
buati, bundu (3) = probudit se

daina = písň (lidová)
dainuoti, dainuoju (la) = zpívat
dalis (f.,III) = díl
dalyti, daliju (la) = dělit
dalykas = věc, záležitost
danga = kryt

đantis (m.,III) = zub
darbas = práce
darbadienis (Ib) = pracovní den
đarbininkas = dělník
daryti, darau (7b) = dělat
daržas = zahrada
daržininkas = zahradník
daržininkystė = zahradnictví
dauba = rokle
daug = mnoho
daugybė = množství
daužti, daužiu (2a) = tlouct
degti, degu (1b) = hořet; zapálit
deivė = bohyně
dengti, dengiu (2a) = pokrývat
dešinys = pravý
děti, dedu (§ 6.1.11.1) = klást
didis, didelis = velký
diděti, diděju (la) = růst, přibírat
diđvyris = hrdina
diđžianosis = nosatý
diena = den
dienraštis = deník
dievas = bůh
dingti, dingstu (5) = mizet
dirbti, dirbu (1a) = pracovat
dirbinys = výrobek
dobilas = jetel
dobiliena = jeteliště
doměti-s, domiuo-s (6) = zajímat se
doras = dobrý, řádný
dovana = dar
dovaneti, dovanoju (1a) = darovat
drabnus = tísňivý
drabstyti, drabstan (7b) = stříkat
draskyti, draskau (7b) = (roz)trhat
drąsus = odvážný
drąsuolis = odvážlivec
draugas = přítel, (sou)druh

draugė = přítelkyně, (sou)družka
draugija = sdružení, společnost
draugystė = přátelství, družba
draugiškas = přátelský, soudružský
drebēti, drebū (lf) = třástat se
drēbti, drebū (2d) = nahazovat
drēksti, dreskiu (2d) = (roz)trhat
dribti, drimbu (3) = zvolna padat
driksti, drysku (3) = roztrhnout se
droblius = plíškanice
dubti, dumbu (3) = klesat
duktė (V) = dcera
dulkė = prach
duobė = jáma
duona = chléb
duoti, duodu (§ 6.1.ll.1) = dát
durys (pl.f., III) = dvéře
durti, duriu (2e) = bodat
dūžis (Ib) = úder
dužti, dūžtu (5) = prasknout
dvisparnis = dvojkřídly
džiaugti-s, džiaugiuo-s (2a) = radovat se
džiūti, džiūstu (5) = schnout

eglė = jedle
eiti, einu (§ 6.1.ll.1) = jít
elgesays = chování
elgeta = žebrák
ežeras = jezero
ežys = ježek

gabus = nadaný
gaidys = kohout
gailēti, gailiu (6) = litovat
gailesays = lítost, soucit
gainioti, gainioju (1a) = honit (intenz.)
galas = konec
galēti, galiu (6) = mocí
galybė = schopnost, moc

galva = hlava
galvoti, galvoju (la) = uvažovat
gamas = přirozená povaha
gamyba = výroba
gamybinis = výrobní
gaminti, gaminu (la) = vyrábět
gandras = čáp
ganyti, ganau (7b) = pásť
ganykla = pastva, pastvina
gauti, gaunu (4)=dostat
gédéti-s, gédžiuo-s (6) = stydět se
gelsvas = plavý
geltonas = žlutý
geltonplaukis = plavovlasý
genys = datel
geras = dobrý
gerbti, gerbiu (2a) = ctít, vážit si
gerti, geriu (2e) = pít
gervė = jeřáb
gervinas = jeřáb (samec)
gesti, gestu, gesau (5) = uhasnout
gydyti, gydau (7b) = léčit
gydytojas = lékař
giedoti, giedu (lg) = zpívat
gieamė = písň (umělá)
ginti, gimstu (5) = rodit se, vznikat
giminė = rodina, rod
gymis (Ib) = přirozená povaha; výraz obličeje
ginti, genu (1d) = hnát, zahánět
ginti, ginu (1e) = bránit, ochraňovat
gynēti, gyniu (6) = pohánět, nutit
girdēti, girdžiu (6) = slyšet
girė, giria = les
girti, giriū (2e) = chválit, velebit
girti-s = chlubit se
gyvas = živý
gyventi, gyvenu (la) = žít
gražus = pěkný, krásný
grybas = houba

grybauti, grybauju (la) = sbírat houby
gristi, grystu, griseau (5) = omrzet se
grižti, grižtu, grižau (5) = vracet se
grobti, grobiu (2a) = uchvatit, loupit
groti, groju (la) = hrát
guiti, guju (la) = hnát

į-dėti = vložit, uložit
į-durti = vbodnout, vrazit
ieškoti, ieškau (7a) = hledat
ilgas = dlouhý
ilgaamžis = dlouhověký
ilgakojis = dlouhonohý
ilginti, ilginu (la) = prodlužovat
imti, imu (le) = brát
indėlis (Ib) = vklad
intakas = přítok
įrankis = nástroj
irti, yru (3) = rozpadat se
į-sakyti = oznamit; nařídit
įsakas = příkaz
iš-aušti = rozbřesknout se
iš-duoti = vydat
iš-eiti = vyjít
iš-gerti = vypít
iš-jungti = vypnout
iš-kabēti = viset, být vyvěšen
iš-kvěpti = vydechnout
iš-skristi = vyletět
į-tekēti = vtékat, ústít
įvykis (Ib) = událost

jau = již
jaunas = mladý
jaunimas = mládí
jaunuolis (Ib) = mladík
jausti, jaučiu (2a) = cítit
jausti-s = cítit se
jautis (Ib) = vůl

jungas = jho
jungti, jungiu (2a) = spojovat
juodas = černý
juodvarnis = krkavec
juokdarys = šprýmař
jūra, jūrės (pl.) = moře

kabēti, kabu (lf) = viset
kaimas = vesnice
kaimietis (Ib) = vesničan
kaimynas = soused
kairys = levý
kaityti, kaitau (7b) = obměňovat, ohýbat (lingv.)
kalba = jazyk, řeč
kalbēti, kalbu (lf) = mluvit
kalnas = hora, pahorek
kalnepievė = horská louka
kalnuotas = hornatý
kaltas = vinný, dlužný
kaltinti, kaltinu (la) = obviňovat
kambarys = pokoj, jizba
kampas = roh, úhel
karas = válka
kareivis = voják
karys = rek, hrdina
kariuomenė = vojsko
karpyti, karpaū (7b) = stříhat (intenz.)
karti, kariu (2e) = pověsit, popravit
kartoti, kartoju (la) = opakovat
kasti, kasu (lb) = kopat
kasti, kandu (la) = kousat
katė = kočka
katines = kocour
kaulas = kost
kauti, kaunu (4) = bit, sekat, zabíjet
kavinė = kavárna
kėdė = židle
keisti, keičiu (2a) = měnit
kelias = cesta

keliauti = cestovat
kelti, keliu (2e) = zvedat
kentēti, kenčiu (2f) = trpět, snášet
kepti, kepu (1b) = péci
kilti, kylu (3) = zvedat se, stoupat
kirmis (f., III) = červ
kirmityti, kirmiju (1a) = červivět
kirpti, kerpu (1c) = řezat, stříhat
kiškis (Ib) = zajíc
kitas = jiný
klausyti, klausau (7b) = slyšet, poslouchat
klausimas = otázka
klausti, klausiu (2a) = ptát se
knyga = kniha
kova = boj
kovoti, kovoju (1a) = bojovat
koja = noha
kosēti (§ 6.1.ll.1) = kašlat
krantas = okraj, břeh
krauti, kraunu (4) = hromadit, kupit
kraujas = krev
kristi, krintu (3) = padat
krosnis (f. III) = pec
krūva = hromada
kurpē = střevíč
kurpius = švec
kurti, kuriu (2e) = topit; založit, vybudovat
kvailas = hloupy
kvěpti, kvepiu (2d) = dýchat

laidoti, laidoju (1a) = pohřbívat
laidotuvės (pl.) = pohřeb
laikas = čas
laikyti, laikau (7b) = držet
laikrodis (Ib) = hodiny
laimė = štěstí
laimėjimas = úspěch
laimingas = šťastný
laistytı, laistau (7b) = nalévat, polévat

laisvė = svoboda
laiškas = dopis
laižyti, laižau (7b) = lízat
langas = okno
laukas = pole
laukinis = polní
laukti, laukiu (2a) = čekat
laukimas = čekání
leisti, leidžiu, leidau (2a) = nechat, pouštět
lėkti, lekiu (2d) = letět
lėktuvas = letadlo
lemti, lemiu (2e) = rozhodovat
lengvas = lehký
lenkti, lenkiu (2a) = ohýbat
liaudis (f., III) = lid
liaudiškas = lidový
liepa = lípa
lieti, lieju (1a) = vylévat, rozlévat
liga = nemoc
ligonis (Ib) = nemocný
ligoninė = nemocnice
lygus = rovný, stejný
lyguma = rovina
likti, lieku (1c) = zůstávat; nechat
linkti, linkstu (5) = ohýbat se
linksēti, linksiu (6) = ohýbat se, klanět se
lipti, limpu (3) = ulpět
lišti, lendu (1c) = lézt
lyti, lyja (1a) = pršet
liūdēti, liūdžiu (6) = být smutný, truchlit
liūdesys = smutek
lokys = medvěd
loti, loju (1a) = štěkat
lükēti, lükiu (6) = očekávat (intenz.)

maišas = měch, pytel
maitinti, maitinu (1a) = živit
malonus = příjemný, milý
malti, malu (1b) = mlít

malžyti, malžau (7b) = dojit (intenz.)
manyti, manau (7b) = minít, domnívat se
marti (IIa) = nevěsta
matyti, matau (7b) = vidět, dívat se
mažas = malý
mažažemis (Ib) = malorolník
medis (Ib) = strom
medinis = dřevěný
medus = med
medvilnė = bavlna
medžioti, medžioju (la) = lovit
medžioklė = lov
medžioklinis = lovecký
meilė = láska
menas = umění
mēnuo (V, gen. mēnesio) = měsíc
merdēti, merdēju (merdžiu) = umírat, zápasit se smrtí
merga = dívka
mēsas = maso
mesti, metu (1b) = házet
metas = čas
metai (pl.) = rok
miegoti, miegu (lg) = spát
miestas = město
migla = mlha
miglotas = mlhavý
mylēti, myliu (6) = milovat
milžinas = obr
milžti, melžu (lc) = dojit
minēti, miniu (6) = myslet, vzpomínat si
minkštas = měkký
minkštaširdis = (člověk) měkkého srdce
minti, menu (1d) = vzpomínat si
mirti, mirētu (5) = umírat
mirtis (f., III) = smrt
misti, mintu (3) = živit se
miškas = les
miškinis = lesní
mokēti, moku (1f) = moci, umět; platit

mokestis (Ib) = placení, odměna
mokinys = žák
mokykla = škola
mokytí, mokau (7b) = učit
mokytojas = učitel
mokslas = znalost, věda
moksleivis (Ib) = žák, učedník
molis (Ib) = hlína
molinis = hliněný
molynė = hliniště
motė (V) = žena
motina = matka
moteris (f., III) = žena
mušti, mušu (lb) = bít

naktis (f., III) = noc
namas (častěji pl.tant.: namai) = dům
nauda = užitek, zisk
naudingas = užitečný
naudoti, naudoju (la) = užívat
nešti, nešu (lb) = nést
nešioti, nešioju (la) = nosívat (intenz.)
ne-tekti, -tenku (3) = ztrácti
niežeti (§ 6.1.ll.1) = svědit
norēti, noriu (6) = chtít
nu-kirpti = uříznout
nu-liüsti, -liüstu, -liüdau (5) = zesmutnět
nu-manyti = rozpozнат, pozorovat
nuomonė = mínění, názor
nuorašas = opis
nu-pinti = splést, uplést
nu-prausti = umýt, omýt
nu-si-kalsti, -kalstu, -kaltau (5) = provinit se
nu-tilti, -tylu (3) = zmlknout

oras = počasí
ožys = kozel
ožka = koza
ožkabarzdis (Ib) = kozí brada (bot.)

pa-bučiuoti, -bučiuoju (la) = políbit
pa-didinti, -didinu (la) = zvětšit
pa-kalbēti = promluvit
pakalnē = úpatí, nížina
pa-klausti = zeptat se
paprantē = pobřeží
pa-miršti, -mirštu , -miršau (5) = zapomenout
pamiškē = kraj lesa
pa-nešēti = poponášet
par-eiti = přijít zpět, vrátit se
paršas = vepř, prase
par-važiuoti = přijet zpět
pasaka = vyprávění, pohádka
pasakoti, pasakoju (la) = vyprávět
pasakojimas = vyprávění
pa-si-ilsēti, -ilsiu (6) = odpočinout si
pa-si-rašyti = podepsat se
pa-siūdinti, -siūdinu (la) = dát ušít
pa-statydinti, -statyдинu (la) = dát postavit
pati (IIa) = manželka
pa-tikēti = věřit
pa-tiki, -tinku (3) = líbit se
pa-virsti = (u)padnout, překotit se
pažinti, pažistu, pažinau (5) = znát
peitvys = jižní vítr
perdēm = zcela, veskrze
permainē = změna
per-skaityti = pročist
piauti, piaunu (4) = řezat, sekat, kosit
pienas = mléko
pienburnis = komu teče mléko po bradě
piešti, piešiu (2a) = kreslit, rýsovat
pieštukas = tužka
pietūs (pl.) = oběd; jih
pieva = louka
piliakalnis (Ib) = hradiště
pilis (m., III) = hrad
pilti, pilu (le) = lít, nalévat
pinigas = peníz

pinti, pinu (le) = plést, splétat
pirkti, perku (lc) = kupovat
pirkinys = nákup, zboží
pirmadienis (Ib) = pondělí
pirmininkas = předseda
pirštas = prst
pirtis (m., III) = lázeň, sauna
piudyti, piudau (7b) = štvát
piūvis (Ib) = řez
plakti, plaku (lb) = bít, tlouct
plaktukas = kladivo
platus = široký
plaukas = vlas
plauckti, plauckiu (2a) = plavat
plěsti, plečiu (2d) = šířit, rozšiřovat
plisti, plintu (3) = šířit se
plotis (Ib) = šířka, rozloha
poaukštis = dost vysoký
pokalbis (Ib) = rozmluva
posēdis (Ib) = zasedání
posūnis (Ib) = nevlastní syn
pra-bilti, -bylu (3) = chropit se slova, promluvit
pra-děti = začít
pra-gerti = propít
pramonė = průmysl
prašyti, prašau (7b) = prosit
prausti, prausiu (2a) = umývat
priespaudė = útisk
priešdinis (Ib) = včerejšek
prievolė = povinnost
priežiūra = dozor
pri-tarti = souhlasit
pri-valyti = mít, muset
pri-žiūrēti = dozírat
proga = příležitost
protēvis (Ib) = předek, praotec
pusiaunaktis (Ib) = půlnoc
pusrytis (Ib) = dopoledne; snídaně
pūsti, pučiu (2d) = vanout, foukat

raktas = klíč
ramus = klidný
ranka = ruka
rankioti, rankioju (la) = sbírat (intenz.)
rasti, randu (3) = nalézat
rašyti, rašau (7b) = psát
raštas = spis, písmo
ratas = kolo
raudonas = červený
raudoti, raudu (1g) = hlasitě plakat
regēti, regiu (6) = vidět, hledět
rodyti, rodau (7b) = ukazovat
rodyklė = ukaz(ov)atel, hodinová ručička
reikalas = záležitost, věc
reikēti, reikia (2f) = být třeba
rēkti, rēkiu (2d) = křičet, řvát
rēkauti, rēkauju (la) = řvát, hlučet
remti, remiu (2e) = podpírat
rezgis (Ib) = síť(ka)
režti, režiu (2a) = vyrývat, vyřezávat
rimti, rimstu (5) = uklidnit se
rinkti, renku (1c) = sbírat
ryt = zítra
rytas = ráno, jitro
romus = mírný, laskavý
ruduo (V) = podzim
rugiai (pl.) = žito
rugiena = žitné pole
rūpēti, rūpiu (6) = působit starosti
rūpestis (Ib) = starost, péče

sakyti, sakau (7b) = říkat
saistytı, saistau (7b) = zavazovat
saldus = sladký
sala = ostrov
salynas = souostroví
salyga = podmínka
samonē = vědomí
sandēlis (Ib) = sklad, zásobárna

saphas = sen
sapnuoti, sapnuoju (la) = snít
sarašas = soupis, seznam
sarginti, sarginu (la) = ošetřovat
saugoti, saugau (7a) = hlídat, střežit
saulė = slunce
saulėtas = slunný
sausas = suchý
sausuma = suché místo, pevnina
sédēti, sedžiu (6) = sedět
semenys (pl., III) = lněné semeno
senas = starý
senamiestis (Ib) = staré město
senmergė = stará panna
sergēti, sergiu (6) = hlídat, střežit
sesuo (V) = sestra
sēti, sēju (la) = sít, zasévat
sienai = stěna, hranice
sieti, sieju (la) = přivazovat
sija = trám
silpti, silpstу (5) = slábnout
sirgti, sergu (1c) = stonat, být nemocný
siūsti, siunčiu (2a) = posílat
siūti, siuvu (la) = šít
skaidyti, skaidau (7b) = rozdělovat, rozkládat
skaityti, skaitau (7b) = číst
skala = tříска
skalbti, skalbiu (2a) = prát
skalbykla = prádelna
skaudus = bolestný, krutý
skaudēti, skauda (1f) = bolet
skelbti, skelbiu (2a) = oznamovat
skeldēti, skeldēju (skeldžiu) = trhat se, tříštit se
skęsti, skęstu, skendau (5) = tonout
skelti, skeliu (2e) = rozštípnout
skiesti, skiedžiu (2a) = ředit
skilti, skylu (3) = prasknout, rozlomit se
skirti, skiriu (2e) = oddělovat
skisti, skindu (3) = rozptylovat se

skysti, skystu, skydau (5) = řídnout, roztékat se
skola = dluh
skristi, skrendu, skridau (3) = letět
skysti-s, skundžiuo-s (2a) = stěžovat si
smagus = veselý, radostný
smuikas = housle
snaigyti, snaigo (7b) = řídce sněžit
sneigēti, sneigi (6) = hustě sněžit, chumelit se
sniegas = sníh
sniegynas = závěj
snigti, sninga (3) = sněžit
snygurioti, snygurioja (1a) = nepatrнě sněžit
spalis (Ib) = říjen
sparnas = křídlo
spausti, spaudžiu (2a) = tlačit, tisknout
spiauti, spiaunu (4) = plít, plivat
sprēsti, sprendžiu (2a) = rozhodovat
sraunus = rychle tekoucí, proudící
sravēti, sraviu (6) = zvolna téci
srūti, srūvu (1a) = natéci, přetéci
stabyti, stabau (7b) = zastavovat
stabas = sloup, modla
statyti, statau (7b) = stavět, postavit
statyba = výstavba
statymas = stavění, postavení
stebēti-s, stebiuo-s (6) = divit se
stebti, stembu (3) = podivit se
stiklas = sklo
stiklinė = sklenice
stogas = střecha
storas = tlustý
storpilvis (Ib) = tlouštík, břicháč
stoti, stoju (1a) = postavit se
stuobrys = suchý strom, pahýl
su-dēti = skládat
su-kakti, -kanku (3) = projít (o čase), dovršit
sukaktuvēs (pl.) = oslava výročí
sukti, suku (1a) = otáčet
su-lygti, -lygstu (5) = dohodnout se

su-mažeti, -mažēju (1a) = zmenšovat se
sunkus = těžký
sunkumas = tíže
sūnus = syn
su-rašyti = spisovat
su-sirgti = onemocnět
su-spausti = stlačovat
svaras = libra
svarus = těžký
svečias = host
sveikas = zdravý
sverti, sveriu (2e) = vážit
svetimas = cizí
svirti, svyrū (3) = naklánět se na stranu
svoris (Ib) = váha, tíže

šaldyti, šaldau (7b) = chladit
šaldytuvas = chladič, lednička
šaltas = studený
šalti, šalu (3) = chladnout
šepečys = kartáč
šerti, šeriu (2e) = krmit
šiltas = teplý
šypsoti, šypsau (7a) = usmívat se
širdis (f., III) = srdce
širšuo (V) = sršeň
šonas = bok
šonkaulis (Ib) = žebro
šulinys = studna
šuo (V) = pes
ševentas = svatý
šventė = svátek
šviesti, šviečiu (2a) = svítit, zářit

taiayti, taisau (7b) = opravovat
taldyti, taldau (7b) = uklidňovat
tamptyti, tampau (7b) = vláčet
tamsus = tmavý, temný
tamaybė = temnota

tapti, tampu (3) = stát se
taryba = rada, sovět
tarybinis = sovětský
taryti, tarau (7b) = vypovídat
tarnas = sluha, zřízenec
tarauti = sloužit
tarautojas = zaměstnanec
tarti, tariu (2a) = vyslovovat
tauta = národ
teisti, teisiu (2a) = soudit
teisėjas = soudce
teisingas = spravedlivý
teisus = správný, spravedlivý
tekėti, teku (1f) = běžet, téci
tekti, tenku (3) = připadnout, dostat se
tempti, tempiu (2a) = napínat, utahovat
temti, temsta (5) = stmívat se
tévas = otec
tėvynė = otčina, vlast
tėviškas = otcovský
tiesa = pravda
tiesti, tiesiu (2a) = narovnávat, vyrovnávat
tik = jen
tikėti, tikiu (6) = věřit
tyla = ticho
tylēti, tyliu (6) = mlčet
tilti, tylu (3) = zmlknout, utichnout
tylus = tichý
tingėti, tingiu (6) = být líny
tysoti, tysau (7a) = ležet, rozkládat se
toli = daleko
tolumas = délka
tolus = daleký
traukti, traukiu (2a) = táhnout
traukinys = vlak
trečdalis (Ib) = třetina
trikampis (Ib) = trojúhelník
troba = dům, chalupa
trukti, trunku (3) = trvat

trūkti, trūkstu (5) = roztrhnout se
trumpas = krátký
turēti, turiu (6) = mít
turgus = trh
turtas = majetek
tvarka = pořádek
tvarkyti, tvarkau (7b) = pořádat
tvarkymas = pořádání, správa
tvarstyti, tvarstau (7b) = oplocovat, ohrazovat

ūkis (Ib) = hospodářství, statek
ūkininkas = hospodář
upė = řeka
už-augti = dorůst, dospět
uždarbis (Ib) = výdělek
už-degti = zapálit
už-dengti = pokrýt
už-dirbti = vydělat
už-gimti = narodit se
už-miršti, -mirštu, -miršau (5) = zapomenout
už-mušti = zabít
už-pirkti = zakoupit

vagis (m., III) = zloděj
vaidila (m.) = bard, velekněz
vaikas = dítě, chlapec
vaikščioti, vaikščioju (la) = chodit, procháset se
vakaras = večer
valanda = hodina
valdyba = správa
valdyti, valdau (7b) = vládnout, panovat
valdžia = vláda, vládní moc
valgis (Ib) = jídlo
valgyti, valgau (7b) = jíst
valyti, valau (7b) = čistit
valkioti, valkieju (la) = vláčet
valstybė = stát
valstybinis = státní
valstietis (Ib) = venkován, malorolník

valstietija = rolnictvo
vanduo (V) = voda
vargti, vargatu (5) = unavit se
varginti, varginu (1a) = unevovat
variklis (Ib) = pohon, motor
varyti, varau (7b) = pohánět
varlė = žába
varnas = havran
vasara = léto
vasarvietė = letovisko
važiuoti, važiuoju (1a) = jet, jezdit
vedėjas = vedoucí
veidas = obličeji, tvář
veikti, veikiu (2a) = dělat, působit
veiksmazodis (Ib) = sloveso
vėjas = vítr
vēl = opět, zase
vengti, vengiu (2a) = vyhýbat se
verkti, verkiu (2a) = plakat
verkuoti, verkuoju (1a) = plakat (intenz.)
versti, verčiu (2a) = obracet
veršis (Ib) = tele
vesti, vedu (1b) = vést
vestuvės (pl.) = svatba
vežti, vežu (1b) = vézt
vežėjas = vozka, řidič
vežikas = vozka, kočí
vidus = vnitřek
vidutinis = prostřední
vienakis = jednooky
vieta = místo
výkti, vykstu (5) = uskutečnit se
vilkas = vlk
vilkti, velku (1c) = vléci
vilkstinė = průvod, kolona
vilna = vlna
vynas = víno
vynuegė = srnko vína
vyras = muž

viršus = vrch, vrchní část
virti, verdu (1d) = vřít; vařit
virvė = provaz
visada = vždy
visas = všechn
visuomenė = společnost, společenství
višta = kuře, slepice
vyti, veju (1c) = hnát se
vogti, vagiu, vogiau (2d) = krást

žaltys = had, užovka
žąsia (f., III) = husa
žemė = země
žemėlapis (Ib) = mapa
ženklas = znamení, známka
žibeti, žibu (lf) = lesknout se
žiedas = prsten
žiema = zima
žieminis = zimní
žinoti, žineu (7a) = znát
žirgas = kůň, oř
žirnis (Ib) = hrách
žysti, žystu, žydau (5) = vykvést
žiūrēti, žiūriu (6) = dívat se, zřít
žmogus = člověk
žmogėdys = lidojed
žmonės (pl.) = lidé
žmonija = lidstvo
žodis (Ib) = slovo
žodynias = slovník
žuti, žūnu (4) = hynout
žvėris (m., III) = zvíře

LOTYŠTINA

acs (3) = oko
aiz-iet = odejít
akls = slepý
aklums = slepota
ekmens = kámen
art, aru (1) = orat
arājs = oráč
asmens = ostří
ass (3) = osa
at-nākt = přijít
at-rast = najít
atradums = nález
audējs = tkadlec
audzināt, audzinu (3) = vychovávat
augt, augu (1) = růst
auss (3) = ucho
aust, aužu (1) = tkát
austra = úsvit
aut, aunu (1) = obouvat

bagāts = bohatý
balsot, balsoju (2) = hlasovat
bēgt, bēgu (1) = běžet
bērns = dítě
bite = včela
blaurs = hrozný
brālis = bratr
brālīgs = bratrský
braukt, braucu (1) = jet

celš = cesta
celt, celu (1) = zvedat
cept, cepu (1) = péci
ceptuve = pekárna

cienīt, cienīju (2) = ctít, cenit
ciest, ciešu (1) = trpět

daba = příroda
dabiaks = přirozený
dalja = část
dalējs = částečný
darbs = práce
darbinieks = dělník
darīt, daru (3) = dělat
degt, dedzu (1) = hořet
dēls = syn
diena = den
dievs = bůh
domāt, domāju (2) = myslit
domašana = myšlení
dot, dodu = dát
draugs = přítel, druh
draudzība = přátelství, družba
drebēt, drebu (3) = trástat se
durt, duru (1) = bodat
dzert, dseru (1) = pít
dzerve = jeřáb
dziesma = písň
dzirdēt, dzirdu (3) = slyšet
dzīvs = živý

ezers = jezero
ezis = ježek

galva = hlava
govs (3) = kráva
grābt, grābju (1) = hrabat
gulēt, guļu (3) = ležet

iet, eju = jít
jāt, jāju (1) = jet, jezdit
jauns = mladý

jaunība = mládí
jaust, jaušu (1) = cítit
jūgs = jho

kalns = hora
kalnains = hornatý
kalst, kalstu (1) = schnout, hynout
kalt, kalu (1) = kovat
kampt, kampju (1) = uchopit
kaut, kauju (1) = bít, zabíjet
klūt, klūstu (1) = stávat se
Komjaunatne = Komsomol
komjaunietis = komsomolec
krāsna (3) = pec
krāset, krāsoju (2) = malovat
krāsotājs = malíř
kriat, krītu (1) = padat
kurināt, kurinu (3) = topit

labs = dobrý
laime = štěstí
laimīgs = šťastný
lasīt, lasīju (2) = čist
lasītava = čítárna
lācis = medvěd
ledus = led
ledains = ledový
lemt, lemju (1) = rozhodovat
lemšana = rozhodnutí
liet, lieju (1) = lít
lietus = déšť
likt, lieku (1) = klást, postavit
likt, likstu (1) = ohýbat se
logs = okno
laudis = lid

maiss = měch
mācīt, mācu (3) = učit
mācība = učení

māsa = sestra
māte = matka
medus = med
meitene = dívence
mest, metu (1) = házet
mēness = měsíc, luna
migla = mlha
mirt, mirstu (1) = umírat
mīt, miju (1) = měnit
mukt, mūku (1) = oddělit se, utéci

nakts (3) = noc
nākt, nāku (1) = jít, přicházet
nest, nesu (1) = nést
no-iet = sejít, zajít
no-mirt = umřít

pazīt, pazīstu (1) = znát
pār-celt = přejít, převézt
pārceļtuva = převoz
peldēt, peldu (3) = plavat
peldētava = koupelna
pils (3) = zámek, palác
pilsēta = město
pirkt, pērku (1) = kupovat
pīt, pinu (1) = plést
plēst, plēšu (1) = trhat
pūslis = měchyř

rakstīt, rakstu (3) = psát
rast, rodu (1) = nalézat
redzēt, redzu (3) = vidět
riet, reju (1) = štěkat
režģis = síť(ka)
roka = ruka
rudens = podzim
rūnāt, rūnāju (2) = mluvit

sacīt, saku (3) = říkat
salms = sláma
saule = slunce
sēdēt, sēdu (3) = sedět
sēt, sēju (1) = sít
siet, sieju (1) = vázat
sirds (3) = srdečce
sirsins = sršeň
skaists = krásný
skaistums = krása
skola = škola
skolotājs = učitel
slāpt, slāpstu (1) = žíznit
spalva = péro
splaut, splauju (1) = plivat
sniegs = sníh
spriest, spriežu (1) = rozhodovat
strādāt, strādāju (2) = pracovat
suns = pes

šķirt, šķira (1) = oddělovat
šūt, šuju (1) = šít

tauta = národ
tapt, topu (1) = stávat se, vznikat
teikt, teicu (1) = říci
tēvs = otec
ticēt, ticu (3) = věřit
ticība = víra
tikt, tīku (1) = dojít, dostat se; líbit se
tirgus = trh

ūdens = voda
upe = řeka
uz-dot = zadávat
uz-devums = úkol

vakar = včera
vakars = večer

vakarējs = včerejší
vārds = slovo
veids = podoba; způsob
veikt, veicu (1) = vykonávat
vējš = vítr
viesis = host
vilks = vlk
vilkta, velku (1) = táhnout
vilnis = vlna (na vodě)
virusus = (po)vrch

zaglis = zloděj
zeme = země
zemnieks = rolník
zēns = chlapec
zēniisks = chlapec
zibens = blesk
ziema = zima
zīmēt, zīmeju (2) = črtat, rýsovat
zināt, zinu (3) = znát
zirgs = kůň, ořešák
zirnis = hráč
zoss (3) = husa
zust, zūdu (1) = mizet

žut, žūstu (1) = schnout

PRUŠTINA

addle = jedle
ainangimmusin (ak.sg.) = jednoroseného
ainonts = někdo, nějaký
ackis = oko
alu = medovina
arwis = pravý, jistý
assaran = jezero
assis = osa
attrātwei = odpovídat
augus = lakový
auginnons = dorostlý
aulāut = umírat
ausis = zlato
ausins (ak.pl.) = uši

biātwei = bát se
billīt = říkat, mluvit
brote, brāti = bratr
būton, bouton = být
butten = dům

dangus = nebe
dāt = dát
deictas = věc; něco
deinans (ak.pl.) = dny
deiws, deywis = bůh
dīlants = dělník
draudieiti (imper.) = braňte!
druwīt = věřit
duckti = dcera
dwigubbus (gen.sg.) = dvojité

ebsentliuns = označený
emprijkisins = přítomný

endyrītwei = hledět na něco
ensadints = dosazený
etwierpt = odpustit
ettrais (imper. od attrātwei) = odpověz!

galwo = hlava
gāntsas (gen.sg.f.) = celé
geits = chléb
genna = žena
gillin (ak.sg.f.) = hlubokou
girtwei = chválit, velebit
gijwans (ak.pl.) = živé
giwīt = žít
grīkas = hřich

jeis, jeiti (imper.) = jdi, jděte
īmt = brát
ismigē (prét.) = usnul

kaulan = noha
kērmens = tělo
kirdīt = slyšet
klausiton = vyslyšet, poslouchat
kūra (prét.) = postavil
kurpe = bota

labs = dobrý
laikūt = držet, poskytovat
lauxnos (nom.pl.) = souhvězdí
limtwey = lámat

maddla = prosba, modlitba
madlīt = prosit, modlit se
maldaisei (nom.pl.) = učedníci ("mladší")
malnijkix = děťátko
massais = méně
meddo = med
median = les
mergo = dívka, panna

mijls = milý
moasis = měch
mukint = učit
mukinewis = poučný
mūti, mothe = matka

naktin (ak.sg.) = noc
nautei (dat.sg.) = bídě
niaubillintie (gen.sg.) = nezletilého
nidruwintin (ak.sg.) = nevěřící

peles (nom.pl.) = myši
per-eit = přijít
per-traūki (prét.) = uzavřel
per-weckammai (l.pl.) = zavrhujeme
po-gaūt = přijímat
po-klausimanas = vyslyšený
po-kūnst = ochraňovat
po-lāikt = zůstávat
polijgu = stejně, rovněž
po-linka (3.os.préz.) = zůstává
po-maitat = živit
po-mests = poddaný, podřízený
po-prestemmai (l.pl.préz.) = cítíme
po-stāt = stát se
pro-wela (3.os.prét.) = zradil

quoitē (3.os.préz.) = chce

rancko = ruka
rikijs = pán
rīpintin (ak.sg.) = následující

sansy = husa
seggīt = dělat, činit
seyr = srdce
semen = sémě
semme = země
semo = zima

sen-rīnka (3.os.préz.) = sbírá
signāt = žehnat
sindats, syndens = sedící
sirsilis = sršeň
sīru (dat.sg.) = srdečí
skellānts = vinný, dlužný
smoy = člověk, muž
snaygis = sníh
soūns (gen.sg. sunos) = syn
stallit = stát
swints = svatý

tauto = země (oblast)
tāws = otec
teickut = tvorit
teisi = čest, pocta
tickars = pravý, správný
turīt = mít

urs = starý

waix = čeleďin
waitiāt = mluvit, říkat
warge = zlý
wargien = měď
west (wedays, weddē ...) = vést
widdewū = vdova
wilkie = vlk
wijrs = muž
wirds = slovo
wīrst (3.os.préz.) = stává se
wirse (3.os.opt.) = staň se!
wissa = všechno
wissemokin (ak.sg.) = všemohoucího

O B S A H

ÚVOD. BALTOVÉ A BALTSKÉ JAZYKY	3
0.1 Prehistorie Baltů	3
0.2 Baltské kmény	4
0.3 Lotyši	6
0.4 Prusové	6
0.5 Litevci	7
0.6 Baltské jazyky, jejich vztah k j.slovenským..	9
0.7 Zaniknoucí baltští jazyky (pruština aj.) ...	10
0.8 Litevština, její dialekty	11
0.9 Lotyština, její dialekty	13
0.10 Diferenciace baltských jazyků, kontakty se sousedními jazyky	14
 I FONOLOGIE	17
1.1 LITEVŠTINA	17
1.1.1 Samohlásky	17
1.1.2 Souhlásky	17
1.1.3 Abeceda, pravopis	18
1.1.4 Slabika	19
1.1.5 Přízvuk	20
1.1.6 Kořen, alternace	21
1.2 LOTYŠTINA	25
1.2.1 Samohlásky	25
1.2.2 Souhlásky	26
1.2.3 Abeceda, pravopis	26
1.2.4 Struktura slabiky, alternace	26
1.2.5 Přízvuk	27
1.3 PRUŠTINA	27

1.4 VÍVOJ ZVUKOVÝCH SYSTÉMŮ BALTSKÝCH JAZYKŮ	28
1.4.1 Samohlásky (v nekoncových slabikách) ..	29
1.4.2 Souhlásky (v nekoncových slabikách) ..	32
1.4.3 Syntagmatické změny	33
1.4.4 Konec slova	36
1.4.5 Přízvuk, intonace	37
1.4.6 Alternace	39
 II DEKLINACE SUBSTANTIV	
2.1 LITEVŠTINA	41
2.1.1 Funkce pádů, předložky	41
2.1.2-3 Deklinační a akcentuační třídy. Pádové koncovky	45
2.1.4 Deklinace Ia	47
2.1.5 " Ib	48
2.1.6 " IIa	48
2.1.7 " IIIb	49
2.1.8 " III	49
2.1.9 " IV	50
2.1.10 " V	51
2.1.11 Duál	51
2.1.12 Lokální pády	52
2.1.13 Derivace substantiv	52
2.1.14 Kompozice	54
2.2 LOTYŠTINA	55
2.2.1 Funkce pádů, předložky	56
2.2.2 Deklinační třídy, pádové koncovky	56
2.2.3-4 Vzory deklinací Ia-IV	57
2.2.5 Derivace substantiv	58
2.3 PRUŠTINA	59
2.4 VÍVOJ DEKLINACE V BALTSKÝCH JAZYCÍCH	61
2.4.1 <u>o</u> -kmeny (Ia)	61
2.4.2 <u>(i)y</u> <u>c</u> -kmeny (Ib)	63
2.4.3 <u>ē</u> -kmeny (IIa)	63
2.4.4 <u>ē</u> -kmeny (IIb)	64
2.4.5 <u>i</u> -kmeny (III)	65

2.4.6 <u>u</u> -kmeny (IV)	66
2.4.7 souhláskové kmeny (V)	66
 III A D J E K T I V A	 68
3.1 LITEVŠTINA	68
3.1.1-2 Dekлинаční a akcentuační třídy, pádové koncovky	68
3.1.3 Deklinace adj.I	70
3.1.4 " adj.II	70
3.1.5 " adj.III	72
3.1.6 " participií	72
3.1.7 Složená deklinace adjektiv	73
3.1.8 Duální formy adjektiv	75
3.1.9 Adjektivní derivace	75
3.1.10 Stupňování adjektiv	76
3.2 LOTYŠTINA	77
3.3 PRUŠTINA	78
3.4 VÍVOJ DEKLINACE ADJEKTIV V BALTSKÝCH J.	79
 IV ČÍSLOVKY	 81
4.1 LITEVŠTINA	81
4.1-4.1.3 Základní číslovky	81
4.1.4 Řadové číslovky	83
4.1.5 Druhové číslovky	83
4.1.6 Číselná adverbia	84
4.2 LOTYŠTINA	84
4.3 PRUŠTINA	85
4.4 SROVNÁNÍ BALTSKÝCH ČÍSLOVÍK S ČÍSLOVKAMI JINÝCH INDOEVROPSKÝCH JAZYKŮ	86
 V ZÁJMENA	 88
5.1 LITEVŠTINA	88
5.1.1-2 Osobní a přívlastňovací zájmema	88
5.1.3 Odkazovací zájmene	89
5.1.4-5 Ukazovací zájmema	89

5.1.6-7	Tázací a neurčitá zájmena	90
5.1.8-10	Zájmenná adjektiva aj.	91
5.2	LOTYŠTINA	92
5.3	PRUŠTINA	94
5.4	SROVNÁNÍ BALTSKÝCH ZÁJMEN SE ZÁJMENY JINÝCH INDOEVROPSKÝCH JAZYKŮ (VÝVOJ ZÁJMENNÉ DEKLINA- NACE V BALTŠTINĚ)	95
5.4.1	Oсобní zájmena	95
5.4.2	Vývoj deklinace rodových zájmen	97
5.4.3-4	Kořeny demonstrativ a interogativ ...	98
VI	S L O V E S O	100
6.1	LITVĚŠTINA	100
6.1.1	Struktura slovesných tvarů, osobní konecoky	101
6.1.2	Struktura paradigmatu. Třídění sloves.	102
6.1.3	Morfologická pravidla	102
6.1.4-8	Tematická slovesa (třídy 1-5)	103
6.1.9-10	Polotematická slovesa (třídy 6,7)..	107
6.1.11	Atematická slovesa	108
6.1.12	Významové rozdíly mezi präsentními formacemi. Slovesná derivace, odvo- zená slovesa	109
6.1.13	Préteritum	112
6.1.14	Futurum	113
6.1.15	Imperfektum	113
6.1.16	Imperativ	113
6.1.17	Kondicionál	114
6.1.18	Reflexívum	114
6.1.19	Infinitiv, supinum	116
6.1.20	Participia	116
6.1.21	Absolutiva	119
6.1.22	Opisné formy	119
6.1.23	Slovesné prefixy	120
6.1.24	Akecentuace slovesných form	121

6.2	LOTÝŠTINA	125
6.2.1	Struktura slovesných tvarů. Osobní koncovky	125
6.2.2	Slovesné kmeny. Třídění lot. sloves ..	126
6.2.3	Třída I	126
6.2.4-5	Třídy 2 a 3	128
6.2.6	Časování présentu	129
6.2.7	Neprawidelná slovesa	129
6.2.8	Préteritum	129
6.2.9	Futurum	130
6.2.10-13	Neindikativní mody	130
6.2.14	Reflexívum	131
6.2.15	Participia	132
6.2.16	Opisné formy	133
6.2.17	Slovesné prefixy	134
6.3	PRUŠTINA	134
6.3.1	Osobní přípony	134
6.3.2	Présens	135
6.3.3-7	Ostatní finitní tvary	136
6.3.8-9	Infinitiv. Participia	137
6.4	VÝVOJ SLOVESNÉ FLEXE V BALTSKÝCH JAZYCÍCH ..	138
6.4.1	Présens	138
6.4.2	Préteritum	141
6.4.3	Futurum	142
6.4.4	Modální formy	142
6.4.5	Osobní sufixy	143
6.4.6	Infinitiv, supinum	147
6.4.7	Participia	148
VII	S Y N T A X	149
7	Slovosled	149
7.1	Predikát	149
7.2	Subjekt	150
7.3	Nominální grupa	151
7.4	Transformace akt. → pas.	151
7.5	Souvěti, spojky	153

7.6 Kondenzace	154
7.6.1 Infinitiv	154
7.6.2 Participia	155
7.6.3 Absolutiva	156
7.6.4 Užívání participií a absolutiv v lotyštině..	158
 ZÁKLADNÍ LITERATURA	159
 ZKRATKY JAZYKŮ	161
 SLOVNÍČEK	
litevsko-český	162
lotyšsko-český	184
prusko-český	190

Autor:	Doc. PhDr. Adolf Erhart, DrSc.
Název:	BALTSKÉ JAZYKY BALTŲ KALBOS BALTU VALODAS
Vydavatel:	Univerzita J. E. Purkyně v Brně
Určeno:	pro posluchače fakulty filozofické a pedagogické
Vedoucí katedry:	prof. PhDr. Arnošt Lamprecht, DrSc.
Povoleno:	rektorátem Univerzity J. E. Purkyně v Brně dne 22. 3. 1983, č.j. 1198/1983 D IX/1
Nakladatel:	Státní pedagogické nakladatelství, n. p., Praha 1
Číslo publikace:	1111 - 3889
Vydání:	první, 1984
Náklad:	300 výtisků
Stran:	199
AA / VA:	7,84/8,66 103/23 823
Tematická skupina a podskupina:	17/92
Tiskárna:	Tiskařské závody, n. p., provoz 52, Praha 1
Druh tisku:	offset

17 - 101 - 84

Ceník Kčs 7,50

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou
úpravou v redakci nakladatelství